

BARDKONTAKT 2009
„PROBLEMATIKA MESTSKÝCH PAMIATKOVÝCH CENTIER“

ZBORNÍK PREDNÁŠOK

BARDEJOV
25. AUGUST 2009

ISBN: 978 - 80 - 970188 - 9 - 4

VYDAVATEĽ: MESTO BARDEJOV, RADNIČNÉ NÁMESTIE č.16, 085 01 BARDEJOV

TLAČ: GRAFOTLAČ, UL. DUKLIANSKA č. 9, 085 01 BARDEJOV

ODBORNÁ PRÍPRAVA KONFERENCIE A ZBORNIKA:

Ing. arch. B. Polomová, PhD., FA STU Bratislava

PhDr. Mária Poláková, KPÚ Prešov

NÁKLAD 120 KS

ISBN: 978 - 80 - 970188 - 9 - 4

BARDEJOV 2009

ISBN: 978 - 80 - 970188 - 9 - 4
EAN 9788097018894

ZBORNÍK PREDNÁŠOK

HLAVNÉ TÉMY ODBORNEJ MEDZINÁRODNEJ KONFERENCIE:

I. DOKUMENTÁCIA A EVIDENCIA PAMIAATOK

II. VZDELÁVANIE V OBLASTI OCHRANY, OBNOVY, REMESIEL, PUBLIKÁCIE

III. TRADIČNÉ A INOVATÍVNE KONCEPČNÉ METODICKÉ PRÍSTUPY

IV. REALIZÁCIE, NOVÉ TECHNOLOGIE A STAVEBNÉ MATERIÁLY

ODBORNÉ PREDNÁŠKY :

OBSAH:

- 1. VEDA PRE PAMIAATKY**
Ing. arch. B. Polomová, PhD., FA STU Bratislava
- 2. INTERPRETÁCIA ARCHITEKTONICKÉHO KULTÚRNEHO DEDIČSTVA**
Ing. arch. L. Paučulová, Združenie histor. miest a obcí
- 3. DOKUMENTÁCIA A EVIDENCIA PAMIAATOK V SÚČASNEJ PRAXI PAMIAATKOVÉHO ÚRADU**
Mgr. Ľubica Szerdová, PÚ SR Bratislava
- 4. MOŽNOSTI VYUŽITÍ LASERSCANNINGU PŘI 3D DOKUMENTACI ARCHEOLOGICKÝCH VÝZKUMŮ A TORZÁLNÍ ARCHITEKTURY**
David Merta, Archaia Brno; Miloš Tejkal, Geodis Brno
- 5. 3 D LASEROVÉ SKENOVANIE PAMIAATKOVÝCH OBJEKTOV A PAMIAATKOVÝCH PREDMETOV**
Ing. Katarina Pukanská, TUKE Košice
- 6. 3 D VIZUALIZÁCIE ARCHEOLOGICKÝCH PAMIAATOK**
Ing. arch. Jana Mínaviech, PhD., FA STU Bratislava
- 7. FOTOGRAMETRIA V PROCESE DOKUMENTÁCIE PAMIAATOK**
Ing. Marek Fraštia, PhD., SvF STU Bratislava
- 8. PROBLEMATIKA ODBORNÉHO VZDELÁVANIA A REMESELNEJ KVALIFIKÁCIE PRE PRAX OCHRANY A OBNOVY PAMIAATOK**
Mgr. Eva Ševčíková, PÚ SR Bratislava
- 9. PAMIAATKY A MLÁDEŽ – VÝSLEDKY PRIESKUMU VZŤAHU MLÁDEŽE A PAMIAATOK NA SLOVENSKU**
Ing. arch. Martin Vaščák, AA SKA

10. **METODICKÉ PRÍSTUPY PRI OBNOVE HISTORICKÝCH KROVOV**
Ing. Lubor Suchý, KPÚ Prešov
11. **PŘÍPRAVA VZOROVÉ OBNOVY KVĚTNÉ ZAHRADY V KROMĚŘÍŽI**
Ing. Klára Hodaňová, Národní památkový ústav, UOP Kroměříž
12. **SYSTÉMOVÁ PREZENTÁCIA ARCHITEKTONICKÉHO DEDIČSTVA – VEDA ČI FIKCIA?**
Doc. Ing. arch. Jana Gregorová, PhD., FA STU Bratislava
13. **PAMIATKY AKO SÚČASŤ PRODUKTU CESTOVNÉHO RUCHU V BARDEJOVE**
Doc. Ing. Lubomír Kmeco, PhD., Ing. Andrea Slivová, Ekonomická fakulta UMB
14. **TVORBA SPOLOČNÝCH PRODUKTOV PRÍRODNÉHO A KULTÚRNEHO DEDIČSTVA UNESCO KRAJÍN V4**
Ing. Katarína Holúbeková, PhD., Ing. Petra Šeligová, Ekonomická fakulta UMB
15. **SKLO – MODERNÝ MATERIÁL PRE PAMIAJKOVÚ OBNOVU OBJEKTOV**
Ing. arch. Eva Vojteková, PhD., FA STU Bratislava
16. **VYUŽITIE HISTORICKÝCH BUDOV PO OBNOVE – PRÍKLADY Z KOŠÍC**
Mgr. Zuzana Varechová, Ing. arch. A. Hrabinská, KPÚ Košice
17. **SÚČASNÉ TENDENCIE OCHRANY A OBNOVY INDUSTRIÁLNEHO DEDIČSTVA NA ÚZEMÍ SPIŠA**
Ing. Alica Chovanová
18. **PROBLEMATIKA OBNOVY LOKÁLNYCH VYKUROVACÍCH TELIES**
Ing. arch. Vladimír Institoris
19. **METODIKA KONCEPČNÉHO ZHODNOTENIA KULTÚRNYCH A PRÍRODNÝCH HODNÔT HISTORICKÝCH CINTORÍNOV – PROJEKT VEGA**
Doc. Ing. arch. Jara Lalková, PhD., FA STU Bratislava
20. **PROPAGÁCIA SLOVENSKÝCH KULTÚRNYCH PAMIAJKOV UNESKO – ČINITEĽ OVPLYVNĽUJÚCI ATRAKTÍVNOSŤ SLOVENSKA AKO CIEĽOVÉHO MIESTA CESTOVNÉHO RUCHU**
Ing. Kristína Pompurová, Petra Vicianová, Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela
21. **PROBLEMATIKA EVIDENCIE A PAMIAJKOVEJ OBNOVY HNUTEĽNÝCH NÁRODNÝCH KULTÚRNYCH PAMIAJKOV**
Mgr. Edita Kušnierová, KPÚ
22. **INTERDISCIPLINÁRNY TRANSFER INFORMÁCIÍ A INOVÁCIÍ – KLÚČ K UDRŽATEĽNOSTI PAMIAJKOV**
Doc. Ing. Eva Kráľová, PhD., FA STU Bratislava
23. **POŽIADAVKA APLIKÁCIE VEDECKÝCH POZNATKOV PRI ZVYŠOVANÍ POVEDOMIA VEREJNOSTI O PAMIAJKACH**
Mgr. Zora Myslivcová, Združenie Borova hora

Ing. arch. B. Polomová, PhD.:

VEDA PRE PAMIATKY

Medzinárodná organizácia ICOMOS zvolila k Medzinárodnému dňu pamiatok a sídel na rok 2009 tému „Kultúrne dedičstvo a veda“. Veľká časť svetového kultúrneho dedičstva je výsledkom aplikácie znalostí rôznych vied a technológií. Vedu a technológiu tej ktorej doby nachádzame takmer v každej pamiatke, pričom okrem priameho technického a kultúrneho posolstva je v pamiatkach čitateľná aj širšia vedecká informácia.

Ako sa vo vyhlásení uvádza, ide o dve sféry pohľadov. Prvá chce poukázať na vplyv niekdajšej vedy na vznik dnešného kultúrneho dedičstva. Druhá sféra má v predmete záujmu prínos, ktorý veda našej doby poskytuje pre štúdium dedičstva. Tohoročná konferencia Bardkontakt 2009 sa zameriava na túto druhú sféru, čím chce poukázať na to, že starostlivosť o pamiatky je i u nás vo svojej širokospektrálnej odbornej činnosti založená na vedeckých poznatkoch a postupoch, pričom je pre ňu nevyhnutné dnes seriózne aplikovať poznatky z iných odborov a zapájať ich do každodennej praxe.

Ako ďalej uvádza vyhlásenie, **prínos, ktorým veda a technológia dnes pomáhajú k ochrane, zachovaniu a pochopeniu hmotného kultúrneho dedičstva, sa dnes rýchlo vyvíja a rozširuje.** (1)

Hlavná téma konferencie je obsahovo združená v názve „Pamiatky a veda“. Zvolili sme preto niekoľko vybraných okruhov, ktoré načrtávajú aktuálne problémy u nás:

1. okruh: Dokumentácia a evidencia pamiatok.
2. okruh: Vzdelávanie v oblasti ochrany, obnovy, remesiel, publikácie.
3. okruh: Tradičné a inovatívne koncepčné metodické prístupy.
4. okruh: Realizácie, nové technológie a stavebné materiály.

Každý okruh je dostatočne vážnym na to, aby bol následne diskutovaný ako samostatný problém v našej pamiatkovej ochrane.

Vďaka vedeckým a technickým aplikovaným poznatkom azda najrýchlejšie dnes u nás postupuje dopredu oblasť meračskej dokumentácie pamiatok. Je prísne detailnejšia ako doterajšie ručné a strojové merania. Dodáva podklady prispôbené pre ďalšie projektové spracovanie. Je vhodná pre aktuálnu prácu a poznanie, otázkou však zostáva veková hodnota nosičov a ich schopnosť preniesť informácie do budúcnosti.

Mnohé boľavé miesta pamiatkovej ochrany a obnovy sú odrazom hesla „pamiatky a ne-veda“. Ak sú vedecké postupy charakterizované ako jasné, odvodené a overiteľné poznatky, asi za najvypuklejší môžeme považovať tretí okruh, mysliac na metodické postupy, rozhodnutia a prípady, ktoré sú nesystémové, najmä v polohe architektonicko-urbanistickej a majú obrovský dopad na kultúrne dedičstvo.

Dôležitou témou je dnes prezentácia kultúrneho dedičstva, týkajúca sa metodických postupov rovnako významne ako tvorivej činnosti. Na jednej strane vôľa zachovať pamiatku a na druhej strane jej „trhovo-ekonomický“ život úzko súvisia so spôsobom jej interpretácie a prezentácie jej hodnôt. Koľko hodnôt a ako úspešne vieme ukázať, aby na seba zarobili bez zničenia? A s nárokom, aby boli správne pochopené? Je potešujúce, že slohové metódy obnôv pamiatok dnes nadobúdajú na význame. S tým súvisí poznanie mnohých kultúrno-historických faktov, ako aj schopnosť ich umelecky či technicky reprodukovať. Na takéto postupy je potrebné priebežné vzdelávanie na rôznych úrovniach.

V otázke nových technológií a netradičných stavebných materiálov pre obnovu pamiatok nemáme sumarizujúce informácie z praxe, ktoré by odborne vyhodnotili používané aplikácie, konfrontovali ich so zahraničnými príkladmi, preto ich navrhujem ako samostatný problém do budúcich ročníkov tohto podujatia.

Kontakt:

Ing.arch. B. Polomová, PhD. FA STU Bratislava, beata.polomova@stuba.sk, tel.: 004212/57276350. (1)
Zdroj internet: <http://www.npu.cz/zprist/mdps/2009/>: Pracovní překlad úvodní kapitoly prohlášení ICOMOS k pořádání Dne památek a sídel 2009, Jana Poláková, 2009.

Ing. arch. L. Paučulová :

INTERPRETÁCIA ARCHITEKTONICKÉHO KULTÚRNEHO DEDIČSTVA

Za posledné dekády teória ochrany kultúrneho dedičstva dospela k poznaniu, že významnou hodnotou stavieb nie je iba materiálna forma a usporiadanie objektov, štruktúr a priestorov, ale tiež spôsob ich využívania, ako aj tradície a väzby, ktoré sa k nim vzťahujú. Posun od záchrany hmotnej podstaty, deklarovaný v Benátskej charte (1964) je jasne identifikovateľný v Enamskej charte ICOMOS (2008) venovanej interpretácii a prezentácii kultúrneho dedičstva. Interpretácii významu lokality sa v súčasnosti pripisuje veľký význam, ako integrálnej súčasti procesov zachovania a základ pre úspešné výsledky týchto procesov.

Čo je interpretácia kultúrneho dedičstva ?

Kultúrne dedičstvo, ako možný zdroj inšpirácie pre budúcnosť, je často existenčne ohrozené pod vplyvom tlaku nových investičných zámerov. V súčasnosti je jednou z najdôležitejších podmienok jeho ochrany a zachovania sprostredkované hodnôt dedičstva laickej aj odbornej verejnosti. Verejnosť, na základe bližšieho pochopenia a emocionálneho prežitia, môže výrazne pozitívne ovplyvňovať procesy ochrany a zachovania dedičstva a jeho následného využívania pre kultúrny turizmus.

Návštevníci, ale aj domáci, sa cestou interpretácie kultúrneho dedičstva dostávajú k poznatku, že chránená pamiatka je jedinečná a je nevyhnutné ju zachovať pre ďalšie generácie.

V oblasti architektúry a urbanizmu je to veľmi dôležité z dôvodu, že bola vážne prerušená kontinuita používania a generačného odovzdávania princípov tradičného staviteľstva a architektúry. V súčasnosti je už nutné vysvetľovať a približovať hodnoty architektonického a urbanistického dedičstva, aby boli zachované a slúžili mimo iného aj ako jedno z východísk hľadania aktuálneho prístupu k architektúre, urbanizmu a tvorbe krajiny.

Východiská.

Za posledných približne 150 rokov došlo k významným objavom, ktoré podmienili mnohé následné technické a technologické zmeny. Sprievodné ekonomické, spoločenské a filozofické pohyby výrazne ovplyvnili kultúru.

Tieto nové podmienky pre výstavbu zasiahli do tvorby architektúry, urbanizmu a tvorby krajiny tak razantne a neodbytné, že sa mnohí architekti a urbanisti s veľkou odvahou, podloženou technickými vymoženosťami a ekonomickými možnosťami, odhodlali nevyužívať predošlé skúsenosti stáročí. Tvorba architektúry a urbanizmu na základe nových technických princípov viedla k uvoľneniu, k pocitu, že skoro všetko je realizovateľné. Silné ego vyspelých civilizácií tejto doby podnietilo vznik veľkých stavieb, z ktorých viaceré sú pozitívnym príspevkom ku kultúrnym dejinám.

V priebehu minulého storočia však v týchto súvislostiach došlo k odsúvaniu tradičnej stavebnej kultúry (prevažujúce materiály kameň, hlina, drevo a ich typické regionálne spracovanie pre stavebné účely). Historická architektúra a urbanizmus v európskom priestore tvorená na kompozičných a estetických princípoch grécko-rímskej tradície a ľudovej architektúry sa dostávala na vedľajšiu koľaj. V jednotlivých krajinách, v závislosti od sily kultúrnej tradície a rozsahu uplatňovania technických a technologických zmien, bola miera odklonu od tradície rôzna.

Dnes po niekoľkých dekádach skúseností z modernou výstavbou sme však schopní začať zhodnocovať. Bežná a v podstate pochopiteľná argumentácia zástancov odklonu od tradície je, že každá doba má svoj adekvátny odraz v architektúre a urbanizme. Táto téza je však akceptovateľná do tej miery, do akej je nová výstavba ochotná a schopná zohľadňovať hodnoty predošlé. Niektoré vybrané (ale zároveň aj sporné) ekonomické a technologické výhody modernej výstavby sú často dôvodom na apriórne komplexné odmietanie historickej architektúry a tvorby prostredia. Pritom viaceré hodnoty viazané na tradičnú stavebnú kultúru, historickú architektúru, urbanizmus a tvorbu krajiny naplňajú v dokázateľne lepšej miere potreby súčasného človeka (mierka, materiály, estetické a psychosociálne charakteristiky prostredia a pod.). Historická architektúra a urbanizmus sa dnes javí humánnejšia ako na techniku a ekonomiku orientovaná výstavba.

Aj na Slovensku sú vzťahy novodobej výstavby a architektonického a urbanistického dedičstva z týchto dôvodov rozporuplné. Týka sa to hlavne sídiel zo zachovanými historickými objektmi, urbanistickou štruktúrou

a väzbami na krajinu. Prejavuje sa to problémami pri zahusťovaní existujúcich urbanistických štruktúr, zásahoch do chránených pamiatkových území i pri zásahoch do obrazu kultúrnej krajiny a pod. Stretávame sa tak niekedy priam s vulgárnymi zásahmi do prostredia, búraním architektonických a technických pamiatok, s neakceptovaním princípov kompozície, mierky, prispôbeniu sa okoliu.

Novodobá výstavba založená na technicistných a ekonomických princípoch má v súčasnosti mnohokrát črty manierizmu, epigónstva známych svetových stavieb realizovaných bez ohľadu na jestvujúce kultúrne prostredie a ekológiu. Súčasná stavebná produkcia rezignovala na používanie architektonického jazyka a zotrela špecifiká regionálneho výrazu. Budovy sú rovnaké v ktorejkoľvek časti krajiny, ich výraz sa zužuje na využitie pre veľké propagačné plochy. Laická verejnosť prejavuje aj nespokojnosť s niektorými návrhmi a realizáciami spoločensky významných stavieb. Novodobá výstavba nie je takisto schopná dávať primerané odpovede na problematiku bytovej výstavby v menších mestách a na vidieku. Problémy vznikajú pri tvorbe obrazu sídiel a zásahoch do krajiny.

Rozpory vznikajúce medzi tradičnou a novodobou výstavbou je potrebné riešiť. Ukazuje sa, že je nutné vracať sa aj k tradičným skúsenostiam predošlých tisícročí. Experiment nevyužívať ich a potierať ich zlyháva. Pri tvorbe novej architektúry a prostredia je potrebné zo čerpať zo skúseností a uplatňovať aj tradičné hodnoty, ktoré sú mimoriadne dôležité pre uspokojenie potrieb súčasných ľudí - humánnosť prostredia, regionálna identita a šetrnosť voči prírode.

Interpretácia kultúrneho dedičstva je proces slúžiaci účelu sprostredkovania hodnôt kultúrneho dedičstva cieľovým skupinám verejnosti. Pochopenie hodnôt kultúrneho dedičstva vedie k jeho ochrane nielen ako historického dokladu našej minulosti, ale aj ako nositeľovi pozitívnych tradičných hodnôt významných pre dnešok.

Interpretácia je významný pojem vo vede. Znamená pripisovanie významov základným znakom, význam znakov sa pri narábaní s nimi nemení. Využíva sa v matematike, logike až po kybernetiku. Prostredníctvom kalkulu sa vyjadrujú logické formy.

Interpretácia v oblasti kultúry má na rozdiel od interpretácie matematickej a logickej charakter ovplyvnený premenlivými a vyvíjajúcimi sa spoločenskými javmi.

Niektoré príklady chápania významu slovného spojenia „interpretácia kultúrneho dedičstva“ od rôznych subjektov:

„Interpretácia je tvorivý proces komunikácie, ktorý obohacuje život prostredníctvom príjemných emócií a rozširuje skúsenosti a pochopenie nášho prírodného a kultúrneho dedičstva“, alebo „ Interpretácia – umenie pomôcť ľuďom skúmať, uvedomovať a vážiť si náš svet“ (Association for Heritage Interpretation, UK, október 2005)

„Interpretácia je cesta, ako pomôcť ostatným ľuďom oceniť niečo, o čom ste presvedčení, že je výnimočné a zaslúži si ich pozornosť“ (A Sense of Place, Scottish Interpretation Network, 2001)

„Interpretácia je umenie vysvetliť ľuďom význam miesta, ktoré navštevujú s tým, že je zdôraznená úloha a poslanstvo ochrany tohto miesta.“ (Don Aldridge, 1975)

„Interpretácia je komunikačný proces projektovaný tak, aby pre verejnosť odhalil názory a súvislosti v kultúrnom a prírodnom dedičstve, prostredníctvom objektov, artefaktov, krajiny alebo miesta.“ (Interpretation Canada, 1978)

„Interpretácia je najúčinnjší komunikačný proces, každé miesto s históriou a týkajúce sa dedičstva je schopné odovzdať svoje poslanstvo(á) návštevníkom.“ (John Veverka, 2000)

Interpretácia kultúrneho dedičstva v zahraničí a u nás.

Interpretácia v oblasti kultúrneho dedičstva je disciplína, ktorá sa začala formovať v 50-tych rokoch dvadsiateho storočia v rámci rozvíjajúcich sa procesov interpretácie kultúrneho a prírodného dedičstva. Do dnešných dní získali niektoré krajiny aplikovaním interpretačných projektov kultúrneho a prírodného dedičstva bohaté skúsenosti. Zovšeobecňovaním poznatkov z praxe sa vytvára aj teoretické zázemie.

Interpretácia dedičstva sa rozvíjala hlavne v týchto štátoch: USA, UK, Kanada, Austrália, Nový Zéland

a v niektorých ďalších západoeurópskych krajinách.

Pre nás je zaujímavé pozorovať vývoj problematiky v kultúrne blízkej Českej republike. Existujú mnohé príklady zo sféry občianskych aktivít a aktivít obcí. Signalizujú schopnosť komunity reagovať na nové potreby a zvládať ich s cieľom lepšieho života.

Príklady: Telč a okolie, Slavonice, Český Krumlov, Greenway, Partnership a pod.

Interpretácia kultúrneho dedičstva na Slovensku je mladým pojmom a nie sú širšie známe a uplatňované jej možnosti. Potreba uplatňovať a plánovať interpretáciu je vyvolaná stavom a podmienkami ochrany kultúrneho dedičstva. Vzťahy medzi štátnou ochranou pamiatok a investormi bývajú napäté. Pamiatkové obmedzenia sú vo väčšine prípadoch prijímané negativisticky. Chápané sú v zmysle, že kladú prekážky zlepšovaniu materiálnej kvality života človeka. Výraznou výhradou majiteľov je, že štát neprímerane zasahuje do práv súkromného vlastníka bez toho, aby finančne pokryl všetky svoje špecifické požiadavky.

Príklady: Jantárova cesta, Národný trust Slovenska, Spolok Banskej Štiavnice, OZ Vydra (Čierny Balog) a iné miestne alebo regionálne iniciatívy.

Základné princípy interpretácie kultúrneho dedičstva.

Interpretácia kultúrneho dedičstva je komunikačný proces.

V tomto procese sú nasledovné základné vzťahy medzi:

Záujmová oblasť (podnet) – verejnosť (prijímateľ)

Záujmová oblasť (podnet) - tvorca interpretácie (sprostredkovateľ)

Verejnosť (prijímateľ) – tvorca interpretácie (sprostredkovateľ)

Postavenie verejnosti je v tomto procese dominantné.

Interpretácia sa tvorí pre cieľové skupiny verejnosti, nemala by byť seba prezentáciou jej autora (čo všetko vie a chce to ukázať).

Interpretácia je potrebná pre zachovanie kultúrneho dedičstva.

Stav dedičstva a perspektívy jeho ochrany a zachovania sú také, že vysvetľovanie a približovanie jeho hodnôt verejnosti sú jednou z nevyhnutných podmienok jeho prežitia.

Interpretácia by mala v prvom rade zabezpečiť ochranu a zachovanie kultúrneho dedičstva a jeho prirodzeného prostredia.

Využívanie dedičstva s cieľom podporiť cestovný ruch niekedy zneužíva dominanciu ekonomických aspektov. Ak interpretačný projekt neberie primárny zreteľ na hodnoty dedičstva a zameriava sa len na zisk, má to negatívny dopad ochrany a zachovanie týchto hodnôt.

Podnet na vnímanie má objektívny charakter. V procese vnímania deformácie objektívnosti pripisujeme prijímateľovi. Tvorca interpretácie architektonického kultúrneho dedičstva teda nesie na sebe základnú zodpovednosť, aby ponúkaná interpretácia mala objektívny charakter.

Proces prijímania je stupňovitý – prvý prijímateľ je tvorca interpretácie, až druhá je verejnosť. Verejnosť prijíma interpretáciu v celej fascinujúcej škále osobitosti a individuálnosti každého jednotlivého prijímateľa. Tvorba interpretácie je preto súhra vedy a umenia – na základe presných vedeckých informácií vytvorí príťažlivú symfóniu, ktorá osloví verejnosť a splní cieľ ochrániť dedičstvo a obohatiť človeka.

Tvorca interpretácie má zodpovednosť s maximálnou objektívnosťou spracovať záujmovú oblasť.

Práca je založená na zbere objektívnych interdisciplinárnych informácií. Spracovateľ tvorivo stanoví ciele a prostriedky interpretácie týkajúce sa záujmovej oblasti. Vybraná téma a miesto týkajúce sa dedičstva má spĺňať predpoklady, že je schopné vyjaviť zaujímavé a podstatné súvislosti pre laika, resp. odborníka.

Metodika tvorby projektu interpretácie kultúrneho dedičstva.

Interpretačný projekt má byť výsledkom premysleného plánovania, ktorého všeobecné pravidlá sú prostriedkom na objektívizovanie procesu. Tvoríť projekt bez širších súvislostí vedie hlavne k chybe podcenenia niektorého vstupu, čo môže nečakane negatívne ovplyvniť celé interpretačné úsilie. Logika práce je významná zložka interpretačného projektu. Rovnoco významná je úloha tvorivosti a citu pre celkovú harmonizáciu výstupov

projektu .

Logika plánovania interpretačného projektu sa dá vyjadriť súvislosťami :

Prečo - Cieľ

Určenie hlavného a vedľajších cieľov:

napr. Výchova v oblasti architektonického dedičstva

Ekonomický prospech z turistického ruchu

Regulovanie pohybu návštevníkov z dôvodu ochrany miesta

Čo - Téma a miesto

Výber témy a miesta:

Zhromaždenie existujúcich poznatkov

Charakteristika

Zdôvodnenie jedinečnosti a súvislostí

Materiálne a nemateriálne hodnoty

Vymedzenie potreby doplnenia poznatkov, zdroje ďalších možných informácií

Ako - Prostriedky

Druhy interpretačných médií:

Miesto a čas uplatnenia médií

Materiály a design médií

Za čo – Zdroje

Ekonomika prípravy:

Ekonomika financovania tvorby projektu

Ekonomika financovania realizácie projektu

Ako – Spravovanie interpretačného projektu

Ekonomika spravovania:

Ekonomika údržby a materiálneho zabezpečenia

Ekonomika personálneho zabezpečenia

Prostriedky interpretácie kultúrneho dedičstva.

Interpretácia kultúrneho dedičstva využíva spektrum interpretačných médií.

Interpretačné médiá : leták, brožúra, informačné tabule, živý sprievodca, audio sprievodca, muzeálna expozícia, multimediálna prezentácia.

Interpretačné médiá môžu byť uplatnené samostatne, alebo lepšie v ucelenom systéme náučných trás, či expozície.

Výber médií, ich materiál a design musí byť dôsledný a vychádzať z daností témy a miesta. Je to úlohou spracovateľa interpretačného projektu. Jeho zodpovednosť je veľká - od objektívnosti spracovania témy, cez jej kvalitné od komunikovanie pre verejnosť až po technickú a ekonomickú udžateľnosť projektu.

Každé médium má svoje výhody a nevýhody (nadobúdacia cena, údržba, obsluha, prevádzkové náklady, atraktivnosť, časové obmedzenie použiteľnosti, možnosť aktualizácie informácií a pod.). Nie je výnimočné, že pri jednotlivom interpretačnom projekte dochádza k použitiu kombinácie médií v prospech jeho kvality.

V krajinách, v ktorých už majú dlhoročné skúsenosti s interpretačnými projektmi (Veľká Británia, USA), došli k poznaniu, že vzniká riziko ovplyvnenia interpretácie následkom "očarenia" možnosťami nových prezentačných multimediálnych techník. Pri ich uplatnení (ktoré je aj mimo iného ekonomicky náročné) sa niektorí autori sklznú k informačne plytkým a zavádzajúcim projektom, ktoré pôsobia kontraproduktívne k hlavnému cieľu interpretácie : objektívne informovať o hodnotách a výnimočnosti miesta s dôrazom na jeho ochranu a zachovanie.

Odporúčania na základe skúseností sa prikláňajú využívať radšej menej nákladné, obsahovo obnoviteľné, prevádzkovo a údržbovo nenáročné médiá. Podstatou je vychádzať z kvalitného obsahu a nepodľahnúť manierizmu.

Interpretácia kultúrneho dedičstva je v súčasnosti nevyhnutná súčasť systému jeho ochrany a zachovania pre budúce generácie. Doposiaľ nie je na Slovensku využívaný jej potenciál v dostatočnej miere. Dnes už nepostačuje kvalitne, v zmysle odborných pamiatkových zásad obnoviť architektonickú a technickú pamiatku a jej prostredie. Je nutné obsažne a pútavo interpretovať pre verejnosť všetky jej hodnoty, ktoré sú schopné uspokojovať potreby súčasného človeka. Združenie historických miest a obcí SR rozvíja aktivity v oblasti interpretácie kultúrneho dedičstva vyhlásením a organizovaním celoslovenskej súťaže: Poznávací trasa pre turistický ruch v mojom meste/obci.

Literatúra:

- Aldridge, D.: Site Interpretation: Practical Guide. Scottish Tourist Board 1993
Carter, J.(editor): A sense of place. Bridge House 1997
Dvořáková, V., Husovská, L.: Ochrana kult. dedičstva v medz.dokumentoch ICOMOS. Bratislava 2002,2003,2004
Gregorová, J. a kol.: Prezentácia architektonického dedičstva. Bratislava FA STU 2003
Gurevič, A.J.: Kategorie středověké kultury. Praha 1978
Hájek, T.: Zánik a vznik památkových péčí. Praha Epoque 2005
Herout, J.: Jak poznávat kulturní památky. Praha Mladá fronta 1986
Herout, J.: Slabikář návštěvníku památek. Praha Propagační tvorba 1980
Hochel, B. a kol.: Všetko o drevenici. Bratislava Hoblina o.z. 1994
Kolektív: Interpretace místního dědictví. Brno Nadace partnerství 2004
Kuča, K., Kučová, V.: Principy památkového urbanizmu. Praha SÚPP 2000
Petráň, J.a kol.: Dějiny hmotné kultury. Praha SPN 1985
Schmeidler, K.: Sociologie v architektonické a urbanistické tvorbě. Brno Z. Novotný 2001
Veverka, J.: Marketing Basic for Interpretive and Heritage SitesLaingsburg antdat.

Kontakt:

Ing. arch. Ľubica Paučulová,
Združenie historických miest a obcí SR
pauculova@zhmao.sk

Mgr. Ľubica Szerdová :

DOKUMENTÁCIA A EVIDENCIA PAMIAŤOK V SÚČASNEJ PRAXI PAMIATKOVÉHO ÚRADU

Prvý a na dlhé roky jediný komplexný základný terénny výskum pamiatkového fondu na Slovensku a jeho predbežnú dokumentáciu realizoval Pamiatkový ústav v rokoch 1954-1960. Jeho výsledky boli premietnuté do Súpisu pamiatok na Slovensku a do zoznamov najhodnotenejších vecí, na základe ktorých boli podľa vykonávacích predpisov zákona č. 7/1958 vyhlasované za kultúrne pamiatky. Po počiatocnom vyhlásení pamiatok podľa týchto zoznamov rady ONV ďalej vyhlasovali veci za pamiatky na základe nejednotných kritérií, a tak sa v štátnych zoznamoch ocitli aj veci, ktoré nemali zodpovedajúcu pamiatkovú hodnotu. Rôzny prístup k hodnoteniu vecí zapríčinil neproporčné rozloženie pamiatkového fondu čo do skladby a kvality v jednotlivých regiónoch a teda aj v rámci celého územia Slovenska. Vytvorenie Ústredného zoznamu pamiatok na základe § 7 zákona SNR č. 27/1987 Z.z. o štátnej pamiatkovej starostlivosti sa premietlo do nového prístupu k evidencii kultúrnych pamiatok, súčasne sa zvýraznila potreba systematického prehlbovania poznania pamiatkového fondu. Jednotlivé výskumné úlohy realizované právnymi predchodcami Pamiatkového úradu SR s cieľom celoplošného vyhodnotenia sa však sústredili na jednotlivé druhy pamiatok, nie na pamiatkový fond ako celok.

V 90. rokoch sa realizovalo niekoľko projektov, overovacích štúdií až bola v roku 2000 zvolená súčasná metodika projektu s názvom „Základný výskum pamiatkového fondu a revízia Ústredného zoznamu pamiatkového fondu“.

Prvým predpokladom jeho úspešnej realizácie však bolo zjednotenie terminológie. V rokoch 1992-93 bol spracovaný Slovník unifikovaných názvov hnutel'ných pamiatok a následne v roku 1999 Terminologický slovník unifikovaných názvov urbanizmu, architektúry a nehnuteľných výtvarných diel.

Projekt „Základný výskum pamiatkového fondu a revízia Ústredného zoznamu pamiatkového fondu“ si stanovil náročný cieľ - prehodnotiť kvalitu a kvantitu pamiatkového fondu Slovenska vo vzťahu k jeho regionálnemu rozloženiu a druhovému zastúpeniu, skvalitnenie evidencie Ústredného zoznamu pamiatkového fondu (ÚZPF) a získanie uceleného súboru poznatkov o pamiatkovom fonde SR. Je koncipovaný ako dlhodobý, systematický, komplexný, koncepčne postihujúci viaceré aspekty ochrany pamiatkového fondu. Týka sa územia celého Slovenska, celého fondu hnutel'ných a nehnuteľných národných kultúrnych pamiatok, všetkých druhov pamiatok, bez obmedzenia doby vzniku, zároveň aj vecí, ktoré svojou pamiatkovou hodnotou spĺňajú kritérium na vyhlásenie za národné kultúrne pamiatky.

Harmonogram prác vychádza z geografického princípu t.j. postupnom spracovávaní všetkých aktuálnych poznatkov o jednotlivých národných kultúrnych pamiatkach v rámci jedného sídla, okresu, kraja. Výskum a výstupy z neho tak nie sú viazané na abecedné zoradenie obcí, ale na historické väzby vývoja sídiel v regiónoch, čím je možné vystihnúť kontinuitu a podmienenosť vývoja daného územia. Tento postup by mal zaručiť vylúčenie chýb spôsobených nevhodnými predčasnými závermi a hodnoteniami, bez možnosti postihnúť širšie súvislosti tak, ako to vyžaduje dnešný pohľad na ochranu kultúrneho dedičstva.

Metodika je postavená na identifikácii národnej kultúrnej pamiatky, alebo veci, jej rozsahu, objektivej skladby, definovaní jej pamiatkových hodnôt a predmetu ochrany na základe štúdia prameňov, literatúry a fyzickej obliadky. Potreba precíznej identifikácie pamiatky a definovania jej pamiatkových hodnôt vyplýva zo súčasnej praxe pamiatkovej ochrany. V zmysle § 2 ods. 3 zákona NR SR č. 49/2002 Z. z. O ochrane pamiatkového fondu v znení zákona NR SR č. 479/2005 Z.z. a zákona č. 208/2009 Z.z., je pamiatka definovaná ako „hnutel'ná alebo nehnuteľná vec pamiatkovej hodnoty, ktorá je z dôvodu ochrany vyhlásená za kultúrnu pamiatku“, pričom v zmysle § 2 ods. 2 je „pamiatková hodnota súhrn významných historických, spoločenských, krajinných, urbanistických, architektonických, vedeckých, technických, výtvarných alebo umelecko-remeselných hodnôt, pre ktoré môžu byť veci predmetom individuálnej alebo územnej ochrany“.

Primárny výstup projektu je tzv. aktualizálny list národnej kultúrnej pamiatky. Pre každý druh pamiatok bola spracovaná špecifická metodika na jeho vypracovanie tak, aby sa docielilo postihnutie všetkých pamiatkových hodnôt charakteristických pre ten ktorý druh pamiatok. Aktualizačný list obsahuje textovú časť,

fotografickú prílohu, grafickú prílohu (pôdorysy, projekty a pod.), katastrálnu mapu (historickú, súčasnú), list vlastníctva, elektronickú podobu textu a fotodokumentácie, opravený výstup z automatizovaného registra automatizovaného informačného systému ochrany pamiatok. Každý pamiatkový objekt a pamiatkový predmet má vlastný aktualizčný list, niektoré aj tzv. aktualizčný list výtvarných súčastí architektúry, celá národná kultúrna pamiatka potom tzv. krycí list. Každá národná kultúrna pamiatka a všetky jej súčasti sú podrobne fotograficky zdokumentované (celok, detail). Čierno-bielu fotografiu používanú žiaľ ešte v roku 2002 postupne nahradila farebná a dnes už digitálna fotografia. Fotodokumentácia je prístupná bádateľom v Archíve PÚ SR. Aktualizačné listy ako interný materiál nie sú prístupné verejnosti, sú súčasťou operátov ÚZPF a ich digitálna podoba vrátane príloh je zavádzaná do jednotlivých registrov automatizovaného informačného systému ochrany pamiatok (AIS OP).

Súčasťou projektu a ďalšími nemenej dôležitým výstupom z revízie ÚZPF je spracovanie návrhov na zmenu vyhlásenia národnej kultúrnej pamiatky, zrušenie pamiatkovej ochrany národnej kultúrnej pamiatky, vyhlásenie vecí za národnú kultúrnu pamiatku. Po prijatí a zákona č. 208/2009 Z.z. sa kompetencia aj v tejto oblasti výkonu štátnej správy presunula na Pamiatkový úrad SR.

Po ôsmich rokoch od začatia prác môžeme konštatovať, že napriek náročnosti, ktoré kladie projekt na organizáciu práce a odbornosť pracovníkov ciele, ktoré sme si stanovili sa darí plniť. Podarilo sa odstrániť nepresnosti v identifikácii pamiatok, rozpisom objektovej skladby nedostatky v ich komplexnej ochrane. Zvýšila sa miera poznania pamiatok a predmetu ich ochrany. Od roku 2000 sa nám podarilo na tejto úrovni ukončiť revíziu 71% fondu nehnuteľných NKP a 58% fondu hnutel'ných NKP. S realizáciou projektu sa začalo o päť minút dvanásť ešte v podmienkach Pamiatkového ústavu. Po jeho transformácii na Pamiatkový úrad SR prax ukázala, že kvalitný výkon štátnej správy v oblasti ochrany pamiatkového fondu je možný len na báze aplikovanej vedeckej disciplíny, kde má stále svoju nezastupiteľnú rolu práve základný výskum.

Aby poznatky získané základným výskumom, nezostali len v polohe interného materiálu Pamiatkového úradu rozhodli sme sa pre ich publikovanie. V roku 2009 začal Pamiatkový úrad Slovenskej republiky v spolupráci s Vydavateľstvom Slovart, s. r. o. vydávať novú edíciu Národné kultúrne pamiatky na Slovensku, ktorej zámerom je predstaviť verejnosti nehnuteľné aj hnutel'né pamiatky zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu.

Zvolená metodika projektu postavená na vyhodnotení a syntéze najnovších poznatkov o pamiatkach a pamiatkových územiach a ich hodnotách v rámci sídla a okresu sa premietla aj do skladby pripravovanej edície. Jej jednotlivé diely budú rozdelené na okresy podľa súčasného územnosprávneho členenia Slovenskej republiky platného od roku 1996. Sídla s veľkým počtom pamiatok budú spracované v samostatných publikáciách. Rovnaký, geografický princíp využívajú aj podobné edičné tituly v okolitých krajinách. Takto zvolená metodika totiž umožňuje pracovať nie len s izolovanými javmi, ale postihnúť aj širšie súvislosti a vzťahy daného regiónu.

Základom tvorby obsahu publikácie je definovanie kultúrnej pamiatky v zmysle v zákona NR SR č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení zákona NR SR č. 479/2005 Z. z. a zákona č. 208/2009 Z.z. Preto sa v heslách podrobnejšie venujeme len tým objektom a predmetom, ktoré sú podľa platných legislatívnych noriem vyhlásené za národné kultúrne pamiatky, a sú zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu Slovenskej republiky. Fond hnutel'ných kultúrnych pamiatok nie je publikovaný v plnom rozsahu. Táto skutočnosť vyplýva z obmedzení stanovených v zákone NR SR č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení zákona NR SR č. 479/2005 Z. z. a v zákone č. 241/2001 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Podľa uvedených právnych noriem je údaj týkajúci sa umiestnenia hnutel'ných NKP predmetom ochrany. Výber je preto obmedzený len na kultúrne pamiatky nachádzajúce sa vo verejne prístupných priestoroch, a tie, ktorých umiestnenie je všeobecne známe. Hndikep obmedzenia obsahu publikácie na NKP sa snažíme čiastočne vyrovnáť v úvodných syntetizujúcich kapitolách, alebo pri popise sídla.

Veľký priestor venujeme obrazovej prílohe. Ilustrácie dokumentujú vývin pamiatky či sídla a žiaľ v niektorých prípadoch aj zaniknuté pamiatkové hodnoty. Vníname ich ako významný prameň a preto sú vyberané s dôrazom na historické zábery, prípadne originálne návrhy, v konfrontácii so súčasným stavom.

Komplexným prístupom k pamiatkovému fondu a k národným kultúrnym pamiatkam je edícia oproti obdobným, realizovaným v okolitých krajinách jedinečná. Pamiatkový úrad SR, ako súčasť verejnej správy si touto formou s plní voči verejnosti jednu zo svojich základných úloh. Spätne očakáva, že osvojenie si znalostí o hodnotách kultúrneho dedičstva, prispeje k formovaniu pozitívneho vzťahu verejnosti k nemu, a tým aj

aktívnemu prístupu k jeho ochrane, obnove, prezentovaniu a ďalšiemu zachovaniu. Veríme, že publikácia zároveň podnieti ďalšie bádanie v oblasti kultúrneho dedičstva.

Kontakt:

Mgr. Ľubica Szerdová – Veľasová, Pamiatkový úrad SR
lubica.szerdova@pamiatky.gov.sk

David Merta; Miloš Tejkal :

MOŽNOSTI VYUŽITÍ LASERSCANNINGU PŘI 3D DOKUMENTACI ARCHEOLOGICKÝCH VÝZKUMŮ A TORZÁLNÍ ARCHITEKTURY

V souvislosti s rozmachem tzv. archeologické památkové péče¹ vyvstává i potřeba efektivní a pokud možno objektivní dokumentace odkrytých archeologických terénů, situací i torzální architektury. Jednu z těchto možností představuje 3D skenování.²

1 Prostorová dokumentace archeologických situací a torzálních objektů

V současnosti je používáno několik metod pořizování grafické dokumentace archeologických situací a torzálních objektů:

- Ruční zákres
- Fotografie
- Geodézie
- Fotogrammetrie
- 3D skenování

Běžně je používána první z jmenovaných metod. Nevýhodou je vysoká míra subjektivity této metody. Výsledný grafický elaborát tak může být do jisté míry znehodnocen vlastní interpretací badatele. Oproti tomu fotografie je metoda ryze objektivní, problematičtější však zůstává její vyhodnocení a nemožnost provádění např. exaktních měření. Geodetické a fotogrammetrické metody jsou standardním způsobem pořizování grafické dokumentace (v archeologii fotogrammetrie není zatím obecně moc využívána). Předmětem jejich zájmu jsou však většinou pouze definované objekty, linie a body a záleží tak na geodetovi a stanoveném postupu do jaké míry je grafický obraz zgeneralizován.

Oproti klasickým metodám nabízí 3D skenování naprosto věrný prostorový obraz dokumentovaného objektu ve velmi podrobném rozlišení (dle použitého zařízení od 2 mm - 100 mm). Při kombinaci s digitální fotogrammetrií lze získat informace o barevnosti a materiálovém složení objektu. Tato metoda je plně bezkontaktní a velmi efektivní. Během krátkého časového úseku lze zdokumentovat i rozsáhlé a prostorově členité objekty.

Společnost Archaia Brno začala 3D skenování využívat v roce 2003. Právě vědomí, že záchranné archeologické výzkumy představují „pouze“ odborný způsob ničení archeologických lokalit, kdy dokumentace, byť standardní, není dostatečná, nás přimělo hledat nové, progresivní způsoby dokumentace. Začali jsme proto spolupracovat se společností GEODIS Brno, která má v oblasti geodézie, fotogrammetrie a zpracování dat dlouhodobou zkušenost.

3D skenování prozatím využíváme pouze k dokumentaci vybraných archeologických situací. Obdobně je tomu při realizaci jednotlivých stavebně-historických průzkumech. V tomto případě se jedná o dokumentaci zástavby (části staveb), která je určena ke zničení.

¹ V rámci působení naší společnosti na území městské památkové rezervace Brno hovoříme o systematickém záchranném výzkumu. Název archeologická památková péče je dle našeho pohledu v současné praktické realizaci nonsensem, jelikož je prováděna formou záchranných archeologických výzkumů, ochrana archeologických terénů není uskutečňována. K záchranným archeologickým výzkumům v Brně viz Petr HOLUB – Václav KOLARÍK – Peter KOVÁČIK – David MERTA – Marek PEŠKA – Rudolf PROCHÁZKA – Dana ZAPLETALOVÁ – Antonín ZŮBEK: Systematický archeologický výzkum města Brna. In: Forum urbes medii aevi I. Sborník příspěvků z konference FUMA konané 10. dubna 2002, Brno 2004: Archaia Brno o.p.s., s. 57-97.

² Příspěvek částečně vychází z textu Jan SIROTEK – D. MERTA – M. PEŠKA 2004: Jednotná metodika pořizování digitální dokumentace památkově chráněných objektů. Nepsal. rkp. uložený v archivu Archaia Brno o.p.s.

Katalog 3D skenovaných lokalit:

Panská 6-8 (2003), záchranný archeologický výzkum

Výzkum části parcely odkryl reliktly vrcholně středověkého měšťanského domu, který měl být odstraněn. Po dokopání byla zkoumaná plocha dokumentována.³

Česká 10 (2004), záchranný archeologický výzkum

Výzkum středověké parcely byl skenován v momentě dopreparování antropogenních aktivit, zároveň byly skenovány i historické, vrcholně středověké suterénní místnosti.⁴

Rekonstrukce Jakubského náměstí (2004), záchranný archeologický výzkum

Záchranný archeologický výzkum předcházející celkové rekonstrukci náměstí odkryl základy dvou starších stavebních fází kostela sv. Jakuba (po roce 1210 a 1300), spolu s kaplemi, které mladší kostel obklopovaly. Dokumentována byla kaple při severní stěně kostelní lodi (kolem roku 1400).⁵

Kopečná 34 (2004), záchranný archeologický výzkum

Záchranný archeologický výzkum předcházející výstavbě bytového domu odkryl presbytář středověkého kostela Všech svatých (kolem roku 1300) s okolním hřbitovem. Dokumentován byl presbytář kostela s nejbližším okolím.⁶

Božetěchova 1 (2005), záchranný archeologický výzkum

V rámci rekonstrukce hospodářského dvora bývalého kartuziánského kláštera v Brně - Králově Poli byla mimo jiné odkryta středověká cihelna (závěr 14. století), která byla po vypreparování i skenována.⁷

Náměstí svobody 1 (2005), dokumentace stavby, stavebněhistorický průzkum

Při rekonstrukci gotickorenesančního domu byl v rámci stavebně-historického výzkumu dokumentován pozdně středověký dvorní trakt, který byl určen k demolici.⁸

Trčkovský palác, hrad Lipnice (2005), dokumentace stavby, stavebněhistorický průzkum

V rámci dílčího stavebně-historického průzkumu byl dokumentován interiér tzv. Trčkovského paláce (závěr 15. století). Výsledky skenování byly mimo jiné využity pro následné zhotovení fotogrammetrie obvodových zdí.⁹

Zelný trh 17 (2005), dokumentace stavby

Na středověké, dnes nezastavěné parcele, byl dokumentován komplex středověkých sklepů.¹⁰

³ K výsledkům tohoto záchranného archeologického výzkumu např. P. HOLUB – Václav KOLAŘÍK – D. MERTA – M. PEŠKA – Dana ZAPLETALOVÁ – A. ZŮBEK 2004: Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2003. In: Přehled výzkumů 45, Brno, 77 – 79; P. HOLUB – V. KOLAŘÍK – D. MERTA – M. PEŠKA – D. ZAPLETALOVÁ – A. ZŮBEK 2005: Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2004. In: Přehled výzkumů 45, Brno, 128 – 133.

⁴ Záchranný archeologický výzkum byl zpracován do diplomové práce, viz: Lenka SEDLÁČKOVÁ 2007: Česká 10. Brněnská městská parcela do poloviny 14. století v odrazu hmotné kultury. Diplomová práce na Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně. Dílčím způsobem o něm bylo referováno P. HOLUB – V. KOLAŘÍK – D. MERTA – M. PEŠKA – Petr POLÁNKA – Lenka SEDLÁČKOVÁ – D. ZAPLETALOVÁ – A. ZŮBEK 2006: Česká ulice 10, Jakubská 3, parc. č. 557, 559 (akce A036/2004). In: Přehled výzkumů 47, Brno, 178-179.

⁵ Výzkum je předběžně publikován P. HOLUB – V. KOLAŘÍK – D. MERTA – M. PEŠKA – D. ZAPLETALOVÁ – A. ZŮBEK 2005: Předběžné výsledky záchranných archeologických výzkumů v Brně v roce 2004. In: Přehled výzkumů 45, Brno, 125 – 126; P. HOLUB – V. KOLAŘÍK – D. MERTA – M. PEŠKA – Petr POLÁNKA – Lenka SEDLÁČKOVÁ – D. ZAPLETALOVÁ – A. ZŮBEK 2006: Běhounská ulice, Jakubské náměstí, Rašínova ulice 10, parc. č. 32, 44, 549/1 (akce A057/2003). In: Přehled výzkumů 47, Brno, 175-176.

⁶ K výsledkům výzkumu viz P. HOLUB – V. KOLAŘÍK – D. MERTA – M. PEŠKA – Petr POLÁNKA – Lenka SEDLÁČKOVÁ – D. ZAPLETALOVÁ – A. ZŮBEK 2006: Kopečná ulice 43, parc. č. 1109, 1116, 1117/1,2 (akce A043/2004). In: Přehled výzkumů 47, Brno, 207-208.

⁷ Dílčí výsledky záchranného archeologického výzkumu byly publikovány viz P. HOLUB – D. MERTA – A. ZŮBEK: Cihlářská a vápenická pec na ulici Božetěchova v Brně-Králově Poli. In: Archaeologia technica 17, s. 45-51.

⁸ Výsledky stavebně-historického průzkumu byly komplexně publikovány viz Pavel BORSKÝ – D. MERTA – A. ZŮBEK 2006: Dům U zlatého orla čp. 95 na náměstí Svobody č. 1 v Brně. In: Památková péče na Moravě. Monumentorum tutela 12/2006, 45-62.

⁹ Miloš TEJKAL 2008: Hrad Lipnice nad Sázavou, Trčkovský palác. Překreslené ortogonalizované snímky vnitřních stěn paláce, stav k 4. 7. 2004. Archiv Archaia Brno o.p.s.

Rekonstrukce ulic Jakubská a Rašínova (2007), záchranný archeologický výzkum

Záchranný archeologický výzkum doprovázející rekonstrukci ulic Jakubská a Rašínova byl skenován v úrovni dozkoumané plochy. Jednalo se o povrch terénu z období před polovinou 13. století a torzální vrcholně středověkou měšťanskou dřevohliněnou i zděnou architekturu.¹¹

Bašty 4 (2008), záchranný archeologický výzkum

Dokumentována byla dozkoumaná plocha záchranného archeologického výzkumu. Jednalo se o pozůstatky pecí a obilních jam z přelomu 12. a 13. století, pozůstatky dřevohliněné a zděné zástavby ze 13. století.¹²

Mojmírovo náměstí 6 (2009), záchranný archeologický výzkum

Výzkum dvou parcel v Králově Poli doložil středověkou zástavbu od poloviny 13. století, představovanou převážně do podloží zahloubenými sklepy, které byly dokumentovány skenerem.¹³

Orlí 19-21 (2009), záchranný archeologický výzkum

V rámci archeologického výzkumu dvojice středověkých parcel v blízkosti Měninské brány byly odkryty pozůstatky vrcholně středověké zástavby. Dokumentován byl prozatím jeden ze zděných sklepů.¹⁴

2 Prostorová dokumentace současného stavu objektu

- Pořízení 3D dokumentace objektu metodou laserového skenování. Výstupem je mračno bodů s informacemi o souřadnicích X,Y,Z (v JTSK), intenzita odrazu a barva. Uchování v definovaném binárním formátu. Pro účely výměny dat se pořídí komprimovaná verze souboru ve formátu vhodném pro jednoduché prohlížení.
- Vizualizace objektu – vektorový zgeneralizovaný model nebo polygonální mesh
- Výkresy se vyhotoví s využitím 3D mračna bodů a geodetického zaměření budovy. Předmětem měření jsou vodorovné i svislé konstrukce, proniky kleneb (i ve sklopení), rozhraní stavebních hmot (u ostění apod.), zařízení předměty památkového charakteru (krby, obložení, apod.) a ostatní funkční i ozdobné architektonické články. Viditelná instalační zařízení a zařízení technického vybavení se měří a zobrazují pouze je-li to požadováno zadavatelem.

3D skenování

3D skener je principiálně vysokofrekvenční laserový dálkoměr doplněný o zařízení, které laserové paprsky vyslané tímto dálkoměrem vychyluje do zorného pole skeneru. Z uživatelského pohledu můžeme jako 3D skener definovat zařízení, které získává 3D souřadnice části povrchu prostorového objektu:

- Automaticky v systematickém rastru
- S vysokou rychlostí (tisíce až statisíce bodů za vteřinu)
- S poskytnutím 3D souřadnic (takřka) v reálném čase

Získaná data ze skeneru v podobě mračen bodů mohou být nadále zpracována, např. pomocí sofistikovaného softwarového řešení PolyWorks®. PolyWorks® obsahuje nejrozsáhlejší soubor nástrojů pro práci s mračny bodů – zahrnující předzpracování a vyčištění dat, spojení několika mračen, generování polygonového modelu, editaci a optimalizaci polygonového modelu, porovnání mračno - mračno nebo mračno - CAD model, měření rozměrů a poloautomatickou 3D vektorizaci.

¹⁰ Průzkum sklepů byl publikována viz: P. HOLUB – V. KOLAŘÍK – D. MERTA – M. PEŠKA – A. ZŮBEK 2003: Městská archeologie a SHP. In: Staletá praha 24, Praha, 244; R. Procházka – P. BORSKÝ – Dagmar ČERNOUŠKOVÁ – P. HOLUB – V. KOLAŘÍK – D. MERTA – M. PEŠKA – Jaroslav SADÍLEK 2006: Zděný dům středověkého Brna. Stručné charakteristiky stojících a archeologicky plošně odkrytých relikvií. In: Forum Urbes Medii Aevi III. Vrcholně středověká měšťanská architektura ve střední Evropě. Brno, 255.

¹¹ Výzkum A86/07 je doposud ve fázi zpracování, dílčí výsledky byly publikovány:

¹² Výzkum A20/08 je doposud ve fázi zpracování.

¹³ Výzkum A63/08 doposud probíhá.

¹⁴ Výzkum A075/08 doposud probíhá.

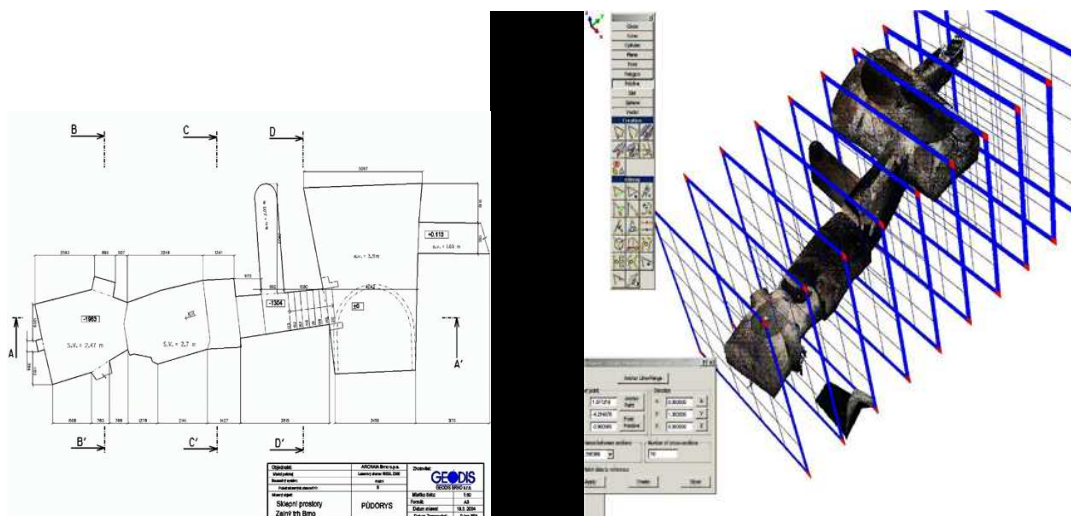
3 Výhody a využití digitalizace

- vytváření takřka jakékoliv plánové dokumentace z naskenovaných dat včetně fotogrammetrie
- záznamy lze použít pro budoucí rekonstrukce, renovace, sanace, adaptace stavby
- studium památky v celém svém kontextu, bez nutnosti výjezdu do terénu
- možnost odložení procesu zpracování dat. Získaná data přitom věrně reprezentují situaci ke dni jejich pořízení. Tato možnost je velkou výhodou zejména u památek, u kterých hrozí nevratné poškození nebo zničení
- následné generace získají kompletní přehled památky, i když památka již nebude fyzicky existovat, nebo bude existovat pouze v omezené podobě
- poskytnutí přesných informací předmětů depozitáře (pro bezkontaktní studium; při odcizení předmětu pro policii; po destrukci samotného předmětu k vytvoření jeho věrné kopie na 3D tiskárně,...)
- jednoduchá modifikovatelnost záznamů při budoucím přesnějším měření - pomocí výkonnějších technologií, příp. doplnění nových informací z budoucích archeologických výzkumů a stavebně-historických průzkumů (updatování informací)
- záznamy je možné zpřístupnit na veřejné informační síti Internet: pro turistické informace a zajímavosti; pro možnosti zapůjčení (elektronické výměny) předmětů depozitáře pro výstavy a galerie
- vytváření virtuálních kulis pro výstavní účely, ale také jejich placené poskytování pro filmové, herní společnosti.

Jak vyplývá z výše uvedeného, dle našeho mínění jsou přednosti 3D skenování zcela jednoznačné. Také lze konstatovat, že této formě dokumentace v současnosti jiné, běžně používané dokumentační techniky v archeologii i stavebněhistorických průzkumech svými možnostmi takřka nekonkurují.¹⁵ Zároveň je nutno podotknout, že všechny možnosti, které 3D skenování přináší, nejsme v současnosti schopni postihnout, natož využít.

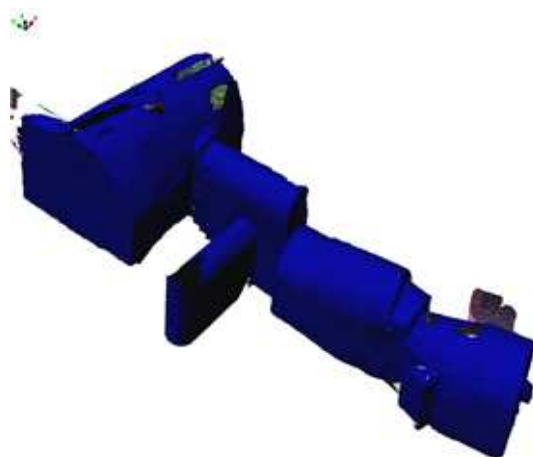
¹⁵ Tím samozřejmě netvrdíme, že je zavrhuje. Naopak kombinace všech výše zmíněných dokumentačních technik, včetně verbálních popisů a videodokumentace, přináší očekávaný, co nejobsáhlejší a neobjektivnější výsledek.

Popisky obrázků

Obr. 1 Výkres půdorysu sklepních prostor (Brno, Zelný trh 17, IPP).

Obr. 2 Využití 3D mračka bodů při konstrukci řezů (Brno, Zelný trh 17, IPP).

Obr. 3 Vizualizovaný 3D model objektu (Brno, Zelný trh 17, IPP).

Obr. 4 3D skener na záchraném archeologickém výzkumu Brno - Bašty 4 (2008).

Kontakt:

David Merta, Archaia Brno o.p.s., Česká 156/6, Brno 602 00, dmerta@archaiabrno.cz

Miloš Tejkal, GEODIS Brno, s.r.o., Lazaretní 11a, 61500 Brno, milos.tejkal@geodis.cz

Ing.Katarina Pukanská :

3 D LASEROVÉ SKENOVANIE PAMIATKOVÝCH OBJEKTOV A PAMIATKOVÝCH PREDMETOV

Úvod

Vývoj nových technológií v oblasti terestrického laserového skenovania a digitálnej fotogrametrie a ich nasadenie v oblasti geodézie má svojich užívateľov už aj na Slovensku. V rámci spolupráce Ústavu geodézie, kartografie a GIS s Krajským pamiatkovým úradom v Košiciach a jednotlivými múzeami bolo zdokumentovaných niekoľko pamiatok a pamiatkových objektov technológiou laserového skenovania a digitálnou fotogrametriou a následne spracované do textúrovaných 3D modelov.

Drevená cerkev Pokrov Presvjatoj Bohorodici v Miroli

Ako prvá skúsenosť využitia laserového skenovania na Slovensku pri dokumentácii kultúrnej pamiatky bola zameraná Cerkev Ochrany Bohorodičky v Miroli (obr. 1a) na severovýchode Slovenska. Táto grécko-katolícka trojpriestorová drevená cerkva lemkovského typu Ochrany Bohorodičky z roku 1770, vybudovaná na mieste staršieho chrámu z konca 17. storočia. Stavba je situovaná na vyvýšenom mieste nad obcou a je dominantným bodom lokality [1].

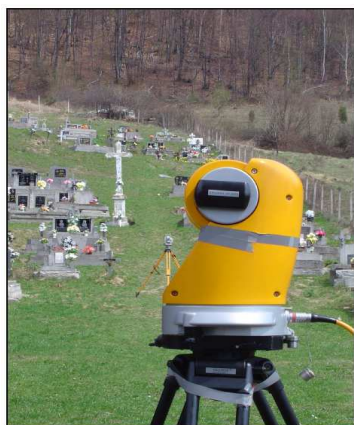
Zameranie bolo realizované v spolupráci neziskovou organizáciou Záchrana a obnova drevených chrámov pod Duklou. Po konzultácii výber padol práve na túto drevenú cerkvu, lebo je architektonicky veľmi zaujímavá, navyše ju čakala kompletná rekonštrukcia dreveného šindľa, pokrývajúceho strechu, vrchnú časť veže a zrub lode.

Práce boli realizované v apríli 2006, zameraný bol exteriér ale aj interiér chrámu laserovým skenerom stredného dosahu Callidus CP 3200 (obr. 1b, 2, 4).

Obr. 1: a) Cerkev Pokrov Presvjatoj Bohorodici počas zamerania pred rekonštrukciou
b) naskenované mračno bodov cerkvi.

Pred samotným meraním bola vykonaná rekognoskácia terénu, navrhol sa počet stanovísk tak, aby bol objekt dostatočne zameraný, aby sa minimalizoval počet nenaskenovaných plôch a zároveň, aby bol zohľadnený dosah skenera 32m pri maximálnom rozlíšení snímania. Vyššie časti objektu, ako napr. časti veží bolo nutné zamerať dodatočne z lešenia, nakoľko dosah skenera nedokázal v dostatočnej hustote zamerať objekt.

Obr.2: Mačno bodov cerkvi v Mirolí.

Obr.3: Súčasný stav po rekonštrukcii.[5]

Cerkva bola skenovaná z piatich stanovísk, pričom po vynechaní nepotrebných bodov vstúpilo do spracovania 292 953 bodov exteriéru. Krok otáčania skenovacej hlavy bol zvolený v horizontálnom smere $0,0625^\circ$ a vo vertikálnom smere $0,25^\circ$ (tab. 1).

Obr.4: TLS Callidus CP 3200

Technické parametre TLS Callidus CP 3200	
Presnosť jednotlivého bodu	
pozícia	5 mm
horizontálny uhol	$0,005^\circ$
vertikálny uhol	$0,009^\circ$
Presnosť modelovaného povrchu	2 mm
Dosah	0.3 - 32 m
Krok skenovania	
vertikálne	$0,25^\circ$; $0,5^\circ$; 1°
horizontálne	$0,0625^\circ$; $0,125^\circ$; $0,25^\circ$; $0,5^\circ$; 1°
Zorné pole	
vertikálne	40° - 180°
horizontálne	0° - 360°

Tab. 1 Technické parametre prístroja Callidus CP 3200 [2].

Softvérové a spracovanie bolo vykonané v softvéri 3D Extractor, kde prebehlo prvotné spracovanie mračna bodov – import bodov, spájanie do jednotného súradnicového systému a orezanie nepotrebných bodov, následne sa model dokončil v programe Rapidform XOR a 3D Studio Max 9.0 (obr. 5).

Obr.5: Fotografia cerkvi pred rekonštrukciou a počítačový model vyhotovený v 3D Studio Max 9.0..

Gotické muzeálne zvony

Druhým zameraním pamiatkových objektov na pracovisku Ústavu geodézie kartografie a GIS v F BERG TU v Košiciach bolo laserové skenovanie historických zvonov Skrabské a Nižné Lapše (obr. 6, tab. 2). Ide o interiérové gotické zvony uložené v depozite Východoslovenského múzea v Šaci.

Obr.6: Laserové skenovanie a fotogrametrické snímkovanie v interiéri depozitu.

Zameranie bolo realizované v rámci spolupráce s Krajským pamiatkovým úradom v Košiciach a Východoslovenským múzeom na projekte Dokumentácia a modelovanie artefaktov zvonolejárstva metódou laserového skenovania a digitálnej fotogrametrie schváleným vedeckou grantovou agentúrou VEGA Ministerstva školstva SR. Výber padol na tieto dva zvony z dôvodu ľahkého prístupu k nim, navyše patria k našim najstarším gotickým zvonom nachádzajúcim sa v okolí Košíc.

Názov zvonu	Skrabské	Nižné Lapše
Dolný priemer [mm]	780	803
Výška [mm]	600	700
Váha [kg]	286	x
Rok uliatia	1400	15. storočie
Pôvodca	Gaalovská dielňa	Gaalovská dielňa

Tab.2: Katalógové údaje o skenovaných zvonoch.

Skenovanie bolo vykonané skenerom Callidus CP 3200 na jeseň 2006 a do spracovania vstúpilo cca 60 000 bodov Zvona Skrabské a 33 500 bodov Zvona Nižné Lapše s nastavením minimálneho kroku skenovania v horizontálnom smere $0,0625^\circ$ a vo vertikálnom smere $0,25^\circ$, čím sme získali hustotu bodov cca 1-1,5 cm. Spracovanie súboru nameraných údajov, tzv. mračna bodov do polygonálnej siete prebehlo v programovom prostredí Raindrop Geomagic Studio 8.0 (obr. 7 a,b) a vzhľadom k tomu, že nebolo možné použiť snímky fotokamery skenera, spracovanie fototextúry bolo realizované v 3D Studiu Max 9.0 (obr. 7c).

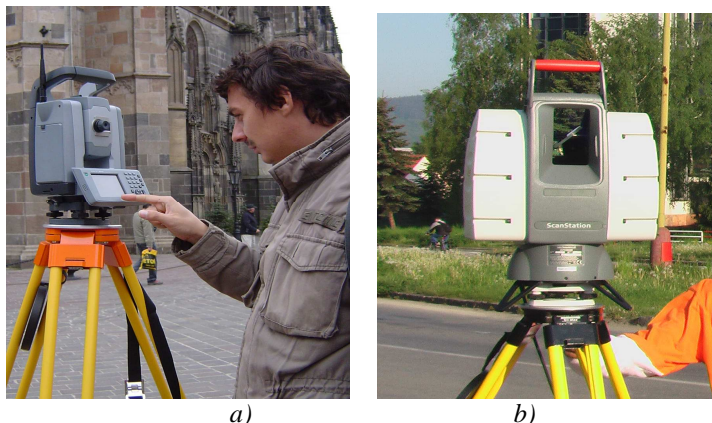

Obr.7: a) Časť polygonálneho model zvona Skrabské
b) 3D model zvona Skrabské
c) Textúrovaný model zvona Skrabské

Urbanova veža v Košiciach

Na mieste pôvodnej gotickej veže z prelomu 14. a 15. storočia, ktorá slúžila ako zvonica stojí dnes Urbanova veža. V r. 1628 bola prestavaná na vežu s renesančnou výzdobou a v r. 1775 bola rekonštruovaná s barokovou výzdobou. Vo veži bol osadený zvon Urban vážiaci 7 ton, ktorý v roku 1557 odlial olomoucký zvonolejár František Illenfeld. Začiatkom 19. storočia bola na nej osadená empírová strecha a dobudovali sa po jej obvodě malé obchodíky. V r. 1912 sa pribudli na prízemí arkády a následne r. 1966 požiar poškodil vežu, zničil strechu a zvony. V r. 1967 - 1971 bola veža opravená a reštaurovaná do dnešnej podoby, následne v nej bola zriadená expozícia umeleckého kovolejárstva Východoslovenského múzea v Košiciach, v dnešnej dobe v nej sídli Múzeum voskových figurín. Urbanova veža sa v rámci reštitúcie vrátila do vlastníctva cirkvi. Pod arkádami na prízemí veže v jej exteriéri je umiestnených 36 náhrobných kameňov pochádzajúcich z obdobia 14. až 15. storočia, pričom jeden z kameňov je rímsky zo 4. storočia n.l..

Spolu s Dómom sv. Alžbety a kaplnkou Sv. Michala bola v roku 1970 vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku.

Obr. 8: a) Spatial Station Trimble VX, b) Leica ScanStation 2

Laserové skenovanie Urbanovej veže bolo realizované dvomi rôznymi typmi prístrojov a spracované dvomi rôznymi technológiami a postupmi. Vo februári 2007 bola veža zameraná prístrojom Leica ScanStation 2 (obr. 8 a, tab. 3 a). Ide o plnopanaramatický skener stredného dosahu s vysokou rýchlosťou skenovania a integrovanou kamerou s vysokým rozlíšením.

Technické parametre ScanStation 2	
Presnosť jednotlivého bodu	
Pozícia / Vzdialenosť	6 mm / 4 mm
horizontálny uhol	60 µrad
vetrikálny uhol	60 µrad
Presnosť modelovaného povrchu	2 mm
Dosah	300m (90% reflektivita) 134 m (18% reflektivita)
Min krok skenovania	1 mm
Rýchlosť skenovania	50 000 bodov / sek
Trieda laseru	3R, farba zelená
Zorné pole	
vertikálne	45° - 315°
horizontálne	0° - 360

a)

Tab.3: Technické parametre: a) Leica ScanStation 2 [3]

Technické parametre Trimble VX Spatial Station	
Presnosť jednotlivého bodu	
Pozícia	3 mm @ ≤150 m
Presnosť 3D bodu	10 mm @ ≤150 m
Uhlová presnosť	1'' (0,3 mgon)
Presnosť modelovaného povrchu	2 mm
Dosah skenera	2 - 800m (90% reflektivita) 2 - 300 m (18% reflektivita)
Min krok skenovania	10 mm
Rýchlosť skenovania	5 - 15 bodov / sek
Trieda laseru	1R, vlnová dĺžka 870 nm
Zorné pole	
vertikálne	neuvedené
horizontálne	0° - 360°

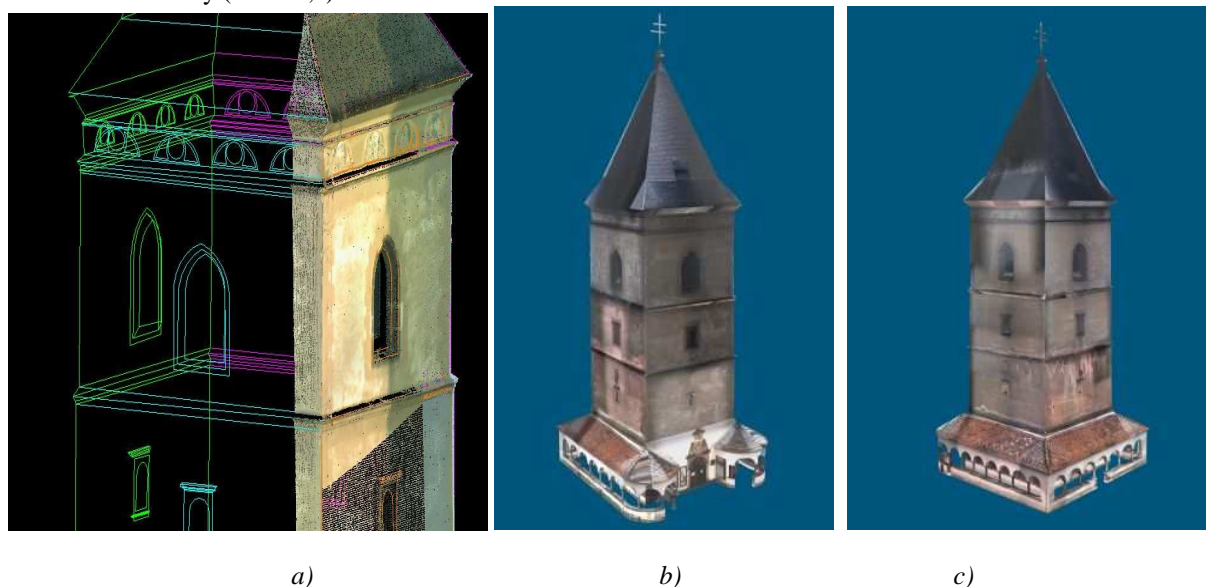
b)

b) Trimble VX Spatial Station [4].

Z troch stanovísk stabilizovaných v okolí veže bolo nasnímaných cca 43,6 miliónov bodov s hustotou približne 1,5 cm, ktoré následne vstúpili do spracovania. Spracovanie nameraných údajov bolo prevedené v softvéri Cyclone 5.8, kde sa vykonala registrácia skenov a Cloudworxe 3.3 v programovom prostredí Microstation V8 XM, kde sa vyhotovil drôtový model vektorizáciou línií na mračne bodov.

V novembri 2008 bola Urbanova veža zameraná prístrojom Trimble VX Spatial Station (obr. 8b, tab. 3b). Ide o robotizovaný univerzálny meračský systém s možnosťou skenovania a vyhotovenia fotogrametrických

snímok kalibrovanou digitálnou kamerou. Vzhľadom k pomalej rýchlosti skenovania bol zvolený raster mračna bodov 20x20cm, ktorý bol následne spracovaný v softvéri Trimble Realwork Survey 6.2. Technologickým postupom bol následne vyhotovený 3D drôtový model a plošný model s fototextúrou priradenou na základe snímok fotokamery (obr. 9b,c).

Obr.9: Axonometrický pohľad na 3D model Urbanovej veže: a) vektorový model s časťou mračna bodov, b) textúrovaný 3D model z predu, c) textúrovaný zo zadu

Záver

Technológia terestrického laserového skenovania na Slovensku má už svoje prvé aplikácie a konkrétne výsledky dosiahnuté v spolupráci s odborníkmi v oblasti ochrany historických pamiatok a geodetických zameraní. Je to zároveň oblasť prinášajúca neustále nové poznatky, možnosti aplikácií, ale aj jej technologický vývoj prístrojového a softvérového vybavenia. V rámci riešenia projektu agentúry Vega zostáva ešte priestor na zdokumentovanie viacerých pamiatkových objektov a vyhotovenie ich databázy.

Príspevok vznikol v súvislosti s riešením grantového projektu VEGA MŠ SR GP č. 1/0181/08 Dokumentácia a modelovanie artefaktov zvonolejársťva metódou laserového skenovania a digitálnej fotogrametrie riešenom na Ústave geodézie, kartografie a GIS, FBERG TU v Košiciach.

Literatúra:

- [1] Dudáš, M. – Gojdič, I. – Šukajlová, M.: Drevené kostoly. Dajama 2007, str. 100-1003, ISBN 80-8922-14-0.
- [2] <http://www.callidus.de/t3d/index.php?id=23>
- [3] http://leica.loyola.com/products/hds/pdf/scanstation2_brochure.pdf
- [4] <http://www.geotronics.sk/ts/pdf/TrimbleVX-SK.pdf>
- [5] http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/65/Mirol_a_poh%C4%BEad_z_v%C3%BDchodu_na_pre_sbyt%C3%A9rium_ZeliPV.jpg

Kontakt:

Ing. Katarína Pukanská,
Technická univerzita Košice, FBERG, Ústav geodézie, kartografie a GIS
katarina.pukanska@tuke.sk

Ing. arch. Jana Minaroviech, PhD.:

3 D VIZUALIZÁCIE ARCHEOLOGICKÝCH PAMIAŤOK

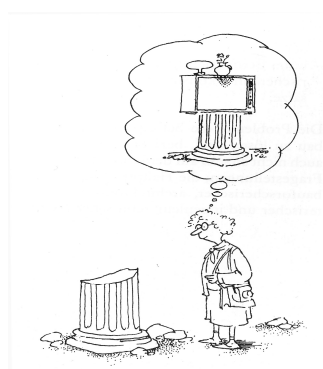
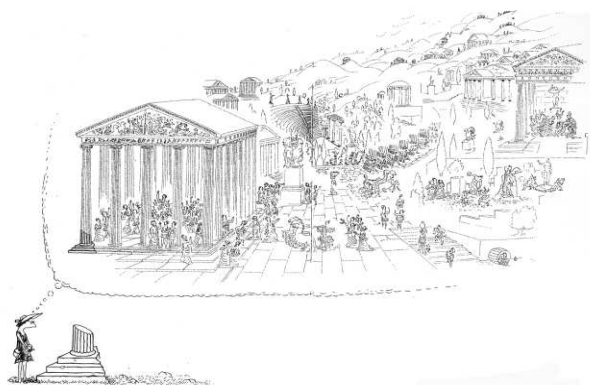
Úvod

Zobrazovanie architektúry sa zachovalo v rôznych podobách. Počas doby rímskej sa umelci snažili zachytiť významné historické udalosti odohrávajúce sa ďaleko od Ríma s cieľom oboznámiť s nimi verejnosť a súčasne ich tak zvečniť na trvalejšom materiáli, na kameni, mramore. Takéto vyobrazenia týkajúce sa nášho územia nájdeme na víťaznom oblúku Marca Aurelia, vztýčenom v rokoch 180-196, ktorý sa v súčasnosti nachádza na námestí Piazza Colonna v Ríme. Je to kamenosochárske dielo, ktoré ilustruje udalosti markomanských vojen, ktoré viedol cisár Marcus Aurelius. Okrem iného je vyobrazením rímskych architektúr, ktoré sa nachádzali na našej hranici s Rímskou ríšou. Obdobným príkladom je stĺp cisára Trajána¹⁶.

Už od 17. storočia sa začína prejavovať záujem o obnovu, zachovanie a prezentáciu rímskej architektúry. Bola to snaha upozorniť na význam rímskych pamiatok a prezentácie ich rekonštrukcií verejnosti. Išlo hlavne o centrálnu oblasť Rímskej ríše (Taliansko) a západné provincie, kde sa zachovalo veľké množstvo pamiatok v rôznom stave zachovania, vo Francúzsku, v Nemecku a tiež v Rakúsku. Na území provincie Panónia sa odborníci začínajú venovať tejto problematike od druhej polovice 18. storočia a hlavne v 19. storočí. Odkrývaním architektúr nastáva aj problém ich prezentácie a zobrazenia ich podoby v čase ich existencie.

Vývoj prezentácie archeologických stavebných pamiatok prešiel viacerými etapami. Aplikujú sa rôzne druhy rekonštrukcií: kresby, modely, kópie stavieb v mierke 1:1. Krajiny ako napr. Nemecko, Rakúsko či Švajčiarsko, realizujú tento spôsob prezentácie. V súčasnosti prebieha diskusia medzi odborníkmi, ktorá sa snaží riešiť problém celkovej interpretácie a prezentácie pamiatok.

Benátska charta z roku 1964 neodporúča znovu postavenie objektu na mieste originálu na základe hypotéz a keď, tak jedine z iných, najmä súčasných materiálov. Avšak skúsenosti, hlavne z niektorých rozsiahlych archeologických lokalít, ako napríklad Pompeje, ukázali, že nie vždy sa tento názor dá aplikovať v praxi. V súčasnosti odborníci využívajú možnosť prezentácie zaniknutých archeologických stavebných pamiatok vďaka počítačovým technológiám. Týmto spôsobom je možné verejnosti predstaviť architektonický objekt v období jeho existencie a súčasne aj jednotlivé obdobia prestavieb, ktoré pri prehliadke in situ nie sú jednoznačne viditeľné. Interpretácia antickej ruiny môže byť rôzna. Často záleží od vzdelania pozorovateľa (Obr. 1 a 2).

Obr. 1: Interpretácia architektonickej ruiny. Kresba: J.-J.Sempé. In: Schmidt 1993, s. 295. Obr. 2: Kresba: V. Renčín. In: Schmidt 1993, Bd. 2, s. 295.

¹⁶ postavený okolo roku 113, ktorý zobrazuje výjavy z dáckych vojen na dunajskom limite.

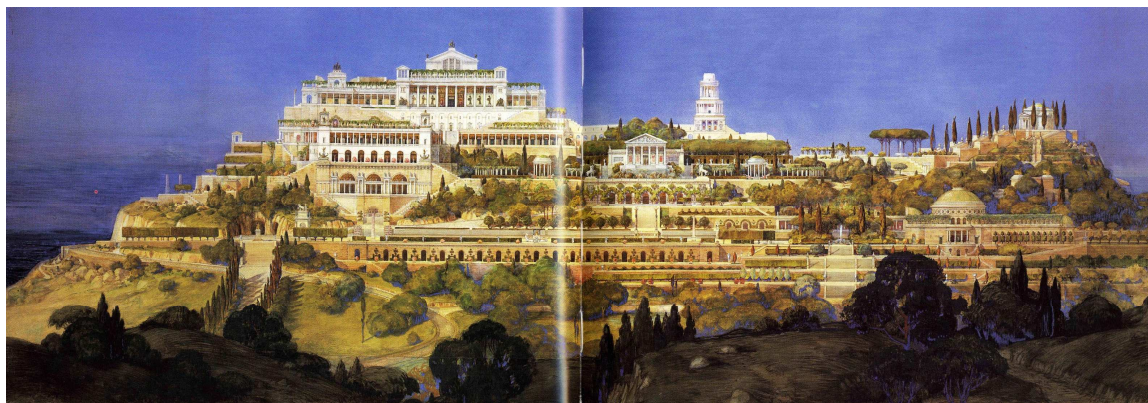
Mínulosť - vývoj teoretických rekonštrukcií - kresby a modely

Vo Francúzsku má tradícia vypracovávaní teoretických rekonštrukcií hlboké korene. Medzi prvé vysoké školy architektúry patrí Academie Royale d'Architecture v Paríži (Kráľovská akadémia architektúry), založená v roku 1671 počas vládnutia kráľa Ľudovíta XIV. V roku 1798 sa Napoleon pokúsil dobyť Egypt. Jeho výprava bola fiaskom, ale vďaka nej sa realizovalo a aj knižne vydalo 3000 ilustrácií, ktoré zachytávajú vtedajší vzhľad egyptských stavieb a položili základy novej vednej disciplíny: egyptológii. Zdokumentovali nielen oblasť zoológie a botaniky, reliéfy, rukopisy, portréty, nerasty, ale hlavne fragmenty architektúry (Obr. 3) (Néret 1994).

Obr. 3: Detail stĺpu z lokality Denderah. In: Néret 1994, s. 386.

Na Kráľovskú akadémiu nadviazala v roku 1819 Ecole des Beaux Arts v Paríži (Vysoká škola krásnych umení), ktorá bola arbitrom kultúry a dobrého vkusu vo Francúzsku (Abrams 1986, s. 445-447). Každý rok najlepší absolvent školy vyhral tzv. Grand Prix de Rome (Veľkú cenu Ríma), ktorá pozostávala zo štvorročného študijného pobytu v Taliansku, kde pracovali na analytických štúdiách antických budov a v poslednom, štvrtom roku pobytu, mali za úlohu vypracovať projekt kompletnej teoretickej rekonštrukcie jednej z nich. Na obr. 4 vidíme zobrazenie ideálnej rekonštrukcie Tibériovho paláca na ostrove Capri, vypracované architektom Mauricom Bouterinom, ktorý bol nositeľom Grand Prix de Rome. Už v tomto období pochopili význam rímskych pamiatok, potrebu ich rekonštrukcie a prezentácie laickej verejnosti.

Obr. 4: M. Bouterin: Tibériov palác na ostrove Capri, ideálna rekonštrukcia. In: Italia Antiqua 2002, s. 276-278.

Viacerí laureáti tejto prestížnej ceny počas svojej kariéry pokračovali v obnove a ochrane pamiatok. Dôležitou autoritou bol aj Augustin-Nicolas Caristie, ktorý bol poverený obnovou viacerých významných pamiatok vo Francúzsku. Jeho zásluhou sa zachránil napríklad víťazný oblúk a antické divadlo v Orange. Vypracoval podrobnú dokumentáciu pôvodného stavu týchto pamiatok, nakreslil teoretickú rekonštrukciu a následne aj viedol ich obnovu. Vďaka nemu očistili antické divadlo v Orange od stredovekých stavieb, podobne ako aj známe divadlo v Arles.

Významnými osobnosťami v procese vývoja rekonštrukcie antickej architektúry boli J. Hittorff (1792-1867) a Henri Labrousse (1801-1875). Ich najväčším prínosom bolo zistenie, že grécke chrámy boli pôvodne

pomaľované žiarivými farbami (červená, modrá, zelená a zlatá). Odvtedy kresbové rekonštrukcie antických architektúr boli farebné a nielen čierno-biele.

Popredným priekopníkom teoretickej rekonštrukcie bol aj francúzsky architekt Eugène Viollet-le-Duc (1814-1879), ktorý v roku 1863 publikoval prvý zväzok významného diela „Entretiens sur l'architecture“ (Viollet-le-Duc 1977), obsahujúci rekonštrukčné štúdie významných antických pamiatok. Medzi inými uvádza aktuálny stav a teoretickú rekonštrukciu *frigidaria* Caracallových kúpeľov v Ríme. Nielen teoretickej rekonštrukcii, ale aj reálnej rekonštrukcii stavieb sa venoval pri návrhu a realizácii obnovy mesta Carcassonne v rokoch 1853-1879, (Obr. 5), (Viollet-le-Duc 1995, s. 11-14). Prehľad jeho grafických prác, medzi ktorými sú aj teoretické rekonštrukcie antických architektúr, nájdeme v diele venovanom jeho cestám po Taliansku (Le voyage d'Italie d'Eugène Viollet-le-Duc, 1980)¹⁷.

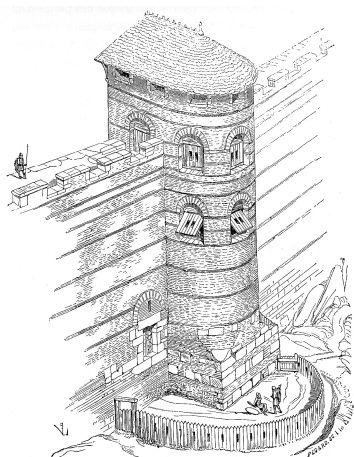

Fig. 4.

Obr. 5: Carcassonne, teoret. rekonštrukcia veže opevnenia z doby rímskej. In: Viollet-le-Duc, 1995, s. 11, obr. 1.

Ďalšou významnou osobnosťou vo výtvarnom umení bol taliansky maliar Canaletto, vlastným menom Bernardo Bellotto (1721-1780), bol žiakom benátskeho ilustrátora vedúť Giovaniho Antonia Canala. Zaznamenával život v meste a na vidieku. Jeho maľby majú dokumentačný význam. Napríklad vďaka nim sa podarilo zrekonštruovať katedrálu Frauenkirche v Drážďanoch (Löffler 2000).

Súčasnosť

Ecole des Beaux Arts v Paríži spoločne s významnými architektmi, akými bol Viollet-le-Duc, položili tradíciu teoretických rekonštrukcií formou kresieb¹⁸. Ich pokračovateľmi sú významní francúzski architekti, ktorí sa zaoberajú prevažne starovekými a antickými architektúrami. Spomeniem len niekoľkých z nich.

Jean-Pierre Adam, architekt - archeológ, bol v rokoch 1972 - 2002 riaditeľom IRAA- CNRS¹⁹ v Paríži. Vypracoval komplexnú publikáciu s názvom Rímska konštrukcia (La construction romaine, 2005), v ktorej ilustruje rôzne konštrukčné techniky a materiály používané v antickej architektúre. Používa techniku lineárnej kresby v konfrontácii s fotografiou aktuálneho stavu rekonštruovanej pamiatky (Adam 2005, s. 348).

Ďalším architektom, ktorý sa zaoberá teoretickými rekonštrukciami antických architektúr, je Jean-Marie Gassend, vedecký pracovník IRAA – CNRS v Aix-en-Provence vo Francúzsku. Formou kresby ilustruje realitu a antické pamiatky súčasne. Pomocou techniky akvarelu vytvára pocit priehľadnosti a priesvitnosti, používa výraz „diachrónia“ v akvareli. V jeho obrázkoch sa prelína skutočnosť s budovami z antických čias (Obr. 6), (Gassend - Giacobbi-Lequément, 1987).

¹⁷ Minaroviech-Ratimorská 2007.

¹⁸ Tradícia Prix de Rome trvala od konca 18. stor. po 1. svet. vojnu, a potom prerušované do r. 1950.

¹⁹ IRR-CNRS: Ústav výskumu antickej architektúry - Národné centrum vedeckého výskumu

Obr. 6: J.-M. Gassend: Aix-en-Provence, „diachronia mesta“. In: Gassend - Giacobbi-Lequément, 1987, s. 13.

Významnou osobnosťou v oblasti rímskej architektúry je tiež architekt – archeológ Pierre Gros. Je bývalým členom Ecole Française de Rome (Francúzska škola v Ríme), v ktorej viedol oddelenie antiky. Aktuálne je profesorom na Katedre archeológie a rímskej civilizácie na Univerzite de Provence. Je autorom desiatok významných diel a množstva článkov. Medzi najvýznamnejšie sa radí dvojdielna monografia s názvom *Architecture romaine* (Rímska architektúra).

Prechod od kresby/modelu k 3D počítačovej rekonštrukcii

Ďalšou možnosťou prezentácie zaniknutej architektúry sú zmenšené modely zo sadry, kartónu, dreva alebo iných trvácnych materiálov. Výhoda modelu je v jeho troch dimenziách. Človek verí najlepšie tomu, čo vidí na vlastné oči, čo si môže nahmatať a pozrieť z viacerých strán.

Dobrym príkladom je fyzický model, ktorý vypracoval francúzsky architekt Paul Bigot (1870-1942), držiteľ Prix de Rome z roku 1900 a profesor Ecole des Beaux Arts v Paríži. Je to veľký sadrový model (pôdorys má rozmery 6×11 m) ideálnej rekonštrukcie Ríma z obdobia vlády cisára Konštantína I. (306-337), (Obr. 7), (Bigot 1933).

Výskumný ústav humanitných vied Univerzity Caen Basse-Normandie uchováva Bigotov model, ktorý je cenným umeleckým dielom a súčasne aj vedeckou pomôckou. Druhá kópia tohto modelu sa nachádza v Múzeu v Ríme (Museo della Civiltà Romana). Detaily spomínaného modelu sú uvedené aj v publikácii *Antický Rím* (Gianelli-Paoli (zost.) 1975). Tu možno uviesť najväčšiu nevýhodu sadrového modelu: ťažko sa prenáša, originál môže byť prezentovaný naraz len na jednom mieste. Síce umožňuje pozrieť si lokalitu z viacerých uhlov pohľadu, ale nie je možné vstúpiť do budov, umožňuje len pohľad z vtáčej perspektívy.

Univerzitní vedci Univerzity Caen Basse-Normandie pokračovali v Bigotovom diele a vytvorili virtuálny 3D model tohto sadrového modelu. Výsledky ich práce prezentujú v monografii *La Rome antique* (Fleury 2005) a na internete na stránke www.unicaen.fr/rome. Návštevník stránky má možnosť konfrontovať pohľad na sadrový model, pohľad na súčasný stav pamiatky a virtuálny 3D počítačový model. Na ich prácu nadviazal tím z University of Virginia (Institute for Advanced Technology in the Humanities). Zdokonalili virtuálne modely starovekého Ríma a od novembra 2008 ich sprístupnili verejnosti priamo v programe Google Earth²⁰.

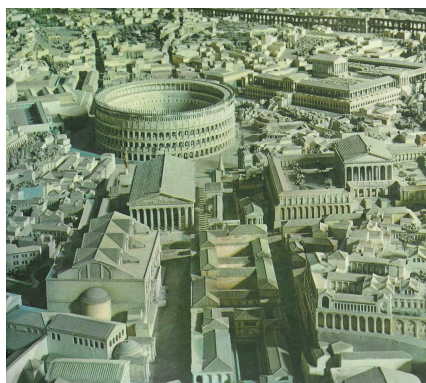
Z vedeckého hľadiska je virtuálna vizualizácia Ríma výbornou pomôckou pre historikov, archeológov a architektov, ktorí môžu vďaka nej rozlišovať jednotlivé vrstvy urbanizácie Ríma, študovať typológiu pamiatok a rímskeho urbanizmu, určovať hypotézy rekonštrukcie. Vzdelávací význam je obsiahnutý v možnosti prezentovania zaujímavého obrazu a lepšieho pochopenia antického Ríma. Mediálny význam (prehliadania si cez internet alebo na DVD) spočíva v možnosti interaktívnej návštevy antického mesta, možnosti predĺžiť si návštevu pamiatky a opakovane si prezerať vybrané časti a detaily, ako napr. prechádzať sa po uliciach, vstupovať do budov, pozrieť si antické interiéry alebo sa pozrieť na mesto z vtáčej perspektívy.

Prvým krokom pri vypracovaní vizualizácie je samozrejme historická analýza skúmaného objektu a syntéza všetkých informácií o danom objekte a zostavovanie všetkých podkladov – texty, bibliografia, fotky,

²⁰ <http://earth.google.com/rome>

modely. Ďalej sa vypracuje geometrický model, tzv. „drôtový virtuálny model“ hmoty objektu. Následne sa aplikujú materiály a textúry, volí sa uhol, druh a intenzita osvetlenia. Pri výslednej počítačovej vizualizácii je viac možností zobrazenia modelu, môžeme si zvoliť jednu z prípravných fáz alebo sa môžu navzájom prelínať. Výsledkom môžu byť samostatné obrázky, videá.

Obr. 7: Rím. Sadrový model uložený v Museo della Civiltà Romana v Ríme.
In: Gianelli-Paoli (zost.) 1975, s. 19.

Iným príkladom použitia počítačovej animácie je webová stránka antického mesta Paríža. Na stránke www.paris.culture.fr je prezentovaný sprievodca po rímskych pamiatkach Paríža. V súčasnej topografii tohto mesta môžeme sledovať trasy rímskych ulíc. Stránka ponúka okrem virtuálnych modelov aj súčasný stav a panoramatické fotografie (možné otočenie o 360 stupňov) zaniknutej architektúry. Na jedinom obrázku môžeme vidieť súčasnú situáciu a prekliknutím sa nám zobrazí obraz z doby rímskej.

Príkladom, že spoznávanie histórie môže byť aj zábavné, je webová stránka: www.hadrians-wall.org. Ponúka didaktickú hru, kde riešiteľ háda objekty z doby rímskej. Prostredníctvom hry sa hráč oboznamuje s antickými nálezmi.

Pozitívnym je príklad Kláštora v Cluny vo Francúzsku, kde dimenzia a podoba zaniknutej architektúry je prezentovaná vďaka premietaného 3D filmu.

Výborným spôsobom prezentácie zaniknutej architektúry je zariadenie chronoskopu (Obr. 8), ktorý vyvinul Výskumný ústav výpočtovej a automatizovanej techniky Maďarskej akadémie vied na objednávku Múzea v Aquincu. Je to prístroj na statíve podobný turistickému ďalekohľadu. V pohyblivom hľadáčíku na teleskopickom stĺpe vidíme počítačové rekonštrukcie starovekých budov. Chronoskopy sú rozmiestnené na vybraných miestach po celej lokalite. Na mieste ruín stoja počítačom vymodelované 2000-ročné stavby. Pocit reálnosti umožňuje aj to, že v obraze vidieť reálne počasie a virtuálne budovy vrhajú tieň²¹. Praktické použitie chronoskopu sa viaže na blízkosť budovy múzea, kde môže byť umiestnená výpočtová technika.

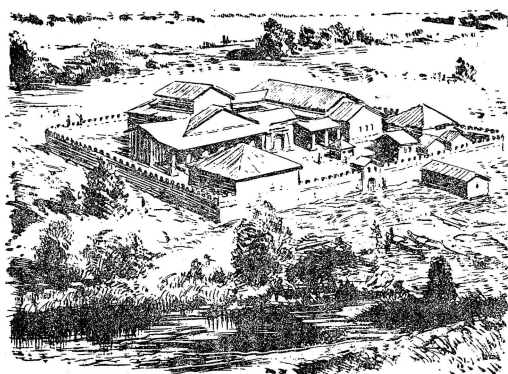
Obr. 8:
Chronoskop: „okno do minulosti“.
Múzeum Aquincum v Budapešti.
Foto: E. Gelencsér.

²¹ (Kronoskóp, ablak a móltra. [online], [citované 17.5.2006] Dostupné na internete: <http://www.aquincum.hu/kronoszkop/krono.html>).

Budúcnosť prezentácie je v používaní tzv. archeosprievodcu in situ, ktorý bude pozostávať z okuliarov s projektorom, napojeným na prenosný vreckový počítač, kde budú premietané 3D virtuálne rekonštrukcie navštevovaných pamiatok.

U nás

Medzi prvých priekopníkov v tejto oblasti u nás patrí architekt Alfred Piffel (1907-1972), ktorý venoval obnove pamiatok celý život. Nezostal pri zameriavaní aktuálneho stavu skúmaného objektu, ale aj pokračoval v návrhu ochrany a využitia pamiatky, jej hypotetickej 3D rekonštrukcie a samotnej praktickej obnovy pamiatky in situ. Okrem iného viedol archeologické a konzervačné práce v bratislavskom podhradí, zdokumentoval odkryté objekty nájdené počas archeologického výskumu na Devíne a na antickej Gerulate, dnešných Rusovciach. Podieľal sa na hypotetickej rekonštrukcii rímskej stavby v Cíferi-Páci. Žiaľ, doba, v ktorej žil, mu to dostatočne neumožnila²².

S kresbovou rekonštrukciou rímskej architektúry na Slovensku sa stretávame aj v prípade Stupavy (Obr. 9). V zborníku Laugaricio v roku 1980 bola publikovaná kresbová rekonštrukcia rímskej stanice podľa Vojtěcha Ondroucha (1891-1963) (Kolník 1980, s. 51, obr. 12). Taktiež na jeho podnet vznikali rôzne modely archeologických objektov. V roku bol publikovaný aj 3D virtuálny model rímskej stanice v Stupave, ktorý v spolupráci s V. Turčanom vypracoval P. Horanský (Turčan 2007, 119-124).

Obr. 9:
Hypotetická rekonštrukcia rímskeho stavebného komplexu v Stupave. In: Kolník 1980, s. 51.

Početné množstvo kresbových a aj počítačových rekonštrukcií bolo vypracovaných pre lokalitu rímskeho vojenského tábora pri Iži. Priamo in situ sa nachádza informačný systém. Pri odkrytých pozostatkoch architektúr sú umiestnené tabule informačného systému s historickým komentárom a hypotetickými kresbovými rekonštrukciami pozostatkov architektúr (návrh: J. Rajtár, nakreslil: P. Šima-Juríček). Výhodou tohto riešenia je skutočnosť, že návštevník lokality si môže v konfrontácii s pozostatkami architektúr pozrieť hypotetickú rekonštrukciu a jeho predstava o výzore danej pamiatky je už konkrétnejšia²³.

Na Fakulte architektúry STU v Bratislave poslucháči v plnej miere využívajú počítačové techniky zobrazovania pri návrhu nových architektúr, ale aj pri rekonštrukciách zaniknutých alebo čiastočne zachovaných stavieb. Pri prezentácii návrhu sa kladie dôraz na zakomponovanie objektu do existujúcej urbanistickej situácie, preveruje sa interiér stavby, farebnosť, nočné osvetlenie, sklon striech a podobne.

Záver

Teoretické rekonštrukcie, či už kresby, modely alebo počítačové vizualizácie sú dôležité pri prezentácii pamiatky pre lepšie pochopenie zaniknutej architektúry.

Archeologické lokality sa skúmajú po viacerých generáciách, a preto prezentácia výsledkov bádania nie je definitívna a ukončená. Postupom času sa menia poznatky, pribúdajú nové informácie. Vďaka teoretickým rekonštrukciám je možné predstaviť výsledky bádania aj počas čiastkových výsledkov archeologického výskumu. Je tu možnosť neskoršej aktualizácie informácií, ktoré sa môžu rozdielne interpretovať, je to flexibilný proces.

Ďalšou výhodou 3D rekonštrukcie je fakt, že nenaruša hmotnú podstatu pamiatky – originál a je reverzibilná. Vybudovaná rekonštrukcia sa ťažko prebuduje, zmení. Ak dôjde k omylu pri výstavbe rekonštrukcie, prestavba je veľmi nákladná.

²² Profesor Alfred Piffel 2008.

²³ Podrobnejšie pozri Ratimorská-Minaroviech 2007.

Teoretické rekonštrukcie slúžia aj ako podklady pri architektonických návrhoch rekonštrukcie a pri ich riešení je nevyhnutná interdisciplinárna spolupráca. Výber správnej formy, úpravy a sprístupnenia ovplyvňuje kvalitu návrhu a realizácie prezentácie.

Bola by však škoda používať len virtuálne počítačové modely, keď z kresbových rekonštrukcií cítiteľ ľudskú ruku. Kresba nesie pečať ľudskej osobnosti.

Literatúra a pramene

Adam, J.-P.: *La construction romaine. Matériaux et techniques*. 1. vyd. 1984, 4. vyd. 2005, Paris: Grands manuels Picard 1984, 368 s.

Bellet M.-E.: *ORANGE antique*. Monuments et musée. Paris: Imprimerie Nationale, Ministère de la Culture, 1991, 114 s.

Bigot, P.: *Reconstitution en relief de Rome antique*, Paris 1933. Podľa: FLEURY, Ph.: *La Rome antique*. Presses universitaires de Caen, 2005.

Fleury, Ph. (dir.): *La Rome antique*. Presses universitaires de Caen 2005.

Gassend, J.-M. - Giacobbi-Lequément, M.F.: *Evocation de la Provence antique. „Diachronie“ à l'aquarelle*. Aix-en-Provence: Ed. de l'Association Archéologique Entremont 1987, 31 s.

Gianelli, G. - Paoli, U. E.: (zost.): *Antický Rím*. Bratislava: Tatran 1975.

Löffler, F.: Bernardo Bellotto genannt Canaletto. 4. Auflage. Koehler & Amelang, München und Berlin 2000.

Minaroviech-Ratimorská, J.: Vývoj teoretických rekonštrukcií vo Francúzsku. In: *Projekt - slovenská architektonická revue*, vydáva Spolok architektov Slovenska, člen UIA ročník XLIX, číslo 3/444/2007, s. 77-80.

Minaroviech-Ratimorská, J.: Piffel a rímske pamiatky na Slovensku. In: *Profesor Alfred Piffel*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie pri príležitosti storočnice narodenia. Bratislava: Slovenská technická univerzita v Bratislave pre Fakultu architektúry, 2008, str. 87-91.

Néret, G.: *Description de l'Égypte*. Publiée par les ordres de Napoléon Bonaparte. Köln: Benedikt Taschen 1994.

Ratimorská, J.: Le théâtre romain d'Orange. Recherche sur la couverture du théâtre. In: *Stadt und Landschaft in der Antike*. ANODOS - Supplementum 3. Trnava 2003, s. 79-91.

Schmidt, H.: *Wiederaufbau: Denkmalpflege an archäologischen Stätten*. Stuttgart: Theiss, 1993, s. 295.

Turčan, V.: An Attempt at a Three-Dimensional Reconstruction of a Roman Building Complex in Stupava (Preliminary Report), In: *Forschungen und Methoden vom Mittelmeerraum bis zum Mitteleuropa*. Anodos - Supplementum 4. Trnava 2007, s. 119-124

Viollet-Le-Duc, E.: *La cité de Carcassonne*. Portet-sur-Garonne: Loubatière 1995, s. 11-14, obr. 1.

Zborníky, katalógy

Italia Antiqua 2002, Envois de Rome des architectes français en Italie et dans le monde méditerranéen aux XIXe et XXe siècles, Ecole Nationale Supérieure des Beaux-Arts, Paris 12 février-21 avril 2002, 422 s.

Profesor Alfred Piffel. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie pri príležitosti storočnice narodenia. Bratislava: Slovenská technická univerzita v Bratislave pre Fakultu architektúry, 2008.

internet

Kronoskóp, ablak a múltra. [online], [citované 17.5.2006] Dostupné na internete: <http://www.aquincum.hu/kronoszkop/krono.html>.

<http://www.aquincum.hu/kronoszkop/krono.html>.

<http://earth.google.com/rome>. [online], [citované 21.6.2009]

www.hadrians-wall.org [online], [citované 20.6.2009]

www.paris.culture.fr [online], [citované 21.6.2009]

Kontakt :

Ing. arch. Jana Minaroviech, PhD.

Ústav dejín a teórie architektúry a obnovy pamiatok

Fakulta architektúry STU, Nám. Slobody 19, 812 45 Bratislava

ratimorska@yahoo.com

Ing. Marek Fraštia, PhD.:

FOTOGRAMETRIA V PROCESÉ DOKUMENTÁCIE PAMIAŤOK

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá problematikou merania historických objektov metódami blízkej fotogrametrie. Výstupmi takýchto meraní sú 2D a 3D vektorové modely, ortofoto (fotoplány) ale aj 3D reálne foto-textúrované modely. Spomenuté sú aj výhody a nevýhody fotogrametrických metód.

Kľúčové slová: Digitálna fotogrametria, priestorový model, fotoplán, vizualizácia.

1. Úvod

Fotogrametria je nepriama meracia technológia, kde sa objekty nemerajú priamo v teréne ale sa merajú ich obrazy – najčastejšie obrazy vzniknuté optickou cestou a to centrálnou projekciou. Pod pojmom fotogrametrická rekonštrukcia objektu treba rozumieť snímkovanie objektu a vyhodnotenie snímok objektu, pričom výsledkom sú 2D mapy ortogonálnej projekcie meraných objektov alebo priestorové modely týchto objektov a to buď v analógových formách alebo rôznych digitálnych formátoch. Samotné snímkovanie objektov nazývame primárnym zberom údajov a spracovanie týchto snímok sekundárnym zberom. Pritom je možné spracovávať tak digitálne ako aj analógové snímky. Keďže je fotogrametria nepriama meracia technológia, podlieha fotogrametrický proces viacerým skresľujúcim vplyvom ako priame meracie technológie (napr. klasické geodetické metódy). V blízkej pozemnej fotogrametrii je potrebné odstrániť nasledujúce skreslenia aby sme dosiahli výsledok merania (mapovania) v požadovanej presnosti:

- mechanické skreslenie (platí predovšetkým pre analógové snímky),
- optické skreslenie (distorzia objektívu, obr.1),
- projektívne skreslenie (skreslenie zo sklonu snímky, obr. 2),
- perspektívne skreslenie (skreslenie z prevýšenia, nerovinnosti objektu).

Aby bolo možné uvedené skreslenia eliminovať, je potrebné poznať parametre snímkového súradnicového systému, parametre kamery (prvky vnútornej orientácie) a polohu a orientáciu kamery voči pozorovanému objektu (prvky vonkajšej orientácie). Na riešenie týchto parametrov existujú postupy a matematické modely, ktoré však nie sú predmetom tohto príspevku. Samozrejme, nástupom digitálnej fotogrametrie sa proces riešenia týchto problémov výrazne zrýchlil a spresnil a takisto sa značne zvýšila kvalita ponúkaných výstupov.

Obr. 1 Snímka s distorziou objektívu (vľavo) a prekreslená snímka bez distorzie (vpravo)

2. Fotogrametrické metódy rekonštrukcie objektov

V blízkej (netopografickej) fotogrametrii sa využívajú 4 základné metódy snímkovania, ku ktorým patria ich vlastné procedúry spracovania snímok. Najjednoduchšou je **jednosnímková fotogrametria**, ktorá vychádza z projektívnej transformácie medzi dvoma rovinami. Metóda je veľmi efektívna vďaka jednoduchosti, presnosti aj časovým úsporám. Vyhodnocuje sa len 1 snímka. Podmienkou je aby vyhodnocovaný objekt bol rovinný. **Konvergentná fotogrametria** je najpresnejšia metóda určovania priestorových súradníc. Metóda je však pomerne prácná pokiaľ nemožno automaticky identifikovať a merať body na rôznych snímkach. **Stereofotogrametria** je najefektívnejšia metóda, pretože sa vyhodnocuje stereomodel, čím určujeme jedným meraním priamo priestorové referenčné súradnice. Podmienkou je vzájomná orientácia snímkovej dvojice v približne normálnom postavení, teda osi záberu by nemali byť mimobežné viac ako 10^0 . Stereofotogrametria je menej presná v hĺbkovej zložke a to v závislosti od základnicového pomeru. Pomerne novinkou v blízkej fotogrametrii je tzv. **fotogrametrický skener**, ktorý automaticky generuje mračno bodov.

2.1 Jednosnímková fotogrametria

Je najjednoduchšia oblasť fotogrametrie, avšak má obmedzené uplatnenie. Dajú sa ňou rekonštruovať iba rovinné objekty (najčastejšie fasády) alebo za predpokladu znalosti geometrických podmienok (kolmost' stien) aj priestorové objekty. Snímky je možné prekresliť za predpokladu znalosti súradníc minimálne 4 bodov na fasáde alebo horizontálnych a vertikálnych hrán ležiacich v jednej rovine. Prekreslenú snímku (obr. 2) je možné potom vektorizovať, čím dostávame požadovaný ortogonálny priemet objektu v určitej mierke.

Obr. 2 Originálna snímka (vľavo) a rektifikovaná, bez projektívneho skreslenia (vpravo)

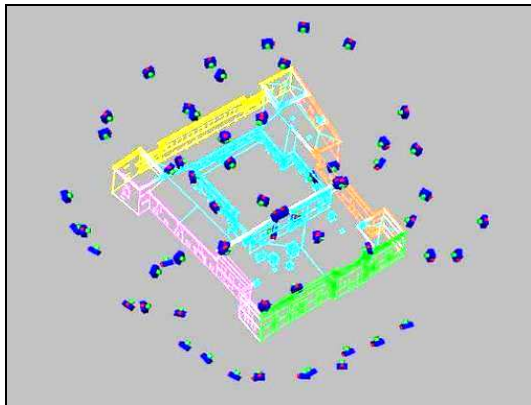
Po korekcii hore uvedených skreslení je jednosnímková projektívna fotogrametria najefektívnejšou metódou merania rovinných objektov pri dosiahnutí vysokej presnosti, závislej predovšetkým od mierky snímky.

2.2 Konvergentná fotogrametria

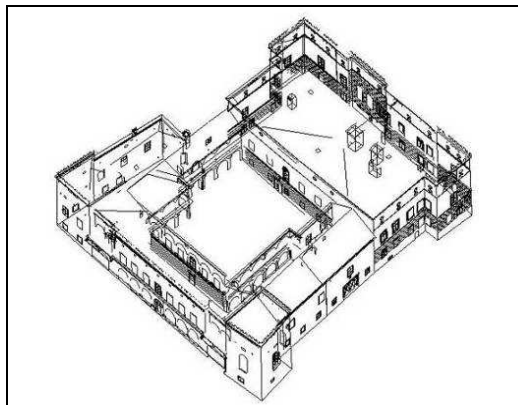
Je viacsnímková metóda založená na blokovom vyrovnaní zväzku lúčov. Je to najpresnejšia ale zároveň najprácejšia metóda. Určované body musia byť minimálne na 2 snímkach, aby mohla byť rekonštruovaná ich priestorová poloha. Každý bod je potrebné merať individuálne na každej snímke. Osi záberu kamier môžu byť vzhľadom na seba vo všeobecnej polohe, zvyčajne však smerujú tak, aby bol na susedných snímkach čo najväčší prekryt a aby bol pozorovaný objekt zobrazený na čo najväčšej ploche snímky. Efektivitu (čas a presnosť) zvyšujú možnosti digitálnej fotogrametrie ako automatické meranie umelých terčov, automatická identifikácia kódových terčov, automatické vyhľadanie identických bodov na rôznych snímkach. Dôležitou vlastnosťou metódy je preurčenie pri zobrazení bodu na troch a viac snímkach. Tým je umožnená jednak kontrola hrubých chýb a jednak sa zvyšuje presnosť určenia bodov.

Na obrázku 3 je znázornené rozmiestnenie kamier pri snímkovaní objektu o rozmeroch cca 50 m x 50 m. Počet použitých snímok pre rekonštrukciu objektu je značný – cca 70, samozrejme je to závislé predovšetkým od veľkosti a členitosti objektu a od podmienok v okolí objektu. Na obrázkoch 4 až 7 [1] sú ukážky možných

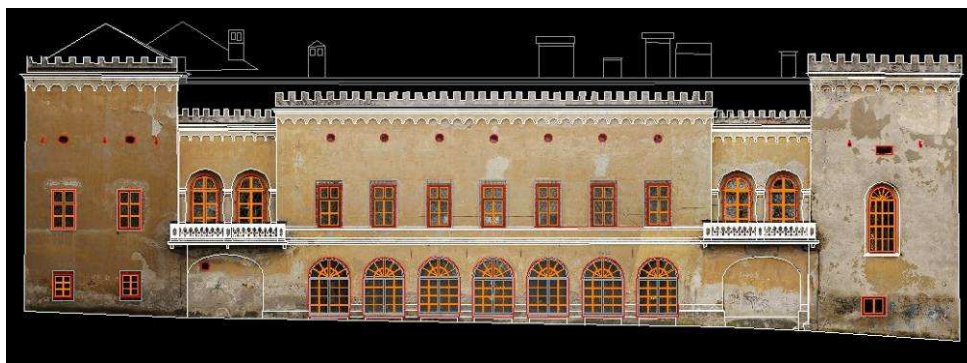
výstupov zamerania historickej budovy. Keďže je model priestorový, je samozrejme možné z neho generovať aj rezy. Dosiagnutá priestorová presnosť je 1 až 2 cm.

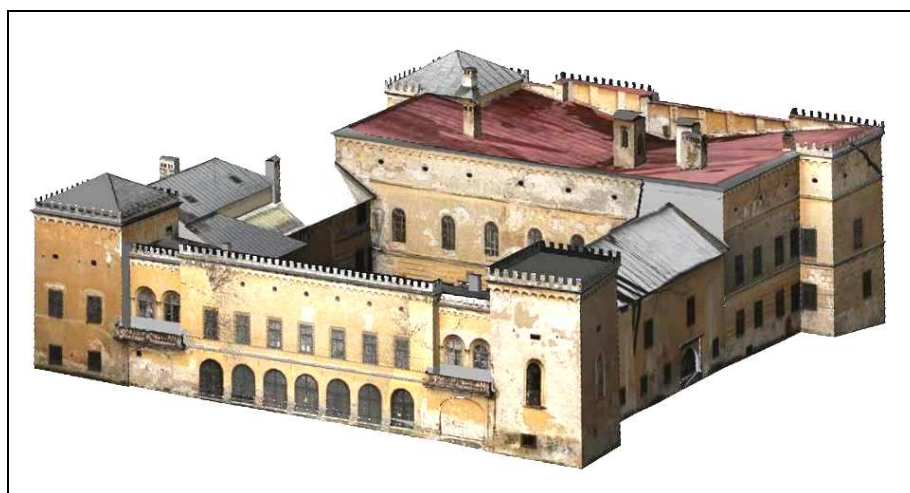
Obr. 3 Rozmiestnenie stanovísk snímokovania

Obr. 4 Axonometrický pohľad

Obr. 5 Fotoplán v impozícii s vektorovou kresbou

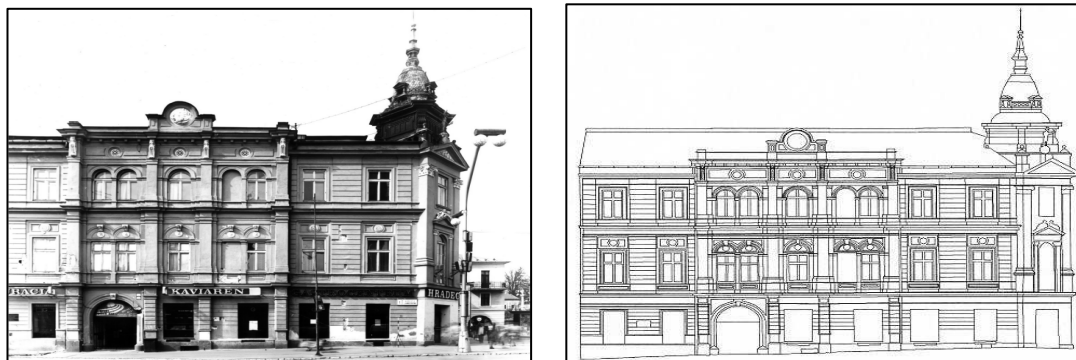
Obr. 6 Digitálny model s originálnymi textúrami

Obr. 7 Pôvodná snímka (naľavo) a digitálny model (napravo)

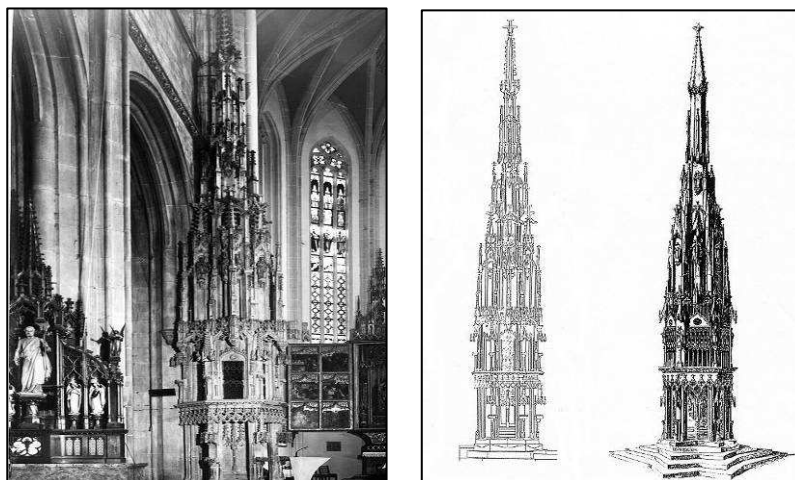
2.3 Stereofotogrametria

Metóda stereofotogrametrie využíva princíp prirodzeného priestorového videnia. Nosná oblasť využitia metódy je predovšetkým v leteckej fotogrametrii ako hlavnej mapovacej metódy pre veľké územia ale metóda je samozrejme využiteľná aj v pozemných aplikáciách. Snímky sa vyhotovujú v približne normálnom postavení. Po vnútornej, vzájomnej a absolútnej orientácii snímkovej stereodvojice je potom možné za použitia špeciálnych pozorovacích zariadení (anaglyph, stereoskop, crystal eyes...) merať stereoskopický model priamo 3D v referenčnom súradnicovom systéme. Metóda je veľmi efektívna predovšetkým pri nie príliš hlbkovo členitých objektoch ako sú napríklad fasády.

Obr. 8 Fasáda budovy vyhodnotená metódou digitálnej stereofotogrametrie

Jedným meraním totiž získavame 3D súradnice meraného bodu, ďalšou výhodou je podstatne vyššia kvalita identifikácie meraných prvkov na priestorovom modeli oproti meraniu na jednotlivých snímkach samostatne. Nevýhodou je nižšia a nepriamo úmerne sa zhoršujúca presnosť v smere od snímkovej dvojice ako aj pomerne vysoko nákladné softvéry pre túto fotogrametrickú metódu. Takisto cenové nároky na kvalitný hardvér (pc, video karta, monitor, pozorovacie okuliare) sú pomerne vysoké. Výsledkom vyhodnotenia sú digitálne vektorové priestorové modely, fotoplány ale aj automaticky generované mračná priestorových bodov.

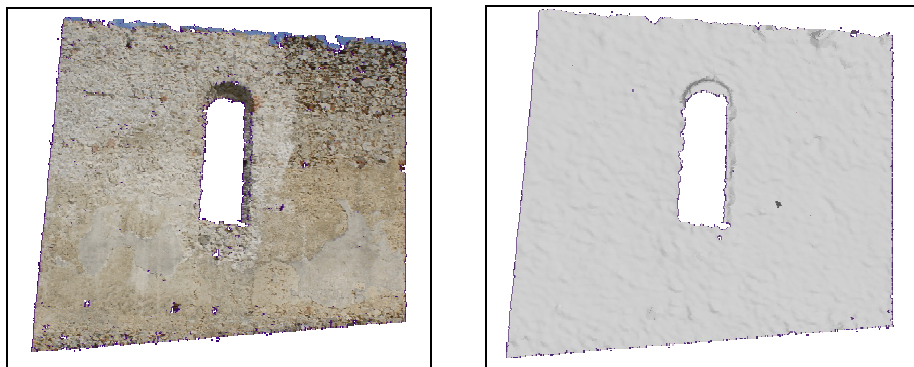
Obr. 9 Snímka pastofória v Dóme sv. Alžbety (vľavo) a jeho vyhodnotený plán (vpravo)

2.4 Fotogrametrický skener

Fotogrametrický skener je softvér založený na automatickom meraní identických obrazových elementov na princípe obrazovej korelácie s využitím epipolárnej geometrie. Nehovoríme pritom o laserovom skenovaní a jediné požitko oboch metód je výsledok zberu údajov – mračno bodov. Nevýhodou tejto techniky je prakticky nefunkčnosť v prípade objektov bez textúry a v prípade väčšieho šumu na objektoch s málo výraznou textúrou. Pri takýchto objektoch je však možné zabezpečiť textúru napr. optickou projekciou dataprojektorom. Presnosť fotogrametrického skenera je pri väčších predmetových vzdialenostiach nižšia v porovnaní s laserovým skenerom. Výhodou sú neporovnateľne nižšie náklady na prístrojové a softvérové vybavenie a minimálne nároky na terénne práce. Aplikačné oblasti fotogrametrického skenera sú predovšetkým pre objekty nie príliš hlbkové členité, bez ostrých hrán ale skôr pre objekty s približne spojitým, málo zakriveným povrchom. Typickými vhodnými objektmi sú preto rovné alebo mierne zakrivené kamenné steny, ploché reliéfy a plakety alebo aj zvlhnutý terén.

Obr. 10 Pôvodná snímka (vľavo) a detail TIN modelu (vpravo)

Obr. 11 Mračno 160.000 bodov (vľavo) a mesh plocha (vpravo)

3. Záver

Fotogrametria patrí spolu s laserovým skenovaním k nosným metódam merania historických objektov. Zakladať si pritom môže na viac ako 130-ročnej tradícii ale najväčší pokrok zaznamenala za posledných 30 rokov vďaka etape, ktorú nazývame obdobie digitálnej fotogrametrie. Hlavnými výhodami fotogrametrických metód sú [2]:

- bezkontaktné meranie,
- selektívnosť (na rozdiel od laserového skenovania),
- postačujúca presnosť (rádovo cm) pre veľkopriestorové objekty a presnosť rádovo 1 mm – 0.01 mm pri snímkaní z krátkych vzdialeností (< 3 m),
- vysoká temporálna rozlišovacia schopnosť snímky a zachytenie stavu objektu v úzkom časovom reze,
- vysoká informačná a dokumentačná hodnota snímky,
- vysoká úspora terénnych prác,
- možnosť opätovnej rekonštrukcie objektu do stavu jeho zobrazenia na snímkach v ľubovoľnom čase, nezávisle od aktuálneho stavu objektu,

Efektívnosť fotogrametrických metód nie je možné zovšeobecňovať (rovnako ako pri ostatných metódach) a je potrebné ju posudzovať prípad od prípadu aj v kontexte použitia iných metód ako je napr. laserové skenovanie. Veľmi častým prípadom však je kombinácia rôznych metód merania pre dosiahnutie požadovaného výsledku s maximálnou efektívnosťou.

Literatúra

- [1] Fraštia, M.: *Fotogrametrické zameranie kaštieľa Radvanských v Banskej Bystrici pre účely rekonštrukcie*. In: Muzea, památky a konzervace 2008. Zborník referátov. Brno.
- [2] Fraštia, M.: *Possibilities of Using Inexpensive Digital Cameras in Applications of Close-Range Photogrammetry*. In: Slovak Journal of Civil Engineering 2005/2. ISSN 1210-3896. pp. 20-28s.

Príspevok je súčasťou riešenia projektu č. 1/0179/08 za podpory vedeckej grantovej agentúry VEGA.

Kontakt:

Ing. Marek Fraštia, PhD., Katedra geodézie, SvF STU, Radlinského 11, 813 68 Bratislava, tel.: 421 7 59274 398,

e-mail: marek.fraastia@stuba.sk

Mgr. Eva Ševčíková :

PROBLEMATIKA ODBORNÉHO VZDELÁVANIA A REMESELNEJ KVALIFIKÁCIE PRE PRAX OCHRANY A OBNOVY PAMIAŤOK

Problematika vzdelávania a zabezpečovania profesionálne zdatných odborných remeselných kádrov pre oblasť ochrany a obnovy pamiatok je rozsiahla a zložitá. Jej riešenie zahŕňa sféru školstva a výchovy, sféru kultúry aj priemyslu a stavebníctva, sféru zamestnanosti a trhu práce, sociálnych programov, financovania a podporných grantových programov, ale v neposlednom rade aj oblasť samosprávy, profesijných združení a zamestnávateľských zväzov č tretieho sektora. Bolo by možné rozsiahlo analyzovať súčasný stav a jeho príčiny a podrobne skúmať možnosti riešení z hľadiska všetkých vyššie uvedených sfér nášho spoločenského života. To by však potrebovalo iný priestor a široký kolektív spolupracovníkov z rôznych oblastí. Aj k tomu snád' raz príde, v tomto štádiu však chcem na tomto fóre skôr upozorniť na vážny problém nedostatku takýchto odborníkov, stručne ho charakterizovať a načrtnúť možnosti riešenia, a to predovšetkým z hľadiska pamiatkovej ochrany, v ktorej pracujem.

Obnova pamiatok ako súčasť ich celkovej komplexnej ochrany sa postupne stáva činnosťou multidisciplinárnou, s podielom najrôznejších vedných odborov humanitných aj prírodných a technických. Vzrastajúci význam a podiel vysoko odborných vedecko-výskumných činností a koncepčných metodických postupov, predovšetkým v príprave obnovy pamiatky je zákonitý a vyplýva z hlavne z narastajúcich požiadaviek na kvalitu a exaktnú odbornosť obnovy a záchranu pamiatok, ak nie v celosvetovom, tak určite v celoeurópskom meradle. Stupňovanie nárokov na vysokú kvalifikovanosť prípravy aj samotnej realizácie obnovy pamiatok na Slovensku priamo súvisí aj s našim zapojením do európskych štruktúr a s našim prihlásením sa k medzinárodným chartám a dohovorom o kultúrnom dedičstve.

Navonok sa to nezdá, keďže sa o nedostatku kvalifikovaných remeselníkov a umeleckých remeselníkov tak mnoho nehovorí, otázka riešenia ich prípravy pre pamiatkovú obnovu je však veľmi akútna a naliehavá. Stručne povedané – je dobré, ak máme pamiatku dôkladne preskúmanú, analyzovanú a zhodnotenú, keď o nej vieme čo najviac a vieme tiež, ako ju správne a kvalitne obnoviť. Málo nám to bude ale v praxi platné, pokiaľ nebudeme mať ľudí, ktorí dokážu našu predstavu zrealizovať. Pokiaľ je pri obnove pamiatok „priveľa hlavičiek a málo ručičiek“, výsledok nie je dobrý....

No a nedostatok tých „zlatých ručičiek“, čiže kvalifikovaných, zručných a odborne pripravených remeselníkov a umeleckých remeselníkov začína byť vážnym problémom najmä vo vzťahu k spomínaným zvyšujúcim sa nárokom na kvalitu obnovy, ale aj vo vzťahu k početnosti a rozsiahlosti realizovaných obnov, revitalizácií a reštaurovania pamiatok, ktoré predstavujú enormný potenciál zákaziek v celom európskom priestore. Okrem toho netreba zabúdať ani na vzrastajúcu potrebu priebežnej odbornej údržby pamiatok.

Jednou z hlavných príčin súčasného neradostného stavu je, že sa problém dlhodobo koncepčne nerieši. Keď sa po r. 1989 privatizovalo a neskôr zaniklo Ústredie umeleckých remesiel, čiastočne sa jeho vzdelávacia činnosť pretransformovala do strednej odbornej školy na Sklenárovej ulici v Bratislave, značná časť vzdelávacieho potenciálu, a to hlavne orientovaného na oblasť obnovy a reštaurovania pamiatok však zanikla. V celej porevolučnej dobe na Slovensku neexistoval a neexistuje špecializovaný systém prípravy odborných umelecko-remeselných a najmä remeselných kádrov pre obnovu pamiatok.

Ani súčasné školstvo na Slovensku predmetnú otázku systémovo nerieši.

Existujúce umelecké školy sú výdatnou pomocou hlavne pre oblasť umeleckých remesiel, pre trh práce ponúkajú kvalifikované sily, ktoré sa učia už na základe talentových skúšok a majú predpoklad hneď po ukončení štúdia etablovať sa v oblasti pamiatkovej obnovy a reštaurovania.

Omnoho problematickejšia je však situácia v oblasti remesiel.

Učňovské školy – v súčasnosti sú to stredné odborné školy – ponúkajú vyučenie v štandardných odboroch ako murár, tesár, stolár, maliar, kováč, zámočník, čalúnnik a pod., menej už v špecializovanejších odboroch ako

kachliar, dláždič, kamenár, rezbár, štukatér (niektoré školy uvedené učebné odbory avizujú, ale nenapĺňajú – nemajú vyučujúcich ani absolventov). Vyučenie v niektorom z uvedených odborov je základným predpokladom pre ďalšiu špecializáciu. Súčasný školský systém však na takéto ďalšie špecializácie nie je nastavený a zrejme ani nemôže byť – tak ako absolvent vysokej školy skončí ako historik umenia, architekt, etnograf a pod., ale neskončí ako pamiatkar, to sa naučí až v praxi, tak ani vyučený remeselník – pri akejkoľvek kvalite výuky, nebude pripravený pre špecifické požiadavky praxe pamiatkovej obnovy. Kvalita a precíznosť práce je tu osobitne dôležitá, ale nestačí, treba mať aspoň základné vedomie o pamiatkach a ich hodnotách, mať znalosti o tradičných materiáloch, historických technikách a technológiách, mať schopnosť ich použiť a podľa potreby aj pripraviť. Treba sa naučiť aplikovať neštandardné postupy, používať individuálne prístupy k tej-ktorej pamiatke podľa jej autentických charakteristík a najprv samozrejme tieto charakteristiky pochopiť. Pamiatková obnova alebo reštaurovanie v celom svojom spektre činností a postupov nemôže a ani nemusí byť pokrytá iba vysokoškolskými (napr. reštaurátori) či stredoškolskými špecializovanými kádrami (absolventi umeleckých stredných škôl). Početné činnosti je možné pokryť fundovanými kvalifikovanými remeselnými pracovníkmi. Netreba zbytočne zdôrazňovať, aké dôležité je pri obnove pamiatok spoznať, rešpektovať a zachovávať ich primárne autentické kvality – a to sa týka všetkých, kto sa na obnove podieľajú – od pamiatkara a projektanta až po murára a tesára. Zbytočné však budú požiadavky pamiatkarov, keď nebude mať reálne kto ich vykonať – keď nebude toho, kto dokáže domurovať poškodenú krížovú klenbu, kto dokáže tradičným spôsobom naštiepať šindeľ, kto zvládne ručne domal'ovávanú šablónovú dekoratívnu maľbu, kto vyrobí a správne natiahne omietku stredovekého typu a správne ju vyspáruje, kto vyseká a vycizeluje gotickú kamennú fiálu s krabmi, kto zhotoví tradičné prvky krovovej alebo oltárnej konštrukcie – a podobných prípadov by sa dalo uviesť omnoho viac. Niektorí šikovní vyučení remeselníci sa uchytia a ak majú záujem, aj sa naučia potrebným zručnostiam napr. u reštaurátorov alebo v umelecko-remeselných či remeselných dielnach, podieľajúcich sa na obnove pamiatok. Na druhej strane však nejeden začne podnikáť a namiesto záchranu našich kultúrnych hodnôt produkuje nevkusné a gýčové doplnky pre majetných vlastníkov domov typu tzv. podnikateľského či porevolučného baroka.

Keďže nemožno očakávať, že špecifické požiadavky a úlohy vzdelávania pre prax pamiatkovej obnovy bude možné napĺňať cestou existujúceho školstva (a túto otázku nerieši ani úplne čerstvá novela zákona o odbornom vzdelávaní), riešenia treba hľadať inde, mimo siete štandardných školských a výchovných zariadení. Jednou z inšpirácií môže byť napr. Španielsko, kde zriaďujú tzv. sociálne dielne pre nezamestnaných už vyučených remeselníkov, ktorí sa dovzdelávajú v špecializovaných činnostiach pre obnovu a reštaurovanie pamiatok. Toto by bolo možné aj u nás prostredníctvom rôznych sociálnych programov, Európskeho sociálneho fondu, s pomocou Ministerstva práce a sociálnych vecí, samosprávy a ďalších. Bola by to zrejme aj vítaná pomoc v zamestnanosti vzhľadom na každoročne sa opakujúcu situáciu, keď po skončení školského roka množstvo absolventov stredných škôl ostáva bez práce.

Ďalšie reálne riešenie sa ponúka vo forme nadstavbového vzdelávania v špecializovaných strediskách (alebo jednom stredisku) tak, ako to funguje v západnej Európe. Prirodzene, spôsoby ich fungovania sú v jednotlivých štátoch odlišné, ale princíp je v zásade zhodný v tom, že v takýchto centrách ďalšieho vzdelávania sa rôznymi formami od krátkodobých niekoľkodňových kurzov až po komplexné dlhodobejšie vzdelávanie zdokonaľujú už vyučení remeselníci a špecializujú sa na činnosti a znalosti potrebné pre kvalifikovanú obnovu pamiatok. Následne získavajú certifikát rôznej úrovne (podľa toho, aký kurz či vzdelávanie absolvovali), s ktorým sa môžu uplatniť na trhu práce v oblasti obnovy pamiatok. (Detailnejšie tu nie je priestor zaoberať sa organizáciou, riadením, financovaním, činnosťou a ďalšími mechanizmami fungovania týchto centier, v prípade záujmu je možné ich získať priamo od nich aj na ich webových stránkach.)

Snaha vytvoriť takéto stredisko bola po revolúcii aj u nás, ostala však žiaľ iba v polohe myšlienky a príprav. V Štátnych reštaurátorských ateliéroch (ŠRA), ktoré realizovali v dobe po r. 1989 veľké a náročné akcie v Nitre a Trnave, si uvedomili aktuálnu a nenaplnenú potrebu odborných remeselných a umelecko-remeselných kádrov, pričom situácia sa zhoršovala otvorením trhu práce a odlivom schopných ľudí do zahraničia. V roku 1991 sa zástupcovia ŠRA zúčastnili na zasadaní Expertnej skupiny pre zručnosti pre ochranu kultúrneho dedičstva, ktorá pracuje pri Výbore pre kultúru Rady Európy. Tam sa zoznámili jednak so špičkovými odborníkmi z tejto oblasti, jednak sa oboznámili s fungovaním systému dovzdelávania a jeho možnými formami, ktoré sa praktizujú v nadstavbových školiaciach zariadeniach v západnej Európe, napr. v Nemecku v Johannesbergu pri Fulde,

v Taliansku na ostrove San Servolo, vo Francúzsku v Avignone, v Dánsku v Raadsvade či v Anglicku v Londýne.

V týchto strediskách na základe získaných skúseností videli reálnu možnosť na zriadenie niečoho podobného aj u nás ako v prvej krajine býv. východného bloku, preto požiadali Radu Európy o grant, na základe ktorého sa v Levoči v r. 1992 uskutočnilo stretnutie zástupcov siedmich európskych inštitúcií. Na stretnutí sa riešili možnosti a spôsoby, ako by bolo možné založiť obdobné vzdelávacie stredisko národného a dokonca medzinárodného významu na Slovensku.

V náročnej a ekonomicky i legislatívne pomerne chaotickej porevolučnej dobe, kedy mnohé veci vznikali a zanikali na nedostatku skúseností, nakoniec dobre mienený pokus stroskotal jednak na nezáujme kompetentných orgánov, na nepochopení zamestnávateľov a firiem, ktoré v dobe divokej privatizácie a v atmosfére podnikateľského boomu nepocítili potrebu získavania kvalifikovaných pracovníkov, jednak na nedostatku skúsených a pre vec zapálených ľudí, ktorá by sa jej naplno venovali a v neposlednom rade aj na rečovej bariére, keďže bez zahraničnej pomoci a spolupráce nebolo možné nič seriózne vybudovať.

Myšlienka zriadenia obdobného vzdelávacieho pracoviska podľa vzorov, ktoré fungujú v západnej Európe, sa teda doposiaľ nenaplnila, ale ako už bolo povedané, je stále nielen aktuálna, ale stále aktuálnejšia a v súčasnej spoločenskej situácii možno už aj reálne naplniteľná.

Treba si totiž uvedomiť, že oblasť ochrany a obnovy pamiatok už nie je takou Popoluškou, ako bývala a ako sa doteraz niekedy zdá. Naopak – má vybudované inštitúty, legislatívu, kompetencie a čiastočne aj finančné páky. Z hľadiska financií ide o lukratívnu oblasť pre podnikanie v stavebnej, remeselnej, umelecko-remeselnej a reštaurátorskej činnosti. V tejto disciplíne sa realizujú početné a niekedy značne rozsiahle akcie a z rôznych zdrojov sa tu preinvestuje približne 1 miliarda korún ročne, čo vôbec nie je zanedbateľná suma. Takže podieľať sa na obnove pamiatok môže byť zaujímavé jednak pre samotných remeselníkov, ktorí so špecializáciou na obnovu pamiatok budú môcť získať lepšie platenú prácu, jednak pre mnohé stavebné a remeselné firmy. V širšom pohľade môže byť teda táto sféra zaujímavá aj pre príslušné profesijné a stavovské združenia v záujme prosperity ich členov.

Príprava a zriadenie, ako aj ďalšie kontinuálne fungovanie takéhoto strediska by si samozrejme vyžiadali značnú prácu širokého spektra zainteresovaných – asi v takom zložení, ako som uviedla na začiatku, no a prirodzene aj zahraničnú pomoc a spoluprácu. Keďže ide prioritne o záujem obnovy pamiatok, nositeľom úlohy a hlavným koordinátorom by malo zrejme byť Ministerstvo kultúry, ktoré zo svojej pozície má pre to najlepšie možnosti a najširšie spektrum záberu, od odborníkov na koncepčnú prípravu, cez zahraničnú spoluprácu prostredníctvom Výboru pre kultúru pri Rade Európy až po vyhľadávanie odborníkov na priamu výuku. Bude to chcieť tiež hodne osvetu a propagácie, aby aj samotní remeselníci pochopili a ocenili výhody získania takejto špecializácie, rovnako ich zamestnávateľa, stavebné a remeselné firmy, podieľajúce sa na obnove pamiatok aby si uvedomili, že napr. vyslanie vlastných pracovníkov na takéto doškolenie a úplné alebo aspoň čiastočné zafinancovanie tohto vzdelávania sú účelne vynaloženými prostriedkami, že mať v kádri kvalifikovaných odborníkov s certifikátom je jednou zo vstupníek na pole obnovy pamiatok a pre získanie lukratívnych zákaziek.

Pokiaľ sa skutočne nájde spoločenské porozumenie pre potrebu zriadenia takéhoto strediska a nájde sa tiež subjekt, ktorý sa prípravy a realizácie ujme, bude potrebné zo všetkých zainteresovaných strán mu pomáhať a spojiť sily a prostriedky. Bude to v záujme záchrany a kvalitnej obnovy nášho kultúrneho dedičstva, ktoré to už naliehavo potrebuje a ktoré si to zaslúži.

Kontakt :

Mgr. Eva Ševčíková
PÚ SR Bratislava

Ing. arch. Martin Vaščák :

PAMIATKY A MLÁDEŽ – VÝSLEDKY PRIESKUMU VZŤAHU MLÁDEŽE A PAMIATOK NA SLOVENSKU

Abstrakt

Presentation of Architectural Heritage had been playing an important role of further preservation for future in society. Present building impact and a horrific state of Architectural Heritage calls for wise solutions. The professionals and the public are being obligated to preserve its for ours descendants. How to protect and how to do wise steps in the Architectural Heritage Presentation? Below, there are being shortly outlined outputs of research and ways of Architectural Heritage Presentation in educational point of view. The society has been being involved as an integral part in the process of presentation. It is not possible to save the architectural heritage without a public participation.

1 Stručný teoretický vhl'ad do problematiky prezentácie architektonického dedičstva z hľadiska edukácie – PAH^e

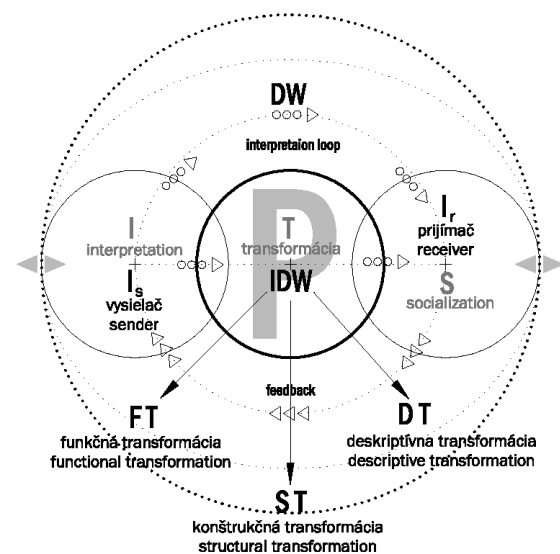

Fig. 1 Grafické znázornenie PAH^e

Prezentácia architektonického dedičstva (ďalej len „Presentation of Architectural Heritage“ v skratke „PAH^e“) z hľadiska **edukácie** v užšom zmysle znamená skúmanie **procesu prenosu informácií o AH ku konečnému vnímateľovi** resp. od edukátora/sender k edukantovi/receiver. Ide o komplexný pohľad skúmania prezentácie AH ako je samotná pamiatková prezentácia²⁴.

Pri prezentácii „in situ“ z hľadiska edukácie ide predovšetkým o sprostredkovanie a sprítomnenie informácií, ktorých nositeľom/zdrojom je obsah²⁵ prezentácie, a to **architektonické dedičstvo**. Grafické znázornenie prezentácie AH je na Fig. 1.1

²⁴ pamiatková prezentácia je ťažiskovo zameraná na obsah t. j. na architektonické dedičstvo (jeho hmotnú substanciu)

²⁵ terminológia: EDUKÁTOR/ angl. educator – OBSAH/angl. object – EDUKANT/angl. learner, sú základné terminologické kategórie VÝCHOVNO-VZDELÁVACIEHO PROCESU/ angl. education v chápaní pedagogických vied.

2 Výskum vzťahu mládeže a pamiatok

Z uvedeného znázornenia vyplýva, že na úspešnosť prezentácie AH má podstatný a nie vôbec zanedbateľný vplyv aj proces socializácie²⁶ AH. Socializácia je rovnocenným, neoddeliteľným procesom k interpretácii a transformácii:

P R E Z E N T Á C I A = I N T E R P R E T Á C I A + T R A N S F O R M Á C I A + S O C I A L I Z Á C I A = K O M U N I K Á C I A

Teda, ak chceme zvýšiť povedomie spoločnosti o AH musíme najprv skúmať aké potreby, hodnoty a záujmy má súčasná laická verejnosť. Keďže nie je možné, ani potrebné skúmať celú spoločnosť bol výskum ťažisko zameraný na formovateľnú časť populácie t. j. mládež²⁷.

Výskum bol realizovaný metódou dotazníka²⁸ v závere roka 2008, ktorý bol zameraný na zistenie kognitívnych poznatkov, emotívnych zážitkov a sociálnych vzťahov respondentov k AH. Dotazník pozostával zo siedmich otvorených otázok s možnosťou troch až siedmich volieb odpovedí.

2.1 Ciele výskumu

KG: zistiť a vyhodnotiť vzťah mládeže k pamiatkam a zistiť závislosť vzťahu k pamiatkam od veku vnímateľa

- G1 preskúmať, zistiť a vyhodnotiť poznatky respondentov o pamiatkach – viažúce sa na kognitívne myslenie
- G2 preskúmať, zistiť a vyhodnotiť vplyv pamiatok ako zdroja silného emotívneho zážitku
- G3 zistiť a zdôvodniť príčiny vnútornej a vonkajšej motivácie záujmu o pamiatky
- G4 zistiť akým spôsobom mládež najradšej získava informácie o pamiatke pri návšteve in situ, ako základného zdroja pre ďalší návrh prezentácie AH
- G5 preskúmať a vyhodnotiť záujem o uplatnenie interaktívnych metód pri PAH^e
- G6 preskúmať a vyhodnotiť možnosti uplatnenia participatívnych metód pri PAH^e
preskúmať metódu zážitkového učenia pri prezentácii AH, zameraný na emotívne pôsobenie pamiatky na respondenta
- G7 zistiť význam nových informačno - komunikačných technológií (internet) ako zdroja informácií o AH

²⁶ pod pojmom SOCIALIZÁCIA rozumieme proces, v ktorom sa AD včlení do spoločnosti. Analogicky s procesom socializácie jedinca v spoločnosti v psychologickom chápaní. Socializácie sa v praxi veľmi často mylne chápe ako proces resp. jav, ktorý je spájaný so socialistickým zriadením resp. socialistickou spoločnosťou.

²⁷ v duchu overenej tradície z ľudovej slovesnosti: „Mládež ty's držiteľkou rána“

²⁸ pozri v prílohe

2.2 Voľba respondentov

Z hľadiska vývojovej psychológie osobnosti a ontogenézy respondenti boli vybratí ako efektívne formovateľná časť laickej verejnosti²⁹ t. j. bez špecifického resp. s min. nešpecifickým transferom³⁰.

Respondenti: mladší školský vek, obdobie pubescencie, obdobie adolescencie až po obdobie mladej dospelosti. Podľa medzinárodnej štandardnej klasifikácie vzdelania – ISCED³¹ je to stupeň: ISCED 1 (respondenti 5. ročník ZŠ. tzv. primárne školstvo), ISCED2 (6. – 9. ročník ZŠ tzv. nižšie sekundárne školstvo), ISCED 3 (respondenti gymnázií tzv. vyššie sekundárne školstvo).

RESPONDENTI

Fyzický vek/ v rokoch	Stupeň vzdelania podľa ISCED	Počet respondentov	Štádium ontogenézy	Ročník ZŠ/gymnázia
10 – 11	ISCED 1	391	Mladší školský vek	5. roč. ZŠ resp. príme
12 – 13	ISCED 2	444	pubescencia	7. roč. ZŠ resp. terciá
14 – 15		462		9. roč. ZŠ resp. kvinta
16 – 17	ISCED 3	492	adolescencia	2. roč. gymnázia resp. sexta
18 – 19		291		4. roč. gymnázia resp. oktáva
	SUMA	2080		

Pokyny k vyplneniu dotazníka boli vypracované samostatne. Respondent mal označiť iba jednu odpoveď, ktorá je podľa neho najvhodnejšia.

Otázka č. 1 – zameraná na kognitívne poznanie, respondent mal taxatívne uviesť, koľko pamiatok pozná, aby si sám pred sebou potvrdil, že skutočne ich vie vymenovať, nie koľko si myslí, že vie vymenovať. Pri ostatných otázkach mal zaškrtnúť voľbu, ktorá najvýstižnejšie zodpovedá jeho predstavám a postojom.

Otázka č. 2 – zameraná na preskúmanie podnetov vnútornej a vonkajšej motivácie

Otázka č. 3 – zameraná na zistenie vstupných informácií pred návštevou AH „in situ“.

Otázka č. 4 – zameraná na zistenie spôsobov získavania informácií o AH „in situ“

Otázka č. 5 – zameraná na komplexnú prezentáciu s uceleným kontextom založeným predovšetkým na emotívnom zážitku interaktívna metóda, formou dramatizácie

Otázka č. 6 – zameraná na uplatnenie participačných metód so zameraním na zážitkové učenie vlastnou skúsenosťou ako najúčinnjšieho spôsobu získavania informácií, ktorá má za cieľ motivovať a vzbudiť záujem o kognitívne racionálne učenie³²

Otázka č. 7 – zameraná na význam internetu ako zdroja informácií o AH.

Celkový počet respondentov bol 2080 spolu zo 4 základných škôl a 2 gymnázií zo Spiša a z 3 základných škôl a z 4 gymnázií z Bratislavy. Dotazník bol anonymný. Cieľom dotazníka nebolo prezentovať rozdielnosti

²⁹ rozumej: “Ohýbaj ma mamko pokiaľ som ja Janko, bo keď budem Jano neohneš ma mammo!”

³⁰ špecifický a nešpecifický transfer rozumej z hľadiska didaktiky ako progresívna a regresívna činnosť získavania nových informácií vo vzťah u k naučenému

³¹ ISCED angl.: The International Standard Classification of Education,) je stupnica vytvorená organizáciou UNESCO začiatkom 70. rokov, aby slúžila ako nástroj na porovnávanie, kompiláciu a prezentáciu štatistických údajov o vzdelávaní v rámci jednotlivých krajín ako aj medzinárodne. Hodnotenie bolo potvrdené na Medzinárodnej konferencii pre vzdelanie v Ženeve roku 1975.

³² rozumej klasické vyučovanie

vedomostnej úrovne bratislavských a spišských škôl³³, resp. štátnych a cirkevných. Z tohto dôvodu neuvádzam, na ktorých školách prebiehal výskum.

2.3 Hypotézy výskumu

- H1 očakával som, že väčšina respondentov bude vedieť vymenovať približne 5 pamiatok
- H2 očakával som, že väčšina respondentov bude sa chcieť pri návšteve pamiatky príjemne zabaviť, oddýchnuť so záujmom vyskúšať si aj tradičné historické remeslá. Predpokladal som, že minimum respondentov sa bude chcieť dotknúť originálu
- H3 predpokladal som minimálnu aktívnu prípravu pred návštevou pamiatky
- H4 predpokladal som, že väčšina respondentov zaškrtnie možnosť výkladu živého sprievodcu /guided tours, nakoľko je táto forma sprostredkovania informácii najpohodľnejšia a najčastejšie používaná v prezentačnej praxi AH in situ.
- H5 očakával som vysoký záujem o interaktívnu metódu formou dramatizáciu hlavne pri nižšom veku s klesajúcou závislosťou k veku vnímateľa. Čím starší, tým menší záujem o dramatizáciu. Interaktivita v PAH^{e34} dosahuje svoje minimum vo vývojovom období osobnosti³⁵ od počnúc adolescenciou od fyzickej po sociálnu dospelosť. Naopak maximá interaktivity PAH^e sú v období predškolského a školského veku a v období sénia.
- H6 skúmanie efektivity metódy participácie v PAH^e s vysokým záujmom hlavne pre vnímateľov vo vývojovom období mladšieho školského veku po obdobie rannej dospelosti t. j. po fyzickú dospelosť.
- H7 predpokladal som minimálnu záujem respondentov pri získavaní informácií o pamiatkach na internete. Internet vo vzťahu k PAH^e in situ má zanedbateľný význam. Je neosobný, chýba mu základná emotívna zložka, ktorá je prítomná iba na origináli „in situ“. Prakticky aj napriek „e-eufórii“³⁶ súčasnej spoločnosti, je táto forma PAH^e najmenej efektívna.

2.4 Metodika spracovania výskumu a digitalizácia dát

Vyplnené dotazníky boli digitalizované v software prostredí MS Office Excel 2007. Metodika spracovania spočíva v uplatnení štatistických metód. Za každú zaškrnutú odpoveď bola priradená hodnota 1, ktorá metódou absolútnej početnosti je vyjadrená v tab. 1. Váženým priemerom boli hodnoty z tab. 1 konvertované do relatívnej/percentuálnej početnosti uplatnením váženého priemeru. Vypracovanie grafu bolo automatizované použitým software.

Slovné hodnotenie otvorených otázok (*iné...*) je zosumarizované do významovo zhodných okruhov, ktoré sú interpretované slovné.

2.5 Vyhodnotenie výskumu a interpretácia výsledkov

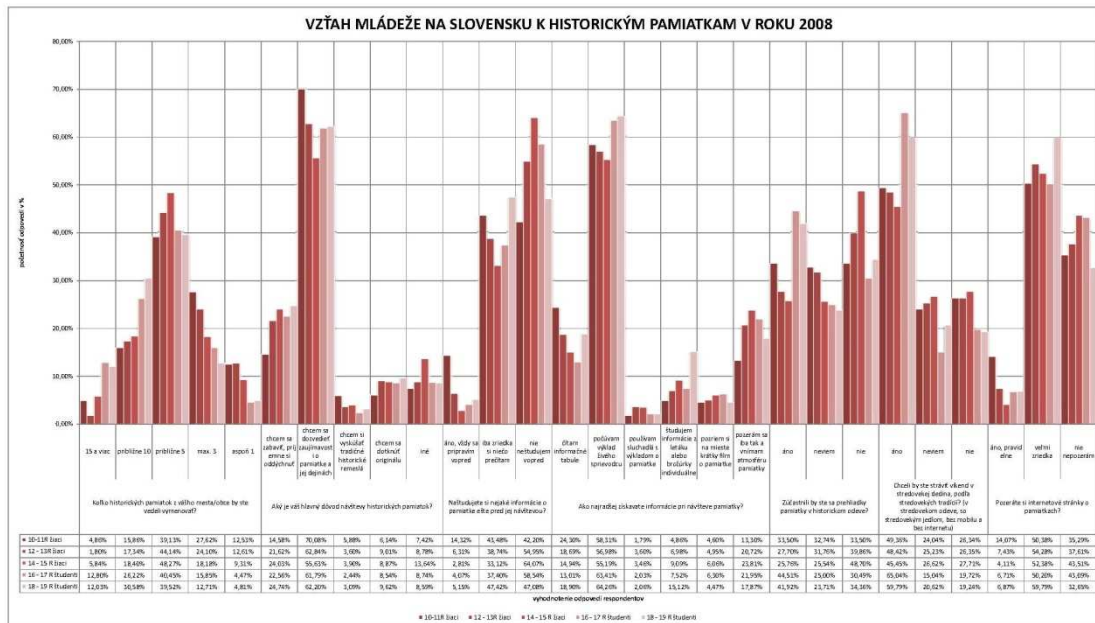
Výsledky výskumu sú znázornené v grafickej podobe. Z uvedeného možno konštatovať nasledovné interpretácie:

³³ faktor kognitívnej teritoriálnej diferenciacie nemá vplyv na možnosti poznania, a teda nepodieľa sa na prezentácii ako kľúčový. Samozrejme, každá osobnosť ako neoddeliteľný celok obsahuje kognitívnu, afektívnu a sociálnu zložku je iná, osobitá. (hľadisko psychologické).

³⁴ skr. PAH^e = prezentácia architektonického dedičstva z hľadiska edukácie

³⁵ z hľad. psych. rozumej osobnosť = každý človek je iný, zaujímavý a jedinečný. Osobnosť nie je len „celebrita“, alebo inak spoločensky úspešný jedinec

³⁶ rozumej e-learning, e-study, e-univerzity, atď.

© MVA ace | 2009
institute & visual engineering

- 11 Väčšina respondentov celkovo bez závislosti v aritmetickom priemere len 35,24% v respondentov vedela vymenovať max. 5 pamiatok zo svojho mesta/obce, hypotéza H1 bola potvrdená. Závislosť kognitívneho poznania a veku, ktorá vo všeobecnosti narastá s vekom, s výskumom v problematike pamiatok potvrdila. Viac ako 15 pamiatok vedelo vymenovať len 12,03% 18-19 ročných a 4,86% 10–11 ročných respondentov. Z uvedeného teda možno konštatovať, že poznanie regionálnych dejín je v „biednom stave“.
- 12 Výskum preukázal na pomerne vysoký záujem o poznanie pamiatok. Predpokladaná H2 nebola potvrdená, overila sa len u 18,75% respondentov. Z uvedeného vyplýva, že záujem o poznanie pubertou, adolescenciou až krannej dospelosti klesá max. dosahujú 10-11 roční a to až 70,08% v porovnaní u 18-19 ročných je to len 62,20%. V aritmetickom priemere je to 49,09%. Naopak motivácia: príjemne si oddýchnuť a zabaviť s vekom narastá a max. dosahuje u 18-19 ročných a to 24,74%. Veľmi zaujímavým, a nepredpokladaným zistením, bolo zistenie veľmi nízkeho záujmu o vyskúšanie si tradičných historických remesiel len 2,64% respondentov. Dotknúť sa originálu je dôležité len pre 7,26% respondentov, čo je veľmi alarmujúce! Zaujímavé zistenia, a pre ďalšiu prácu veľmi podnetné, boli otvorené odpovede – iné: najčastejšie uvádzané dôvody návštevy: uliatiť sa zo školy, chce to mama, mama ma núti, ..., ale aj veľmi zriedka záujem o vlastnú históriu, ukázať zahraničným, čo doma máme a pod.
- 13 Predpokladaná H3 t. j. žiadna kognitívna príprava pred návštevou sa potvrdila u 46,39%. V praxi si často aplikuje tzv. pedagogický omyl, kde si myslí väčšina sprievodcov po pamiatkach, že návštevník sa na miesto pamiatky in situ prišiel naučiť fakta!!! Takýto postup je a priori nepedagogický. Len 3,65% si vopred naštuduje nejaké informácie. Výskumom sa potvrdila platnosť pedagogického omylu.
- 14 Spôsob získavania informácií o pamiatke a to najčastejšie formou sprievodcovských služieb tzv. guided tours sa potvrdila na 48,41 % respondentov. Závislosť spôsobu získavania informácií od veku je následovná: počúvanie živého sprievodcu, študovanie z letáku individuálne s vekom stúpa. Naopak čítanie informačných tabulí je atraktívne celkovo pre 13,03% z toho u 10-11 ročných 24,30% a u 18-19 ročných 18,90 % a s blížiacim sa obdobím mladej dospelosti klesá. Výskum sa potvrdil aj predpokladané zistenie, že pozeráť sa iba tak a vnímať atmosféru pamiatky je atraktívnejšie

- a obľúbenejšie u mládeže ako čítať informačné tabule. Úplne najpohodľnejšie je počúvať výklad živého sprievodcu.
- 15 Uplatnenie interaktívnych metód pri PAH^e v závislosti od veku sa nepotvrdilo. Interaktivita PAH^e podľa výsledkov výskumu nezávisí od veku. 33,35% by sa nezúčastnila návštevy pamiatky v historickom odeve /komplexný kontextuálny spôsob uplatnenia zážitkového učenia/ a 28,03% by sa zúčastnilo. Pričom najviac kladných odpovedí uviedli, neočakávane, najstarší – vyzretí adolescenti. Naopak najväčší nezáujem preukázali ranní pubertiaci 48,70%.
- 16 Participačné metódy pri PAH^e sú podľa výsledkov výskume veľmi atraktívne a žiadané. Až 44,18% respondentov by chcelo stráviť napr. víkend v stredovekej dedine podľa stredovekých tradícií, v stredovekom odeve, so stredovekým jedlom, bez mobilu a bez internetu. Participácia k vekovej závislosti je v najväčšom záujme u ranných adolescentov a to 65,04% naopak najnižší záujem je u starších pubertiakov a to 27,71%.
Záujem o aktívne participačné poznávanie pamiatok s vekom rastie.
- 17 Hypotéza H7 t. j. minimálny záujem získavania informácií o pamiatkach z internetu sa potvrdila. Vôbec sa nepozerala 32,45% respondentov a väčšina 43,46% si zriedka niečo pozrie na „net-e“. Len 5,05% respondentov si pravidelne pozerá internetové stránky o pamiatkach, o ich meste, histórii ... atď. Využívanie IKT v závislosti k veku a k problematike pamiatok s vekom klesá. Najväčší záujem prejavili najmladší /mladší školský vek 10-11 roční/ a to vo váženom priemere 14,07% v porovnaní s vyzretými adolescentami 6,87%. Naopak najväčší nezáujem je u starších pubertiakov a to 43,51%.

2.6 Zhrnutie výskumu a otvorené otázky pre ďalšie skúmanie problematiky

Nové zistenia z výskumu a ich uplatnenie pre ďalšiu **pedagogickú a aplikačnú prax**, a pre **teóriu PAH^e**. Z realizovaného výskumu je jasné, že aj napriek vysokému záujmu a motivácii: chcieť vedieť nové poznatky o pamiatke ako dôvodu návštevy, čo je pozitívne a dobré zistenie, je poznanie vybratej „ohýbateľnej“ vekovej skupiny mizerné. Prečo? Napriek zisteniu, že mládež navštevuje pamiatky, počúva najradšej výklad, veľa o nich nevie. Prečo je to tak? Sú dostatočne kvalitné sprievodcovské služby? Sú prezentované výklady didaktické? Alebo iba počúvajú, ale nerozumejú, čo počúvajú? Ako sú schopní rozumieť počutému a videnému? Má regionálna výchova v zmysle nového štátneho vzdelávacieho programu dostatočný obsah a rozsah? Sú na to pedagógovia pripravení? Majú k tomu adekvátne priestorové, časové a didaktické prostriedky?

Určite nemalú úlohu pri poznaní pamiatok zohráva aj prezentácia pamiatky a to zo širšieho uhla pohľadu, nie len z hľadiska zachovania pamiatkových hodnôt. Sú pamiatky prezentované atraktívne? Máme primerané možnosti a príjemný zážitok s návštevou? Mali sme zabezpečené základné ľudské potreby? Alebo sme ostali hladní, smädní, vyčerpaní a unavení po návšteve? Z výskumu ďalej vyplýva, že pri prezentácii pamiatok sme veľmi konzervatívni a klasický. Najčastejšou formou je pasívna a to živý „naučený“ sprievodca hovorí, my počúvame, je to efektívne? Výskum potvrdil veľmi nízku efektivitu výkladov.

Pre pamiatkovú odbornú verejnosť teda vyplýva zamyslieť sa aj nad inými možnosťami prezentácie ako je klasika: informačné tabule a sprievodcovské služby. Minimálny záujem o individuálne štúdium z letákov, brožúr, ... atď, virtuálna realita, či film na mieste pamiatky, alebo len použiť slúchadlá, nie len pre cudzincov z dôvodu jazykovej bariéry, svedčí o absencii nových možností pri prezentácii architektonického dedičstva.

Navyše, e-eufória a univerzálne tendencie použitia internetu t. j. „pedagogický omyl“, sa výskumom potvrdilo ako cesta nesprávnym smerom. Iste, internet má svoje neodškriepiteľné výhody, ale pri PAH^e in situ je prakticky nepoužiteľný. V zmysle súčasného pedagogického poznania nie je dôležité vedieť obsah, ale vedieť rozlíšiť z informačného chaosu „zrno od pliev“.

Súčasná možnosti nových technológií, ale hlavne dôraz na sociálno-psychologické potreby vnímateľa sú pri voľbe spôsobu prezentácie kľúčové. Ved' pamiatku obnovujem pre ľudí, t. j. tak aby oni mali pozitívny

vzťah – znovu obnovili stratenú mentálnu väzbu k trvalým hodnotám, ktoré pamiatka má, nestráca ich³⁷, len my sme stratili schopnosť ich vedieť vidieť. Nie len pamiatkový uhol pohľadu, ale širšie potreby, ktoré už zač. 20. storočia definoval Maslow vo svojej pyramíde potrieb človeka.

Musíme si uvedomiť, že pamiatky sú nadstavbou k základným ľudským – existenčným potrebám, ak tieto nie sú, nemôžu byť vyššie. A toto je výzva pre univerzitnú pôdu a akademizmus, ktorý by mal pre aplikačnú prax poskytnúť návody a spôsoby ako ďalej a efektívne pracovať s pamiatkami pre zachovanie odkazu našich predkov budúcim generáciám – je to spoločenská povinnosť. Veda aj pri pamiatkach má kľúčové miesto iba vtedy, a len vtedy, ak nie je vedou pre vedu.

Kontakt :

Ing. arch. Martin Vaščák, AA SKA

³⁷ s výnimkou vedomej ľudskej deštrukcie, prírodnej katastrofy atď. Ale aj napriek tomu, pamäť miesta je nezmazateľná.

Ing. Lubor Suchý :

METODICKÉ PRÍSTUPY PRI OBNOVE HISTORICKÝCH KROVOV

Strechy mali v histórii dvojitú funkciu. Okrem ochrany objektu pred poveternostnými vplyvmi boli spolu s fasádami estetickým dotvorením architektúry. Dodnes je strecha ideovým vyvrcholením stavby. Podstrešné, alebo podkrovné priestory boli v minulosti využívané rôznym spôsobom, v našich podmienkach predovšetkým ako skladové – pôjdové, prípadne výrobné (sušiarne a pod.). Výnimočne podkrovie, resp. jeho časť slúžila na sezónne bývanie.

Zmeny tvarov striech, prípadne obnovy podkrovných priestorov za účelom ich využitia, teda zabezpečenia novej funkcie, na ktorú pôvodne neboli určené, často súvisia s opravami, úpravami, alebo aj s celkovou výmenou krovov, mnohokrát aj historických. Ešte donedávna práve tu dochádzalo k nezvratným stratám. Dodnes nie je ich pamiatková hodnota dostatočne uznávaná a rešpektovaná, aj keď práve tieto konštrukcie sú veľakrát jedinými na historických stavbách bez akéhokoľvek zásahu – teda sú originálmi, tak ako ich tesári opustili. Historické krovové konštrukcie sú nenahraditeľnými technickými a kultúrnymi pamiatkami, zároveň neoddeliteľnou súčasťou nášho hmotného kultúrneho dedičstva, svedčiaceho v mnohých prípadoch o vysokej úrovni konštrukčného myslenia tesárov, o ich intuitívnom zmysle pre statiku, ako aj zvládnutím remeselnom opracovaní drevených prvkov. Nie je zanedbateľné aj estetické hľadisko – cit pre krásu, predovšetkým u starších neskoro-stredovekých, ale aj novovekých krovov. Dôležitá je ochrana a zároveň citlivá starostlivosť o tieto konštrukcie. To, aby boli výsledky v tejto špecifickej oblasti pamiatkovej starostlivosti uspokojivé, je nutné čo najlepšie poznať „toto prostredie“, vedieť sa v ňom orientovať a nemalou mierou sa vcítiť do práce tých, ktorí v minulosti vytvárali tieto hodnoty. Neplatí to samozrejme len o drevených tesárskych konštrukciách, rovnako je to dôležité aj pri ďalších súčastiach stavby - murárskom, kamenárskom, kováčskom a ďalších remeslách. Jednotlivé remeslá v minulosti, rovnako ako je to v súčasnosti napr.: v priemyselných odvetviach navzájom na seba nadväzovali a spoločnou koexistenciou vytvárali hodnoty, ktoré sa nám dodnes zachovali.

Drevené konštrukcie v minulosti tiež často podliehali požiarom, preto bývajú v priebehu histórie menené, rekonštruované alebo nahradzované novými. Práve k takýmto konštrukciám patria najmä historické drevené krovy, ktoré za uplynulé stáročia prešli tiež zmenami, predovšetkým svojím konštrukčným tvarom, výrazom, sklonom, spôsobom opracovania jednotlivých prvkov a ich spájania. Z konštrukčno-typologického hľadiska môžeme krovy rozdeliť na:

- *krovové bez pozdĺžneho viazania a s pozdĺžnym viazaním (sem patria predovšetkým hambalkové krovy)* – používané do polovice 19. storočia (radíme ich k historickým konštrukciám)
- *väznicové krovy* – používané od polovice 19. storočia (moderné konštrukcie)
- *skružové krovy* – známe už v 16. storočí, zriedkavo používané dodnes
- *väzníkové krovy* – záver 19. storočia a prevažne 20. storočia (moderné konštrukcie)
- *ardantové krovy* – od 1. polovice 19. storočia (moderné kombinované konštrukcie na veľké rozpätia – navrhol Paul Ardant)

Historické objekty na Slovensku, ktoré sú dnes z veľkej časti nehnuteľnými národnými kultúrnymi pamiatkami, zapísanými v Ústrednom zozname pamiatkového fondu Slovenskej republiky, mali (niektoré dodnes majú) krovové krovy s hambalkami a to bez, aj s pozdĺžnym viazaním. Dôvody ich výmeny, v lepšom prípade ich radikálnej zmeny so zachovaním časti staršej konštrukcie boli v minulosti rôzne – či to boli požiare, stavebné úpravy a zmeny objektov, slohové zásahy, protipožiarne nariadenia a pod. Výrazný negatívny vplyv, mnohokrát až deštruktívny voči nosným strešným konštrukciám malo obdobie posledných 60. rokov, kedy mnohé boli nahradené novými – modernými väznicovými. Svoj nezanedbateľný podiel na tejto skutočnosti majú aj samotní pamiatkari a projektanti, ktorí strážili tvary striech, ale to, čo je ukryté pred zrakmi verejnosti bolo druhoradé. Dôvodom takýchto rozhodnutí bola veľakrát neznalosť správne zhodnotiť význam, historickú hodnotu a typologicky zaradiť posudzovanú konštrukciu. Rovnako znalosti o týchto konštrukciách a ich vhodných obnovách často chýbali a tiež dnes chýbajú aj projektantom, ktorí riešia ich záchranu. Osobitnou kapitolou je

tradičné tesárstvo, ktoré u nás, ale aj vo vyspelých priemyselných krajinách Európy v podstate vymrelo. Tradičné nástroje, ako bola sekera (podotýkam rozličné typy tesárskych sekier) a dláto nahradili moderné benzínové reťazové píly. Sekera dnes slúži vo väčšine prípadov na zatĺkanie a vyťahovanie klincov.

Prvým krokom, bez ktorého sa nedá robiť praktická „pamiatkarčina“ v akejkoľvek oblasti, je zvládnutie teoretických znalostí. V 90. rokoch 20. storočia, ale predovšetkým po roku 2000 sa u nás začína so systematickejším zberom, dokumentovaním a v poslednom období aj výskumom historických krovových konštrukcií, v úzkej spolupráci s českými kolegami, predovšetkým s Ing. Jiřím Bláhom, PhD. z Telče (výskum), Ing. Tomášom Kynclom z Brna (dendrochronológia) a Petrom Růžičkom z Prahy (tesárstvo). Pri obnove historických konštrukcií, ktoré si vyžadujú stavebný zásah je dobré spolupracovať s „osvieteným“ projektantom, ktorý je ochotný spolupracovať s pamiatkarom – odborníkom na maximálnej záchrane objektu. Samozrejme sú krovy, ktorých stavebno-technický stav je havarijný. V tom prípade je úlohou pamiatkárov, prípadne externých odborníkov zabezpečiť čo najpodrobnejší prieskum konštrukcie, jeho grafické zdokumentovanie, typologickú a časovú identifikáciu krovu (vhodný je aj dendrochronologický výskum a výskum biotického poškodenia drevnej hmoty konštrukcie) i ďalšie súvislosti čitateľne v podkroví, v nadväznosti na samotnú stavbu. Rozsah takejto výskumnej činnosti je potrebné zvážiť v závislosti na význame konštrukcie a samotného objektu. Rekonštrukcia kultúrnej pamiatky – či už celku, prípadne jednotlivých konštrukcií samostatne je multidisciplinárnu záležitosťou za účasti vlastníka, pamiatkara – úradníka a odborníka, projektanta - statika, prípadne zainteresovaných pracovníkov z iných profesií a samotného realizátora. Bez tejto vzájomnej spolupráce a ochoty je obtiažne dosiahnuť dobrého výsledku.

Príčiny poškodenia

Vo všeobecnosti na zvetrávaní, poškodzovaní a poruchách drevených konštrukcií sa podieľajú tieto drevo znehodnocujúce činitele:

1) abiotické

- atmosferické vplyvy (slnečné žiarenie, kyslík, voda, emisie, prach, vietor)
- agresívne chemikálie (zásady, kyseliny, oxidačné látky)
- vysoké teploty (sálavé a plamenné energetické zdroje vyvolávajúce termickú degradáciu a horenie)

2) biotické

- aeróbne a anaeróbne baktérie
- drevokazné huby, drevosfarbujúce huby a plesne
- drevokazný hmyz
- vtáci a cicavce, vrátane ich exkrementov

Pred rozhodnutím o spôsobe opravy krovu je nutné zistiť príčiny a rozsah jeho poškodenia (podrobný prieskum kvality jednotlivých prvkov krovovej konštrukcie a rozsah poškodenia, vrátane návrhu sanácie s ohľadom na jej pamiatkové hodnoty) a následne zabezpečiť aby závady boli odstránené. Okrem zatekania cez strešnú krytinu sú častými príčinami u zložitejších striech nedokonale vykonané klampiarske práce (zaatikové žľaby, úžľabia). Deformácie konštrukcie krovu sú často dôsledkom nedostatočného priečneho stuženia. Nezanedbateľným problémom sú tiež u niektorých historických krovov zamurované pomurnice a záhlavia väzných trámov, čím sa stavitelia snažili zabezpečiť vodorovné ztuženie budovy. Takto zamurované drevené prvky, bez prístupu vzduchu často degradujú skôr ako zvyšná – pravidelne prevetrávaná konštrukcia. Obmurované záhlavia, prvky v priamom styku s murivom, prípadne v miestach kde na ne preniká zrážková voda sú často napadnuté drevokaznými hubami – hnilobou, zväčša drevomorkou domácou (*Serpula lacrymans*). K poškodeniu drevených prvkov drevokazným hmyzom dochádza na stavbách v období niekoľko rokov po ich zabudovaní. V tomto období sa zo zárodokov (vajíčok), nakladených do drevnej substancie (pod kôru, alebo do trhlín) vyliahnú larvy, ktoré drevo požírajú (požerky) a tak mechanicky poškodzujú. Vyššie uvedený drevokazný hmyz, rovnako ako huby nachádzame tam, kde je vyššia vlhkosť vzduchu (okolo 20% a viac). Najväznejšie poškodenie na krovoch spôsobuje fúzač fialový (*Callidum violaceum*) napadajúci drevo v kôre (neodkôrnené konštrukčné prvky). Z iných druhov hmyzu črvotoče, ako črvotoč bodkovaný (*Anobium punctatum*) a črvotoč umrlčí (*Hadrobregmus pertinax*). Zástupcovia týchto druhov znovu kladú vajíčka do zabudovaného dreva a žijú v ňom po dobu niekoľkých generácií, často až do úplnej deštrukcie dreva.

Hnilobu je možné lokalizovať predovšetkým v miestach zatekania do krovu, v oblasti pomurníc, záhlaví väzných trávov, krátcát, úžľabiach, v styku s komínmi, vikiermi, strešnými oknami a pod. V prípade napadnutia konštrukcie drevokazným hmyzom, sú častokrát postihnuté takmer všetky prvky, samozrejme s rôznou intenzitou. Najväčší výskyt škodcov je na miestach so zvýšenou vlhkosťou. Rozsah obnovy závisí od rozsahu poškodenia, ale rovnako dôležitým faktorom je historická a konštrukčno-typologická hodnota predmetnej konštrukcie. K sanáciám historických krovov je potrebné pristupovať na základe kvalítne vypracovanej projektovej dokumentácie, v ktorej sú zahrnuté statické posudky, posúdenie odborníkom na drevo a zároveň požiadavky pamiatkarov (v prípade ak sa jedná o objekty, ktoré sú kultúrnymi pamiatkami, prípadne sa nachádzajú v pamiatkovom území). Dôležitý je pravidelný autorsky dozor v priebehu prác na obnove, vzhľadom na to, že veľkú časť prvkov je možné dôsledne posúdiť až po odstránení strešného plášťa, odhalení záhlaví atď.

Spôsoby opráv krovov

Dôležitým hľadiskom pri dôslednej oprave krovových konštrukcií je obnova jeho pôvodnej konštrukcie, vrátane pôvodnej funkcie všetkých jeho prvkov s maximálnym možným zachovaním pôvodnej drevnej hmoty.

V praxi najčastejšie používané metódy pri obnovách krovových konštrukcií sú:

1. *oprava povrchovo poškodených prvkov krovu*
2. *príložkovanie (jednostranné, obojstranné)*
3. *protézovanie, plombovanie*
4. *výmena poškodených prvkov*
5. *posilnenie pôvodných prvkov doplnkovými konštrukciami (drevo, oceľové tiahla, nosníky, laná, uhlíkové vlákna ...)*
6. *replika krovu, prípadne jeho časti (výnimočné) – nie je obnovou ale výmenou konštrukcie*

Oprava povrchovo poškodených prvkov spočíva v odstránení poškodených povrchových častí (niekoľko centimetrov od povrchu trávu), tak aby prvok nestratil únosnosť a bezpečne prenášal príslušné zaťaženie. Tento spôsob patrí k nevhodným obnovám historických krovových konštrukcií, keďže dochádza k nenávratným stratám trasologických stôp po tesárskych nástrojoch, tesárskeho značenia, nápisov a iných detailov.

Príložkovanie patrí pri obnove krovov u nás k najčastejšie používaným spôsobom. Používa sa pri odhnutých záhlaviach väzných trávov, krátcát, hambalkov, rozpier, prípadne koncov krokiev a pod. Bežne sú nastavované poškodené prvky jednostrannými, prípadne obojstrannými príložkami z drevených hranolov, prípadne fošien. Nie sú výnimkou ani oceľové valcované nosníky profilu U, I a i. Prídavne prvky sú s pôvodnými spájané pomerne veľkým množstvom oceľových svorníkov. Z hľadiska ochrany historických konštrukcií je tento spôsob prijateľný, avšak s výhradami. Predovšetkým sa jedná o estetické hľadisko, ktoré je pri obnove týchto konštrukcií opodstatnené. Pôvodné prvky zostávajú po chemickom ošetrení zachované na pôvodnom mieste, avšak značne perforované oceľovými spojovacími súčasťami a „obalené“ do príložiek. Pri obnove historických krovov, pokiaľ je to možné, je potrebné tento spôsob obnovy minimalizovať.

Protézovanie, plombovanie je z hľadiska pamiatkovej starostlivosti o drevené konštrukcie vhodným spôsobom obnovy. Vyžaduje si však kvalitnú prípravu a následne dôsledne vykonanú realizáciu (tvar a povrch protézy musia byť dôkladne prispôbené pôvodnému trávu). Poškodené časti trávov sa odstránia, až po zdravé drevo a nahradia sa novou časťou – protézou, so zachovaním prierezu pôvodného prvku. Najčastejším spojom je šikmé, prípadne rovné preplátovanie, pri horizontálnych prvkoch zväčša doplnené drevenými „hmoždímkmi“ (tech. výraz z Českého jazyka). Plochy tesárskeho spoja môžu byť opatrené lepidlom, vzájomne spájané oceľovými svorníkmi, prípadne dubovými drevenými kolíkmi, čo je vhodnejšie riešenie. V zahraničí sú drevené protézy nahrádzané modernými materiálmi ako sú napr.: chemické náhrady dreva na báze polymér-betónu v kombinácii s betonárskou oceľou, alebo tyčami zo sklenených prípadne uhlíkových vlákien (francúzsky systém TAC a nemecký BETA). Pri obnove historických krovov na Slovensku tieto chemické náhrady tradičného dreva neboli doposiaľ realizované.

Výmena poškodeného prvku patrí k spôsobom, ktoré sa využívajú pri obnove kratších prvkov, ako sú krátcátá, výmeny, pásiky, pätné vzpery a pod. Dôležité je presné zameranie vymieňaného prvku, v prípade kresaných krovov aj jeho povrchová úprava a opätovné spasovanie tesárskych spojov. Práve na starostlivo realizovanom

tesárskom spoji, ako pri výmene prvku, prípadne protézovaní závisí nielen estetické pôsobenie opravenej konštrukcie, ale aj jej únosnosť. Historické tesárske spoje, boli tradične označené tesárskymi značkami (rudka, sekera, dláto a i.), nezriedka mimoriadne interesantnými. Preto je možné uvažovať s prenesením kópie značiek aj na nové prvky, ktoré nahradili pôvodné. Z hľadiska pamiatkovej starostlivosti ide o tradičnú opravu krovových konštrukcií a preto je vhodnou metódou obnovy.

Posilnenie pôvodných prvkov doplnkovými konštrukciami (drevo, oceľové tiahla, nosníky, laná, uhlíkové vlákna ...) sa u nás používa predovšetkým na posilnenie drevenej konštrukcie krovov. V historických krovoch krokovej konštrukcie sú sporadicky aplikované nové drevené konštrukcie (napr.: vešadlá na zámku v Kostelci nad Černými Lesy u Prahy a rímskokatolíckom kostole v Novej Kelči), ale aj stužujúce oceľové konštrukcie (tiahla, nosníky – veľký kaštieľ v Hanušovciach nad Topľou, výnimočne oceľové laná – drevený kostol Kosieczyn v Poľsku). Aplikácie uhlíkových vlákien, ktoré sa vyznačujú vysokou pevnosťou v ťahu, sa pravdepodobne u nás v historických krovoch dosiaľ neuplatnili. Uhlíkové lamely sa používajú na spevnenie krokiev, väzných trámov a väzníc, tak že sa nalepia na drevený prvok z vonku pomocou epoxidovej živice (analogia príložíek), prípadne sa vložia do vyfrézovanej drážky (analogia protézovania). Uvedené metódy doplnkových konštrukcií, predovšetkým oceľových sa využívajú hlavne v južnej Európe (Taliansko, Španielsko, v rumunskom Sedmohradsku). V týchto krajinách sa prioritne dbá na maximálne zachovanie originálu drevenej substancie krovu (ale aj trámových stropov), aj keď je výrazne poškodená (ošetrenie a následne konzervovanie) a únosnosť zabezpečujú predovšetkým kovové doplnkové konštrukcie. Moderné statické riešenia prevládajú nad tradičnými tesárskymi remeslami.

Replika krovu, prípadne jeho časti je zriedkavým riešením. Táto metóda obnovy krovu je vhodná, ak je možné nejakým spôsobom identifikovať a následne revitalizovať tvar, výšku a konštrukciu priečných väzieb (napr.: podľa odtlačkov na štítoch, z archívnych materiálov, historickej fotodokumentácie, grafických podkladov a pod.). Prvou väčšou rekonštrukciou, nie však replikou, bola realizácia nezachovanej strechy na stredovekom paláci hradu Točník v Čechách. Krov krokovej hambalkovej konštrukcie je voľnou replikou krovu nad kostolom sv. Anny v Prahe z polovice 14. storočia. Priečne väzby sú stužené diagonálnymi – navzájom sa pretínajúcimi vzperami v tvare Ondrejských krížov. Na východnom Slovensku bol po roku 2000 zastrešený vidiecky stredoveký rímskokatolícky kostol v Šindliari postavený na začiatku 14. storočia, zmenšenou tvarovou a konštrukčnou replikou, dodnes jestvujúceho krovu nad chrámovou loďou evanjelického kostola v Chmeľove pri Prešove. V súčasnosti sa pripravuje replika jedného z najväčších historických manzardových krovov na Slovenku, ktorý bol do roku 1986 na objekte kultúrnej pamiatky, Skladov soli v Prešove-Solivare. V roku 1986 objekt vyhorel, vrátane celého pôvodného krovu zo začiatku 19. storočia. Murivo, veža a strešný štít s odtlačkami plnej väzby boli zakonzervované. V archíve Krajského pamiatkového úradu Prešov je zachovaná projektová dokumentácia zmerania starého stavu, dnes už neexistujúceho krovu. Nová projektová dokumentácia spracovaná tohto roku vychádza zo spomínaného zamerania a z jestvujúceho dreveného modelu krovu predmetného objektu.

Súčasťou obnovy poškodených konštrukčných prvkov je v súčasnosti aj ich ošetrenie chemickými fungicídnymi a insekticídnymi prípravkami. Dôležité je aby tieto, ak vôbec je to nutné, boli aplikované na historické krovy, len transparentným náterom bez pridania pigmentov, tak aby nedošlo k nežiaducemu sfarbeniu konštrukcie. Rovnako sú krovy napúšťané protipožiarnymi nátermi. V minulosti práve protipožiarné nátery a postreky spôsobovali tzv. rozvláknenie, koróziu drevenej hmoty na povrchu trámov. Dôvodom bolo pravdepodobne naakumulované veľké množstvo soli na báze fosforečnanu a síranu amónneho, ktoré boli súčasťou protipožiarnych prípravkov spomaľujúcich horenie. Tieto prípravky boli po 2. svetovej vojne v bývalom Československu, aplikované na niektoré väčšie krovy významných pamiatkovo chránených objektov – Nostický palác, Lichtenštejnský palác na Malostranskom námestí v Prahe, zámok v Zbraslavi u Prahy, zámok v Roudnici nad Labem a pod.

Príklad obnovy historického hambalkového krovu na objekte radnice v Bardejove

Z obdobia pred rokom 1989 je známa jediná rozsiahlejšia obnova cenného historického krovu riadená a schvaľovaná vtedajším Krajským strediskom štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Prešove. Predmetným objektom bola **radnica v meste Bardejov**. V rokoch 1982 až 1984 bola vypracovaná projektová dokumentácia, ktorá sa okrem iného venovala sanácii rubu klenieb, trámových stropov, koruny murív, strešných

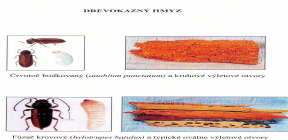

štítov a samotného krovu, ktorý z historicko-typologického hľadiska môžeme zaradiť medzi vyspelé krokrové hambalkové konštrukcie, s pozdĺžnym viazaním centrálnou a postrannými stojatými stolicami. Tieto konštrukcie sú typické v neskorogotickom období. Predpokladá sa, že sa jedná o krov zo zač. 16. storočia, kedy bola radnica prestavaná do dnešnej podoby, resp. zo začiatku 17. st., kedy sa spomína obnova objektu. Projektovú dokumentáciu obnovy spracoval vtedajší Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů (SURPMO) Praha, středisko 08, ktorý navrhol výmenu hnilobou zničených pomurníc, určitého počtu konštrukčných prvkov krovu v jednotlivých priečných väzbách, ale aj v pozdĺžnom viazaní stojatými stolicami. Použité boli tradičné tesárske spoje. Okrem toho bol krov posilnený a stabilizovaný v pozdĺžnom smere zdvojenými drevenými väzníkmi po celej dĺžke – od južného štítu k severnému, v dvoch výškových úrovniach. Nad prvým hambalkom boli stužené postranné stolice a pod hrebeňom centrálna stolica väzníkmi, obopínajúcimi stĺpiky a vzpery. Navzájom boli stiahnuté oceľovými svorníkmi. Použité boli v priečnom smere aj obojstranné príložky na väzné trámy a hambalky. Nové drevené prvky boli rezané, pôvodné tradične kresané. Sanácia krovu, okrem vyššie uvedenej obnovy konštrukčných prvkov a ich posilnenia doplnkovými konštrukciami, spočívala aj v aplikovaní chemického náteru na povrch dreva. Projekt navrhoval použiť protipožiarny a zároveň konzervačný viacnásobný náter *DREVODEKOR*. Pravdepodobne ešte pred touto obnovou bola pôvodná, resp. najstaršia konštrukcia krovu (v minulosti bol krov viackrát opravovaný a posilňovaný) opatrená viacnásobne chemickým protipožiarnym prípravkom, v dôsledku čoho došlo k čiastočnému rozvlákneniu povrchu drevnej hmoty u niektorých prvkov krovu. Takáto korózia dreva môže viesť k poklesu jeho mechanických vlastností. Rozvláknenie, okrem estetického defektu, spôsobuje aj takmer absolútnu stratu trasologických stôp na povrchu dreva. V súčasnosti sa prípravky spôsobujúce rozvláknenie dreva nepoužívajú.

Záverom je možné vyzdvihnúť, ale zároveň aj negatívne hodnotiť niektoré prístupy ochrany drevených konštrukcií a to či už sa jedná o krovy, trámové stropy, archeologické nálezy a pod. Našou úlohou je stále hlbšie prenikať do problematiky poznania týchto historických konštrukcií, ktoré sú mnohokrát „čítankou“, z ktorej sa dajú určiť postupy, historické a vývojové zmeny, ktorými remeslo, v našom prípade tesárstvo za predošlé stáročia prešlo. Okrem samotnej konštrukcie napr. historického krovu je nutné chrániť povrchy ručne kresaných trámov, na ktorých sú dodnes stopy po nástrojoch, s ktorými tesári v minulosti pracovali, značkách a pod. Nezanedbateľnou úlohou pri ochrane drevených krovových konštrukcií je prevencia pred poškodením, ktorú môžeme stručne zhrnúť do týchto základných bodov (pozri „*Základné pravidlá starostlivosti o historické krovy*“ www.roofs.cz):

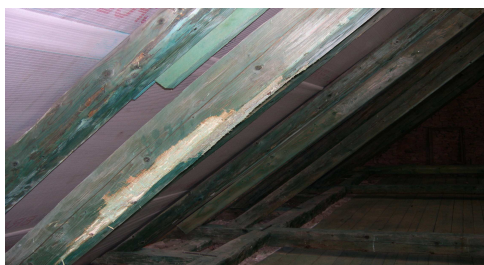
1. Udržiavať poriadok v podkroví. Organické nečistoty a zvyšky – vtačí trus, piliny, prach a pod. môžu zvlhnuť a pomôcť šíreniu drevokazných húb.
2. Pravidelne kontrolovať stav strešnej krytiny a klampiarskych detailov. Dôležitá je starostlivá kontrola strešných hrebeňov, nároží a úžľabí, rovnako v miestach strešných okien, vikierov, štítov a komínov. Najvhodnejšie je túto kontrolu vykonať počas silných lejakov.
3. Je potrebné pamätať, že v neodvetraných priestoroch je riziko napadnutia drevokaznými hubami mnohonásobne vyššie.
4. Pri zobytnení podkroví je potrebné ponechať možnosť prístupu k dôležitým miestam (hrebeň strechy, päty krokví, pomurnice).
5. Povrch dreva sa nečistí drôtenými kefami a elektrickými brúskami. Vhodné je použiť priemyselný vysávač a pre vyčistenie priľnavých nečistôt mäkké kefy (pozor na poškodenie tesárskych značiek, trasologických stôp po nástrojoch a pod.).
6. Nenatierať trámy farbami ani lakom.
7. Prostriedky chemickej ochrany používať len v minimálnom množstve a rozsahu. Ich výber je potrebné prispôbiť druhu poškodenia.

Fotodokumentácia a grafická príloha:

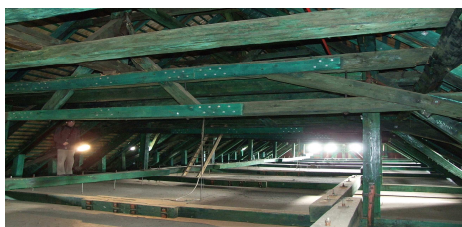
1. *drevokazný hmyz – fúzač krovový a črvotoč bodkovaný (oválne a kruhové výletové otvory)*

2. *rovné a šikmé plátovanie, grafický podklad (viď. Použit. dokumentácia a lit.: Gerner..)*

3. *Babie, ev. kostol, krov 1867 – obnova povrchovo poškodených prvkov*

4. *Levoča, farský kostol sv. Jakuba, krov nad sakristiou (1393d) - obojstranné príložkovanie*

5. *Jawor (Poľsko - Sliezsko), evanjelický „mierový“ drevený kostol (1654-1655) plát – krov po obnove – príložkovanie, protézovanie, chemické ošetrenie*

6. *Horní Slavkov (ČR), r.kat. kostol sv. Juraja – obnova krovu – šikmý hákový*

7. Freistroff (Francúzsko), obnova krovu na zámku – s klinom, so šikmo zrezanými čelami
šikmé hákové plátovanie hambáľku s „hmoždíkmi“, plombovanie pásika a výmena rozpery

8. Freistroff (Francúzsko), obnova krovu na zámku – napojenie novej pomurnice rovným hakovým plátom

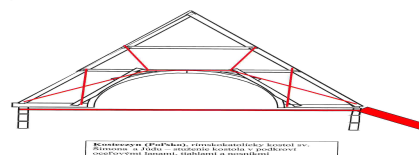
9. Pernštejn, hrad (ČR), krov z 18. st. nad palácom – protězy stiahnuté svorníkmi, krátko po obnove na novej konštrukcii drevokazná huba - drevomorka domáca

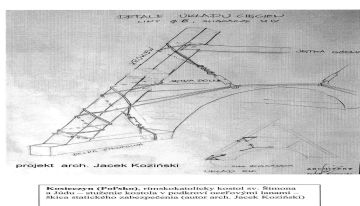
10. Stříbro-Doubrava (ČR), zaniknutá obec, r.kat. kostol sv. Petra – krov nad loďou (1424d) – výmena poškodených pätných vzpier

11. Kostelec nad Černými lesy (ČR), krov s ležatými stolicami na zámku – vyvesenie stropov vešadlovou konštrukciou

12. Kosieczyn (Poľsko), drevený r. kat. kostol sv. Šimona a Júdu – statické zabezpečenie objektu – krovu doplnkovými konštrukciami (ocelovými lanami, tiahľami a nosníkmi)

13. Kosieczyn (Poľsko), drevený r. kat. kostol sv. Šimona a Júdu – statické zabezpečenie objektu v krove oceľovými lanami – škica (autor: arch. Jacek Koziński).

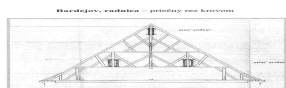
14. Hanušovce nad Topľou, barokový - tzv. veľký kaštieľ, vyvesenie krovu-väzných trámov valcovanými nosníkmi – obnova z roku 2002

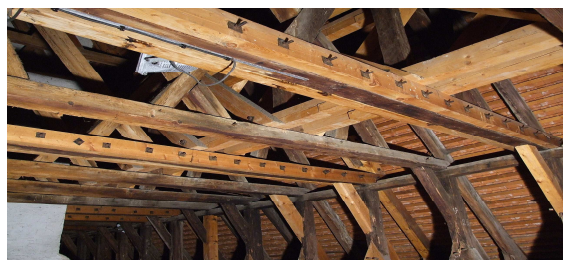
15. Točňík (ČR), hrad – obnova krovu nad palácom, tvarová kópia krovu z kostola sv. Anny v Prahe (polovica 14. st.)

16. Šindliar, tzv. starý kostol – obnova objektu vrátane krovu 2002-2005, tvarová replika krovu nad loďou, prevzatého z objektu ev. kostola v Chmeľove

17. Bardejov, radnica, krov – priečný rez s návrhom obnovy doplnkovými konštrukciami v pozdĺžnom smere

18. Bardejov, radnica, krov – krov po obnove v 80. rokoch 20. storočia, príložky hambalkov, vrátane pozdĺžnej rámovej konštrukcie nad hambalkami

19. Bardejov, radnica, krov – pôvodná konštrukcia po nástreku protipožiarnym prípravkom – rozvláknenie dreva na povrchu

Použitá dokumentácia a literatúra:

1. Gerner, M.: *Tesařské spoje*, vyd. GRADA 2003.
2. Homa, I.: *Sanácia historických drevených krovov*, Bakalárska práca, TÚ vo Zvolene – Drevárska fakulta, 2009.
3. Mlázovský, V., Schubert, A.: *K opravám starých krovů – technické Řešení a požadavky památkové péče*. In: *Zprávy památkové péče*, ročník 55 č. 4/1995, s.131-134.
4. Státní ústav památkové péče: *Péče o střechy historických budov /odborné a metodické publikace/, svazek 15*, Praha 1997.
5. Suchý, Ľ.: *Príklady opráv a sanácie historických drevených krovových konštrukcií na Slovensku a v Čechách* In: EUROSTAV, ročník 14 č. 5/2008, s.30-35.
6. Vinař, J. a kol.: *Historické krovy II - průzkumy a opravy*, vyd. GRADA 2005.
7. <http://www.roofs.cz/>

fotodokumentácia: Archív KPÚ Prešov, Ing.Ľubor Suchý

Kontakt :

Autor: Ing. Ľubor Suchý (KPÚ Prešov)

**Adresa: VI. Clementisa 2
080 01 Prešov**

Tel.: 00420-51-7743298, 00420-902 677 700

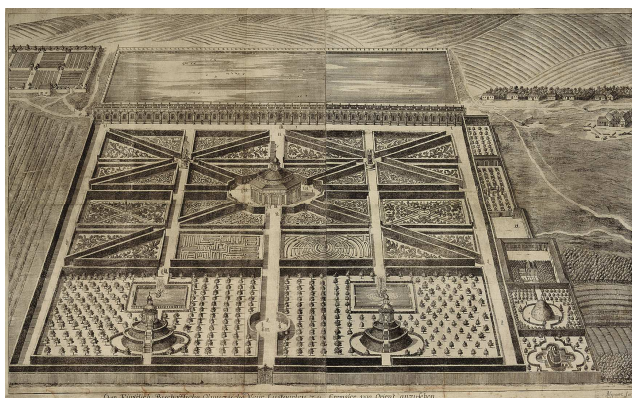
e-mail privat: lubor.suchy@gmail.com

e-mail do práce: pupo@stonline.sk

Ing. Klára Hodaňová :

PŘÍPRAVA VZOROVÉ OBNOVY KVĚTNÉ ZAHRADY V KROMĚŘÍŽI

Kroměřížská Květná zahrada (původně Libosad) se stala vrcholným stavebním podnikem olomouckého biskupa Karla Lichtensteina-Castelkorna, který v roce 1664 přichází do Kroměříže. (biskupem 1664-1695). Libosad je koncipován jako osová symetrická zahrada na půdorysu obdélníka o rozměrech 485x300 metrů. Centrální část zahrady tvoří dvě části – štěpnice a květnice s množstvím stříhaných zelených stěn s broderiovými partery. Formální část zahrady byla vybudována v letech 1665-1675. V průběhu 80.let 17.století byly dokončovány přiléhající drobné umělecké a utilitární prostory (voliéra – ptáčnice, Králičí kopec, bažantnice, hospodářský dvůr, Holandská a Pomerančová zahrada – oranžérie). Vrcholné dílo zahradního umění bylo navrženo císařskými architekty Filiberto Luchese a po jeho smrti Giovanni Pietro Tencallou. Po dokončení v roce 1691 je podoba Libosadu zachycena na více než třech desítkách grafických listů od Justuse van Nypoorta a Matthiase Vischera.

(obr.1)

Květná zahrada, založená za branami města, v sobě zahrnuje přelomovou fázi vývoje evropského zahradního umění. Na jedné straně ještě stále připomíná pozdně renesanční italské a zaalpské zahrady (vila d'Este v Tivoli, vila Doria Pamphili v Římě, rezidenční zahrada v Mnichově, Hortus Palatinu v Heidelbergu, císařské letní sídlo Neugebäude u Vídně nebo vila v Enghien u Bruselu), na straně druhé však již otevírá cestu francouzskému barokně klasicistnímu typu (Versailles). Tato janusovská tvář činí kroměřížskou zahradu zcela ojedinělou v širším evropském horizontu. Jedinečnost zahrady však nespočívá pouze v této své vnitřní originální dualitě či ve vysoké umělecké a historické hodnotě, ale také v tom, že je dnes prakticky jediným představitelem obdobně komponovaného celku v Evropě.

Kroměřížské zahrady byly společně s arcibiskupským zámekem a jeho uměleckými sbírkami v roce 1998 zapsány na Listinu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.

Vzorová obnova Květné i vybraných částí Podzámecké zahrady je jedním z cílů projektu „Národního centra zahradní kultury“ (dále jen Projekt NCZK), který připravuje stávající správce jedinečné kulturní památky Národní památkový ústav UOP v Kroměříži.

Základní idea Projektu NCZK se sestává ze čtyř celků tak, aby bylo pokryto téma zahradní kultury v celé šíři a současně vycházelo ze zdejších historicky zažitých souvislostí. Metodické centrum - zcela logicky navazující na základní poslání Národního památkového ústavu (dále jen NPÚ) tj. tvorbu širokého spektra metodik na téma obnovy památek. Vzdělávací centrum – zaměřené jak na praktickou přípravu zaměstnanců, kteří se pohybují v oblasti historických zahrad a parků – ty vyžadují zcela specifické řemeslné postupy –, tak i na zapojení zcela nového tématu v oblasti prezentace a zprostředkování památek a umění v tzv. edukační činnosti pro nejširší laickou veřejnost – tzn. komentované prohlídky zahrad, veřejné kurzy pro věkové kategorie od

předškoláků až po seniory ad. Odborné centrum, které bude připravovat a zajišťovat výstavy a expozice o zahradní kultuře, doplňovat zámeckou historickou knihovnu o publikace zaměřené na toto téma, věnovat se badatelům atd. Vrcholem celého Projektu však zcela nepochybně bude vzorová obnova Květné a částí Podzámecké zahrady.

Zpracování Projektu NCZK navazuje na víceletou přípravnou fázi. Z velkého množství dokumentace jmenujme výběr:

Hydrogeologický průzkum zahrady, GEOTEST, 1974

Kompoziční návrh Holandské zahrady, Kuča Otakar, 1992

Archeologický výzkum Holandské zahrady, Muzeum Kroměřížska, Chybová Helena, 2003

Úprava kompozičního návrhu Holandské zahrady podle archeologických výzkumů, Kuča Otakar, 2002

Podklady pro režim péče KZ v Kroměříži, Šimek Pavel, 2004

Pasport zeleně a analýza dendrologického potenciálu KZ – vitalita, MZLU Brno, 2005

Pasport zeleně a analýza dendrologického potenciálu KZ – zdrav. stav, MZLU Brno, 2005

Interpretace historického vývoje, Krejčířk Přemysl, 2004

Inženýrsko-geologický průzkum základové půdy, VEGI s.r.o. Kroměříž, 2006

Návrh dílčích opatření pro režim péče KZ, Olšanová, 2006

Opravný řez špalířů – dokumentace, Olšanová, 2007

Zadání památkového záměru obnovy Libosadu – Květné zahrady v Kroměříži, Krejčířk Přemysl, 2007

Náročná příprava se nakonec zúročila ve vypracování zásadních dokumentů – Památkový záměr na obnovu Květné a Podzámecké zahrady, které poprvé v historii Květné a Podzámecké zahrady naprosto jasně pojmenovaly a charakterizovaly jednotlivé stavební, umělecké i přírodní prvky, které je nutné do budoucna chránit. Tímto krokem byly současně pro jakéhokoliv stavebníka vytýčeny nepřekročitelné meze v novodobých zásadách do obou zahrad tak, aby nebyla porušena nejen samotná podstata památky, ale i jednotlivé zdánlivě drobné detaily, které však dotvářejí její jedinečnost a uchovávají v sobě Genius loci zdejšího místa.

(obr.2)

Dále byl vybranou architektonickou kancelář zpracován Generel Arcibiskupského zámku a zahrad (dále jen AZZ), který obsáhl všechny objekty a pojmenoval kolizní místa či disharmonii provozních a dalších funkcí. Z Generelu vyloučena suma prostředků potřebných pro „úplnou“ úpravu všech objektů v areálu AZZ včetně zámku – něco přes 1 miliardu Kč. Současně byly do Projektu přizváni odborníci z řad zahradnických provozů, oboru vzdělávání, zahradní historie a architektury ad.

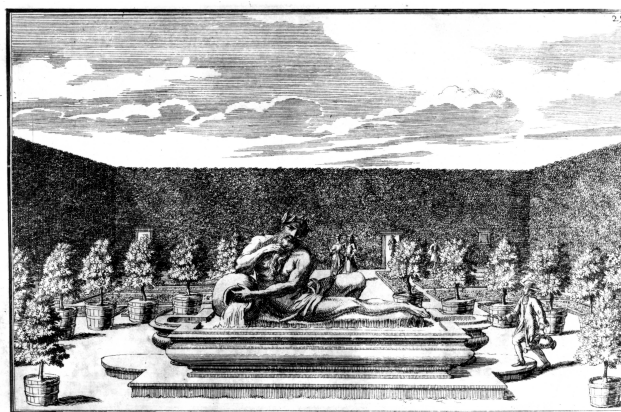
Projekt NCZK je orientován k budování metodického centra – tato orientace ostatně vyplývá i ze samotné podstaty NPÚ jako odborného garanta v této problematice a v neposlední řadě také ze Zřizovací listiny a Statutu Národního památkového ústavu. Kroměřížské zámecké zahrady byly za tímto účelem nepochybně vybrány i z důvodu jedinečnosti existence dvou vrcholných a základních forem zahradní architektury

soustředěných na jedno místo – Květná zahrada jako reprezentant barokní představy o uspořádání univerza a Podzámecká zahrada více apelující na přirozené ztvárnění kompozice. Zařazení do IOP jako metodického centra má za cíl zajistit přísun potřebných financí na další léta, kdy bude dále probíhat navazující a etapovitá obnova obou zámeckých zahrad – tedy i po skončení stavební či realizační části Projektu NCZK.

Odborné metodiky na jednotlivá témata: jako jsou například stříhané zelené stěny a živé ploty, cesty, vodní režim, drobná architektura ad. budou mít celostátní působnost. Kroměřížské pracoviště bude dále provádět potřebný výzkum pro tvorbu metodik prioritně ve svých objektech a zahradách – tedy v Květné a Podzámecké zahradě.

Plánovaná obnova se soustředí především na zahradnické provozy, které musí v budoucnu zajistit a zvládnout kvalitní údržbu a péči o zrestaurované plochy obou zahrad. Dále na vstupní objekt v Květné zahradě spolu s oběma skleníky – Teplým i Studeným, které jsou v havarijním stavu. V rámci Čestného dvora by se mělo odehrávat kvalitní zajištění návštěvnického servisu (pokladna, sociální zázemí, bookshop, výstavní prostor ad.). V tomto objektu je plánováno zřízení pracoviště pro edukační pracovníky a menší multifunkční sál v podkroví, který bude sloužit pro pořádání kurzů a přednášek na témata zahradního umění. Teplý skleník bude opatřen kvalitní stálou expozicí rostlin. Studený skleník bude po doplnění obslužného provozu konečně plnit vedle své přirozené funkce uložení rostlin během zimních měsíců i funkci sálu pro pořádání velkých kulturních podniků.

Z odborného hlediska velmi zajímavou bude také plánovaná celková rekonstrukce Holandské a Pomerančové zahrady -viz historický stav.

(obr.3)

A v jižní část pak nově upravené zahradnictví s novostavbou průchozího skleníku. Prostor bývalého Králičího kopce by měl být vyhrazen pro volnočasové aktivity nejmladších návštěvníků.

(obr.4)

Nově zpřístupněná osa bude končit upravenou Voliérou. Současně budou veškeré plochy doplněny zahradními úpravami vycházejícími z historických souvislostí. V prostoru Květnice a Štěpnice dojde na úpravy povrchů spolu s částečnou obnovou zeleně. Ve Štěpnici budou obnoveny a napuštěny oba pstruží rybníky. Voda pro dokrytí provozů nově zřízených vodních ploch – tzn. Pstruží rybníky, bazén u Voliéry a Neptunova kašna v Holandské zahradě – bude získána sběrem vody ze zpevněných ploch. Tato dešťová voda bude současně použita i pro míchání a tím ke zkvalitnění vody pro zálivku skleníků.

Samostatnou kapitolou je jedinečnost přístupu k obnově. Otázka obnovy téměř 8km špalírových zelených stěn v Květné zahradě byla teoreticky a částečně prakticky řešena již v předstihu v rámci zpracování Památkového záměru v roce 2007 a 2008. Její jedinečnost tkví v maximálním možném zachování stávajících autentických dřevin, jejich úpravě a minimálním dosazování. Je to dlouhodobý proces, který nelze uspěchat a každý krok je nutno pečlivě vyhodnocovat. V rámci projektu bude s touto prací, která vyžaduje obrovskou trpělivost, pokračováno a proto je na obnovu stěn vyčleněno několik milionů korun. Po ukončení realizační fáze projektu budou na základě zpracovaných metodik připravovány projekty pro získání dalších prostředků k pokračování obnovy.

Jak tedy vyplývá z výše naznačeného prioritou investovaných financí z IOP je, aby v rámci došlo k zabezpečení a nastartování kvalitní péče, kterou lze docílit postupného zkvalitnění stávajících porostů a povrchů. Dále pak úplné zpřístupnění všech ploch Květné zahrady, spolu se zajištěním veškerého servisu pro návštěvníky, včetně komentovaných prohlídek a pořádání seminářů a kurzů.

Projekt je připravován s maximální mírou zodpovědnosti. Oslovení odborníci, kteří na Projektu NCZK pracují patří ke špičkám ve svých oborech. Byl kompletně vypracován plán reorganizace zahradnických provozů – s personálním i technickým zajištěním, pasport všech objektů, které jsou zařazeny do Projektu NCZK i s finančním rozpočtem a časovým harmonogramem, plán edukační a vzdělávací činnosti a jednotlivých kurzů, dále škála odborných metodik atd. V současné době je dokončována žádost o přidělení dotace a příprava na vypsaní veřejné obchodní soutěže na projekt.

Projekt Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži je výzvou pro všechny zúčastněné, aby společně znovu rehabilitovali, kultivovali a podpořili:

1. obsah památky UNESCO – tzn. vnitřní život a náplň památky
2. téma zahradní kultury
3. formy památky UNESCO – tzn. vzorová obnova památky
4. ducha
5. prostředí
6. život města
7. cestovní ruch
8. prestiž

Při obnově zaniklých částí zahrady je pro odborníky památkové péče a také projektanta nepostradatelným podkladem archeologický výzkum. V červenci letošního roku byl zahájen výzkum v Květné v prostoru tzv. Pstružích rybníčků, Ptáčnice a Králičího kopce. V případě Květné zahrady bylo cílem archeologického výzkumu v maximální možné míře potvrdit zobrazení prostorů i detailů vykreslených na grafických listech alba ze 17.století i na dalších dochovaných ikonografických materiálech, které budou sloužit jako podklad pro obnovu zahrady. Výzkum byl zaměřen na zjištění původní izolace nádrže, modelace jejich břehů, existenci schodišť, historických přívodů vody a dochované zbytky kompozičních prvků - podstavce soch a stopy po živých plotech zachycených na rytinách.

V podzimních měsících je plánováno prozkoumání celé plochy zahrady pomocí georadaru, zaměřeného především na zachycení průběhu a stavu historických rozvodů vody v zahradě.

(obr.5)

Literatura:

Et in Arcadia ego – historické zahrady Kroměříž, Zatloukal Ondřej, Olomouc, 2004

Příběhy z dlouhého století, architektura let 1750-1918 na Moravě a ve Slezsku, Zatloukal Pavel, Olomouc 2002

Kontakt :

Ing. Klára Hodaňová

Národní památkový ústav UOP v Kroměříži

hodanova@kromeriz.npu.cz

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVÍŠTE
V KROMĚŘÍŽI

NÁRODNÍ CENTRUM
ZAHRADNÍ KULTURY
V KROMĚŘÍŽI

Doc. Ing. arch. Jana Gregorová, PhD.:

SYSTÉMOVÁ PREZENTÁCIA ARCHITEKTONICKÉHO DEDIČSTVA – VEDA ČI FIKCIA?

Systémové využívanie všeobecne platných princípov pri riešení problémov obdobného charakteru je považované za prejav vedeckého a systémového spôsobu práce.

Veda (exaktná disciplína, založená na aplikovaní overených postulátov, majúcich všeobecnú platnosť) narába so všeobecne platnými pravidlami, ktoré majú uplatnenie tak na teoretickej ako aj na praktickej úrovni.

Vedecké metódy práce sú postupy, ktoré na základe využívania overených poznatkov objektivizujú proces skúmania a následného stanovenia záverov. Bez problémov sú uplatňované vo vedných disciplínach, ktoré majú kvantifikovateľné parametre skúmania. V týchto prípadoch sú výsledky procesu spravidla jednoznačné. Iný prípad nastáva, ak predmetom skúmania sú javy definované na základe kategórií kvality, ktorej parametre hodnotenia sa spravidla menia časom, prírodným či kultúrnym kontextom...

Hodnotové systémy rôznych kultúrnych komunít v rôznych kultúrnych kontextoch boli do polovice 20.storočia formované lokálne, zohľadňujúce charakteristiky a špecifiká daných lokalít. Rôznorodosť kultúr bola tak typickým prejavom všetkých ľudských civilizácií.

Zmena nastala v polovici 20.storočia vplyvom globalizácie, ktorej hlavným znakom je stieranie rozdielov rôznorodých kultúrnych prejavov a unifikácia technicky preformovaného sveta. Prvoradým sa tak z hľadiska kultúry stáva nastolenie princípu kultúrne udržateľného života.

Existuje viacero metód vedeckej práce. Ich výber závisí od predmetu skúmania a cieľa, ktorý chceme skúmaním dosiahnuť. Cieľom môže byť objavovanie nových javov, prvkov..., spôsob spoznávania zaniknutých javov, identifikovanie problémov skúmaného javu, návrh systémového riešenia nápravy a iné.

Ciele môžu byť čiastkové alebo celkové. Spôsob skúmania môže byť špecializovaný alebo interdisciplinárny. Identifikácia problému môže byť jednoznačná, alebo podmienená viacerými faktormi. Potom aj návrh riešenia problému môže byť jednoznačný alebo poskytuje viacero variant. V celom procese významnú úlohu zohráva poloha tvorivosti (typický prejav inteligentných bytostí), ktorý v záverečnej etape môže spravidla výrazne ovplyvniť výsledok prezentácie.

Pokiaľ je tvorivosť chápaná ako snaha o efektívnejšie skúmanie javu, je chápaná ako prostriedok pre zvýšenie objektivizácie skúmania.

Ak je však tvorivosť chápaná ako snaha o presadenie princípu individuality tvorcu (typický prejav umeleckých disciplín) je považovaná za subjektívny vklad do prezentačného procesu, ktorý môže byť ovplyvnený lokálne aj globálne a jeho estetické kvality sú v čase posudzované rôzne. Trendy sa totiž menia.

Pamiatková starostlivosť sa nachádza v úzkom dotyku s vedeckými disciplínami. Ako problematika súvisiaca so skúmaním javov a produktov minulosti, ocitá sa často (ako kultúra vo všeobecnosti) na pokraji záujmu spoločnosti. Je podmienená ľudským faktorom a časom, čo dalo vznik viacerým pamiatkovým školám počas jej dvestoročnej existencie.

Práve spomínané ohrozenie rôznorodosti kultúr (ktorých ochranou sa vlastne pamiatková starostlivosť zaoberá) viedlo v globálnom svete ku definovaniu univerzálnych hodnôt v oblasti ochrany architektonického dedičstva, ktorými sú autenticita a integrita. Preto sa exaktnosť využívania metód skúmania zameriava v poslednej dobe práve na definovanie a následné uchovanie prejavov týchto dvoch hodnotových kategórií.

Pri tomto ciele sa spravidla využíva nasledovný postup:

1. analýza stavu pamiatky
2. definovanie problému obnovy pamiatky - východisko pre určenie spôsobu prezentácie
3. návod na riešenie obnovy pamiatky - návrh prezentácie pamiatky

1. Analýza stavu architektonickej pamiatky

Pri skúmaní rôznych stránok architektonickej pamiatky sa dá výskumná činnosť rozdeliť do dvoch základných skupín

A - skupina výskumov, ktorá skúma vlastnosti pamiatky na základe prírodovedných a fyzikálno-chemických parametrov (kvantifikovateľné ukazovatele)

B - skupina výskumov, ktorá skúma vlastnosti pamiatky na základe umelecko-historických, architektonicko-historických, urbanisticko-historických daností (kvalitatívne ukazovatele).

Každý z výskumov je chápaný ako čiastkový cieľ.

Spôsob skúmania môže byť prevádzaný rôznymi postupmi (reštaurátorskými, archeologickými, archívnymi, prípadne inými). Zdokonaľovaním prírodovedeckých metód skúmania sa väčšina výskumov dá realizovať nedeštruktívnymi metódami, čím sa autenticita originálu minimálne naruší.

Táto časť vedeckého procesu je objektívna, exaktná, bez ambícií uplatňovania subjektívneho pohľadu na problém.

2. Definovanie problému obnovy pamiatky

Definovanie problému obnovy pamiatky už treba chápať celkovo-interdisciplinárne. Jedná sa vlastne o syntézu čiastkových cieľov výskumov v predošlej etape. Objektívne závery je možné predpokladať v oblasti kvantifikovaných výsledkov čiastkových cieľov.

Oveľa problematickejšie je stanovenie objektívnych problémov prezentácie jednotlivých kvalitatívnych výskumov. Jednotlivé pamiatkové školy definovali problémy prezentácie pamiatky podľa práve aktuálnych hodnotových systémov, ktoré v danej dobe platili (preferencie antiky, stredoveku ako demonštrovanie poznania dovtedy nepoznaného, preferencia stária, preferencia jedinečnosti, preferencia dokumentácie všetkých kultúrnych vrstiev pamiatky ako muzeálneho objektu...)

Súčasný trendy, preferujúce hodnotu autenticity a integrity ako univerzálne, všeobecne platné hodnoty, majú tendenciu definovať problém vzhľadom na maximálne zachovanie autenticity originálu - tak v polohe materiálu ako aj idey diela (štýl, sloh...). Táto časť procesu obnovy pamiatky je v polohe kvantifikovateľných problémov objektívna, v polohe kvalitatívnych výskumov je jej objektivita relatívna vo vzťahu k hodnotám, podľa ktorých je problém definovaný. Ak vezmeme do úvahy najaktuálnejšie trendy, sú kvalitatívne ukazovatele objektivizované vo vzťahu ku zachovaniu autenticity.

3. Návod na riešenie obnovy pamiatky - návrh prezentácie pamiatky

Spôsob prezentácie zachovaných častí pamiatky je podľa platných konvencií modernej pamiatkovej starostlivosti pomerne jednoznačný - obnovenie exaktne obnoviteľných a maximálne zachovanie existujúcich hodnotných častí pamiatkového objektu (za nehodnotné sa považujú iba tie časti, ktoré z hľadiska kvantitatívnych a kvalitatívnych výsledkov výskumu degradujú celok - autenticitu a integritu diela, sú tak staticky narušené, že ich zachovanie je nereálne...).

Oveľa problematickejším sa javí spôsob prezentácie ruín - pamiatok, ktoré z rôznych dôvodov stratili svoju pôvodnú funkciu a v dôsledku pôsobenia poveternostných vplyvov postupne zanikajú. V týchto prípadoch sa potom pri spôsobe prezentácie spravidla uvažuje o rôznych prístupoch obnovy. Buď sa ruina zachová v torzálnom stave, buď sa čiastočne rekonštruujú identické zaniknuté časti replikou alebo náznakovou rekonštrukciou, alebo sa vo výnimočných prípadoch volí novotvar, ktorý často plní aj funkciu krycej stavby ruiny.

Táto etapa obnovy, kde sa už objektivita vedeckého prístupu spája s kreativitou navrhovania nových častí nesie so sebou známky subjektivity, ktoré sú typické pre každý kreatívny proces.

Prax však ukázala, že ak sa kreativita pri obnove pamiatok systémovo nereguluje, výsledky tvorivého procesu sú často neadekvátne. Za predpokladu, že pamiatky sú chápané ako exponáty, je aj v prípade uplatňovania kreativity zrejme, že to, čo má po novom zásahu vyniknúť je pamiatka samotná a nie zásah ako taký.

Preto sa aj subjektívny proces tvorby dá systémovo regulovať tak, že sa vopred určia limity a cieľ dosahovaného účinku prezentácie a navrhovanie je potom chápané ako syntéza exaktných pamiatkových vstupov a subjektívneho tvorivého stvárnenia navrhovaného. Pamiatkové limity sú programom a nie brzdu architektonickej tvorivosti.

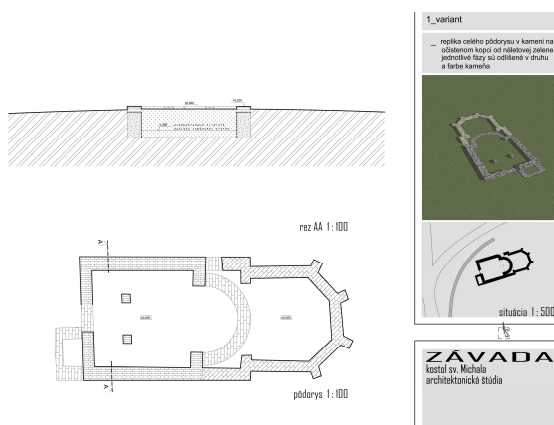
Ak by sa pri obnove pamiatok chápala tvorivosť ako systémová prezentácia architektonického dedičstva, s programovým naplnením pamiatkových vstupov, jednalo by sa o určitú objektivizáciu tvorivosti v prospech zachovania integrity celku.

Súčasný architektonický trendy a snaha po individualite za každú cenu spomínanému spôsobu prezentácie architektonického dedičstva nežičia. Za najvyššiu hodnotu považujú nový vklad tvorivého subjektu a nie pamiatkový kontext ako taký.

Pokiaľ sa trendy kultúrnej udržateľnosti neprejavia dôslednejšie aj v oblasti prezentácie architektonického dedičstva, môžeme iba konštatovať, že aplikácia systémového navrhovania ostane doménou špecializovaných jednotlivcov, ktorých snaženie sa pre mnohých nezainteresovaných javí ako fikcia.

Obrazová príloha.

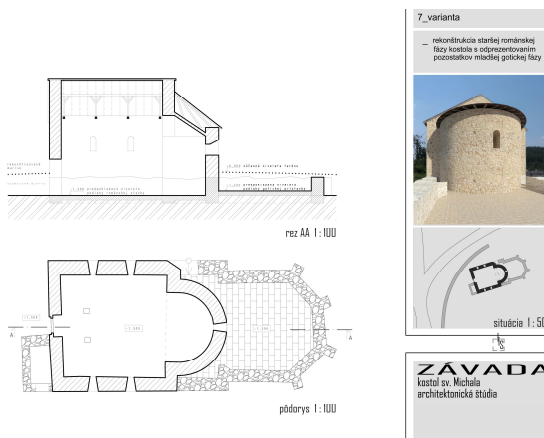
Ukážky variant prezentácie dvoch kostolov sv. Michala (románsky, gotický) nájdených archeologickým výskumom v Závade. Jednotlivé návrhy boli riešené študentmi 5.ročníka na predmete Prezentácia architektonického dedičstva, kde boli pri navrhovaní použité spomínané systémové metódy architektonického navrhovania prezentácie archeologického nález. Práce boli počas spracovávaní konzultované pracovníkmi KPÚ Bratislava (autormi archeologického výskumu) a prezentované na základe podnetu PhDr. Petra Jurkoviča pred zastupiteľstvom obce Závada.

Obr.č.1. Prezentácia repliky pôdorysov oboch kostolov (originál murív je zachovaný pod terénom) /variant 1 /

Obr.č.2. Prezentácia originálu murív oboch kostolov na úrovni terénu /variant 4 /

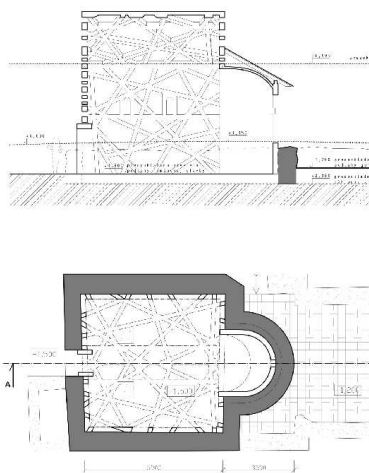
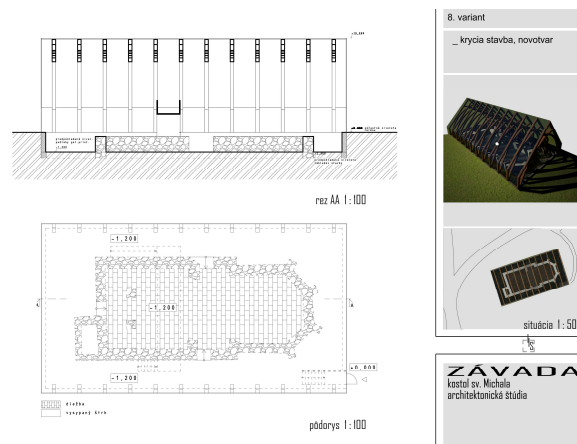

Obr.č.3. Prezentácia repliky románskeho kostola s prezentáciou originálnych murív gotického kostola /variant 7 /

Obr.č.4 Prezentácia náznakovej rekonštrukcie románskeho kostola nad originálom murív ako výtvarného diela /variant 10 /

Obr.č.5 Krycia stavba nad originálmi murív /variant 8 /

Kontakt :

Doc. Ing. arch. Jana Gregorová, PhD., FA STU Bratislava

Doc. Ing. Ľubomír Kmeco, PhD., Ing. Andrea Slivová :

PAMIATKY AKO SÚČASŤ PRODUKTU CESTOVNÉHO RUCHU V BARDEJOVE

Úvod

Vstupom našej republiky do Európskej únie sa pre cestovný ruch otvorili nové možnosti na jeho ďalší rozvoj, ako aj zlepšenie ekonomických výsledkov krajiny, zvýšenie zamestnanosti, príjmov plynúcich regiónom a mestám/obciam z rozvoja cestovného ruchu ap. Vstup do Schengenského priestoru o pár rokov neskôr priniesol nielen ľahší pohyb ľudí, ktorí majú záujem o cestovanie, ale spôsobil aj zostrenie konkurencie a boja o potenciálnych zákazníkov. V takejto situácii musia cieľové miesta s vysokým potenciálom pre rozvoj cestovného ruchu využiť svoje možnosti a úspešne sa etablovať a rozvíjať na trhu cestovného ruchu ponukou zaujímavých a atraktívnych produktov cestovného ruchu. Skutočnosť, že Bardejov a jeho pamiatky sú zapísané v Zozname svetového kultúrneho dedičstva UNESCO dáva tomuto mestu šancu využiť svoj vysoko atraktívny potenciál a osloviť návštevníkov nielen na domacom, ale najmä medzinárodnom trhu cestovného ruchu. Dôležitú úlohu pri presadzovaní sa Bardejova na trhu cestovného ruchu má atraktivita jeho pamiatok, ktorá súvisí s ich stavom a prezentáciou. Pamiatky sú základnou súčasťou produktu cestovného ruchu mesta Bardejov. Spotrebiteľmi produktu cestovného ruchu sú návštevníci, ktorých spokojnosť a splnenie očakávaní je mimoriadne dôležité.

S cieľom zistiť názory návštevníkov Bardejova na pamiatky, služby zariadení a ďalšie aspekty cestovného ruchu v tomto meste sme uskutočnili dotazníkový prieskum. Tento príspevok je spracovaný na základe údajov z dotazníkového prieskumu a je súčasťou výskumného projektu VEGA č. 1/0548/08 Využívanie slovenského prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO v cestovnom ruchu.

1. Dotazníkový prieskum

Pri prieskume sme sa zamerali na skúmanie motivácie, dôvodov účasti na cestovnom ruchu práve v Bardejove, ako aj na spokojnosť s pamiatkami či službami v meste a ich kvalitou. Na skúmanie dopytu sme použili dotazník, ktorý obsahoval 18 otázok, ktoré sa týkali intenzity cestovania a motivácie návštevnosti, dĺžky pobytu a typu ubytovania, spokojnosti s pamiatkami a spokojnosti so službami a ich hodnotenie. Otázky boli zamerané aj na zistenie nedostatkov cestovného ruchu v meste z pohľadu návštevníkov a v neposlednom rade nás zaujímala aj demografická charakteristika návštevníkov.

V dotazníku sme použili uzatvorené a polouzatvorené otázky. Osobitnú skupinu tvorili hodnotiace otázky, v ktorých mohli respondenti použiť stupnicu spokojnosti (1 – úplne spokojný, 2 – spokojný, 3 – čiastočne spokojný, 4 – nie veľmi spokojný, 5 – nespokojný). Pri niektorých otázkach mohli respondenti zvoliť viac odpovedí, preto konečný súčet presahuje 100 %.

Pre návštevníkov mesta sme si pripravili 300 dotazníkov v slovenskom, poľskom, nemeckom a anglickom jazyku. Z 300 dotazníkov sme späť získali 223, čo predstavuje 74,3 % úspešnosť. Dotazníky boli umiestnené v najznámejších kultúrno-historických pamiatkach mesta, v turisticko-informačnej kancelárii a niektorí návštevníci boli nami náhodne oslovení v centre mesta.

1.1. Charakteristika vzorky

Vzorku respondentov tvorilo spolu 223 návštevníkov mesta Bardejov, z ktorých 50,7 % tvorili muži a zvyšných 49,3 % ženy. Pri zohľadnení pôvodu návštevníkov sme zistili, že u návštevníkov zo Slovenskej republiky prevládali ženy (51,3 %) nad mužmi (48,7 %).

Zistili sme, že najviac návštevníkov bolo vo veku od 25 do 45 rokov, ktorí tvorili až 46,2 % respondentov, za nimi nasledovali respondenti vo veku od 46 do 65 rokov (29,6 %) a najmenšie skupiny návštevníkov Bardejova tvorili respondenti vo veku do 24 rokov (17 %) a nad 66 rokov (7,2 %).

Z hľadiska vzdelania najviac navštevujú mesto Bardejov ľudia so stredoškolským vzdelaním s maturitou (45,3 %), na druhom mieste to boli vysokoškolsky vzdelaní ľudia (25,6 %), najmenej respondentov bolo so základným vzdelaním (4,9 %).

Najväčší počet skúmaných návštevníkov mesta Bardejov tvorili občania Slovenska (51,6 %), za nimi nasledovali občania Poľska (38,1 %), Českej republiky (3,6 %), Nemecka (2,7 %), Švajčiarska (1,8 %), Rakúska a Veľkej Británie (po 0,9 %) a občania Maďarska (0,4 %).

Najviac Slovákov pochádzalo z východného Slovenska (44,3 %), nasledovali návštevníci zo stredného Slovenska (29,6 %) a najmenej návštevníkov prišlo do Bardejova zo západného Slovenska (26,1 %). Táto skutočnosť môže svedčiť o tom, že hoci má mesto Bardejov ako súčasť svetového kultúrneho dedičstva UNESCO medzinárodný význam, jeho lokalizácia na severovýchode Slovenska a pomerne komplikovaná dopravná dostupnosť spôsobuje to, že ho navštevuje najviac Slovákov z východného a menej zo stredného a západného Slovenska.

1.2. Motivácia návštevníkov

Hlavnou úlohou motivačného výskumu je určiť dôvody, ktoré sú u návštevníkov rozhodujúce a teda, ktoré ich vedú k tomu, aby navštívili dané cieľové miesto, strávili tam istý čas a pritom spotrebovali tovary a služby. Tieto dôvody môžu byť rôzne, súvisiace so záľubami, ako aj túžbami u jednotlivých účastníkov cestovného ruchu (Tvrdoňová, Hromková, Straková, 2007, str. 54). Motiváciu návštevnosti sme v našom prieskume zisťovali otázkou týkajúcou sa dôvodu návštevy mesta.

Čo je potešujúce pre také historicky významné mesto, akým Bardejov bezpochyby je, je to, že najviac respondentov odpovedalo na našu otázku, že prišli do Bardejova, aby navštívili pamiatku UNESCO (67,3 %).

Ako ďalší dôvod uviedli respondenti pobyt v neďalekých kúpeľoch (11,2 %) a návšteva Bardejova predstavovala ich spestrenie voľného času v rámci kúpeľného pobytu. Aj v tomto prípade sa však môžeme domnievať, že kúpeľní hostia navštívili Bardejov najmä kvôli jeho pamiatkam.

Návštevu príbuzných uviedlo ako dôvod návštevy Bardejova 7,6 % respondentov. Ako ďalšie motívy účasti na cestovnom ruchu uviedli respondenti účasť na kultúrnom podujatí (4,5 %), športové vyžitie (4 %), služobnú cestu (3,2 %). Zvyšných 2,2 % respondentov uviedlo, že ich hlavný motív návštevy boli nákupy a návšteva priateľov.

Zaujímavý je pohľad na hlavný motív u návštevníkov pri ich rozdelení podľa veku. 77,3 % návštevníkov vo veku od 46 – 65 rokov, 70,9 % návštevníkov vo veku od 25 – 45 a 54,4 % návštevníkov do 24 rokov uviedlo, že ich hlavný motív návštevy Bardejova bolo spoznať jeho pamiatky. Naopak u najstaršej vekovej kategórie vo veku nad 66 rokov bol hlavný motív účasti na cestovnom ruchu pobyt v neďalekých kúpeľoch (74,9 %).

Keď skúmame hlavný motív návštevníkov z hľadiska pôvodu respondentov, zisťujeme, že u všetkých návštevníkov z ktorejkoľvek krajiny okrem Českej republiky je vždy návšteva pamiatok hlavným motívom, prečo prišli do mesta.

Medzi návštevníkmi zo Slovenska to bolo 45,2 % respondentov, ako ďalší dôvod návštevy mesta uviedli Slováci pobyt v neďalekých kúpeľoch (18,3 %), 10,4 % respondentov prišlo do Bardejova, aby navštívili svojich príbuzných. Účasť na kultúrnom podujatí označilo 8,7 % respondentov za hlavný motív ich cesty a 7,8 % prišlo do Bardejova za športovým vyžitím. Z Poliakov až 96,4 % opýtaných označilo za hlavný motív návštevy mesta návštevu pamiatok a zvyšných 3,6 % respondentov prišlo do mesta kvôli návšteve príbuzných. U návštevníkov z nemecky hovoriacich krajín tiež prevládala motív návštevy pamiatok UNESCO (83,3 %) a zvyšných 16,7 % respondentov prišlo do mesta, aby navštívili svojich príbuzných. Návštevníci z Veľkej Británie a Maďarska

prišli do mesta výlučne kvôli návšteve pamiatok. Ako sme už uviedli, len u obyvateľov Českej republiky bol hlavný motív návštevy iný ako návšteva pamiatok UNESCO. Návštevníci z Českej republiky navštívili Bardejov hlavne ako kúpeľní hostia z Bardejovských Kúpeľov (50 %), menej ich prišlo primárne spoznať pamiatky (37,5 %) a zvyšných 12,5 % prišlo do Bardejova kvôli služobnej ceste.

1.3. Intenzita cestovania, dĺžka pobytu a spôsob dopravy

Zisťovali sme aj intenzitu cestovania do Bardejova, dĺžku pobytu návštevníkov v meste, ako aj spôsob dopravy do mesta. Na zisťovanie intenzity cestovania sme položili otázku „Koľkokrát ste už navštívili Bardejov?“. Najviac respondentov uviedlo, že sú tu prvýkrát (68,2 %). Dva až štyrikrát navštívilo mesto Bardejov 23,3 % návštevníkov a zvyšných 8 % uviedlo, že tu bolo už päťkrát a viac.

Čo sa týka dĺžky pobytu návštevníkov, naša otázka znela „Ako dlho sa zdržíte v tomto meste?“. Výsledky, ktoré sme zistili, boli zaujímavé tým, že zhodne po 30,9 % respondentov uviedlo, že v meste strávia iba jeden deň, resp. že tu prespia 2 – 3 noci. Na druhom mieste respondenti uviedli 1 prenocovanie (25,7 %), za ním nasledovalo 7 a viac prenocovaní (10,3 %) a zvyšných 2,2 % respondentov tu prespalo 4 – 6 nocí.

Tí návštevníci, ktorí v meste uskutočnili aspoň jedno prenocovanie, mali možnosť v našej nasledujúcej otázke, ktorá znela „Kde ste ubytovaný?“ vybrať ubytovacie zariadenie, v ktorom boli ubytovaní. Zistili sme, že návštevníci, ktorí uskutočnili v meste Bardejov aspoň jedno prenocovanie, využili najviac služby penziónov (34,0 %), nasledovali hotely (19,7 %) a 12,6 % respondentov uviedlo, že nocovalo u známych. 27,8 % respondentov uviedlo, že v meste nenocovali. Ak sa pozrieme na výber ubytovacieho zariadenia z pohľadu vekových kategórií, pobyt v hoteli uprednostnilo 68,7 % respondentov nad 66 rokov a iba 2,6 % návštevníkov do 24 rokov. Naopak veková kategória do 24 rokov najviac využila ubytovanie u známych. Toto zistenie zodpovedá všeobecne známym poznatkom, že starší ľudia uprednostňujú pohodlné ubytovanie v hoteloch, ktoré zabezpečujú určitý štandard služieb.

Ďalšími otázkami sme zisťovali, ako návštevníci mesta pricestovali do mesta a či prišli v rámci organizovaného zájazdu alebo individuálne. Najčastejšie do mesta návštevníci pricestovali autom (52,5 %), najviac ich bolo vo veku od 25 – 45 rokov (63,1 %). Druhým najčastejšie využívaným dopravným prostriedkom bol autobus (36,8 %). Je zaujímavé a súčasne aj pochopiteľné, že autobus využilo až 100 % respondentov vo veku nad 65 rokov. Vlak využilo 10,3 % respondentov. Zvyšných 0,4 % návštevníkov uviedlo, že pricestovali stopom.

70,9 % respondentov uviedlo, že pricestovali do cieľového mesta individuálne. Individuálne však pricestovalo do regiónu iba 12,5 % respondentov vo veku nad 65 rokov, ale naopak až 85,4 % respondentov vo veku od 24 – 45 rokov. 29,1 % návštevníkov prišlo do mesta v rámci organizovaného zájazdu, bolo medzi nimi až 87,5 % respondentov vo veku nad 65 rokov. Svedčí to o tom, že staršie vekové kategórie uprednostňujú vopred pripravený produkt cestovného ruchu, ktorý si môžu zakúpiť napr. v cestovných kanceláriách v mieste svojho trvalého bydliska.

Zaujímalo nás ešte, s kým cestovali návštevníci mesta. Až 59,6 % respondentov uviedlo, že cestujú s priateľmi, poprípade s partnerom alebo partnerkou. 20,2 % návštevníkov pricestovalo s rodinou a 17 % z opýtaných prišlo do Bardejova sami. Zvyšných 3,2 % uviedlo, že cestuje s učiteľom alebo učiteľkou, poprípade so spolužiakmi.

1.4. Spokojnosť s pamiatkami

V našom dotazníku sme zisťovali aj to, ktoré pamiatky svetového kultúrneho dedičstva UNESCO naši respondenti už navštívili, prípadne plánujú navštíviť a ktorá z pamiatok je podľa ich názoru je najvýznamnejšia. V prvej spomínanej otázke mali respondenti možnosť zvoliť si viac odpovedí. A preto bol súčet viac ako 100 %. Návštevníci najčastejšie uviedli návštevu Radničného námestia (37,8 %) ako celku a najčastejšie navštívená pamiatka bola Bazilika sv. Egídia (35,5 %). 23,1 % respondentov navštívilo, resp. plánovalo navštíviť mestskú radnicu. Pri otvorenej otázke, kde respondenti mohli uviesť aj iné z pamiatok mesta a jeho blízkeho okolia, ktoré navštívili alebo plánujú navštíviť, návštevníci uviedli najmä židovské suburbium, múzeum ikon, skanzen, Šarišské múzeum a Bardejovské Kúpele (3,6 %).

Naša druhá spomínaná otázka znela „Ktorá atraktivita je pre Vás v meste najvýznamnejšia?“ Pre 65,5 % respondentov predstavuje najvýznamnejšiu atraktivitu v meste Bazilika sv. Egídia. 26 % opýtaných považuje Radničné námestie ako celok za najvýznamnejšiu atraktivitu v meste a pre zvyšných 13,1 % návštevníkov je to mestská radnica.

1.5. Spokojnosť so službami

Na hodnotenie služieb v meste sme použili otázku, v ktorej mohli návštevníci mesta vyjadriť svoju spokojnosť či nespokojnosť s danými službami a ich kvalitou pomocou hodnotiacej škály. Návštevníkom sme ponúkli na hodnotenie ubytovacie a stravovacie služby, služby turisticko-informačnej kancelárie, dopravnú sieť v meste a jeho okolí, prívetivosť miestneho obyvateľstva, otváracie hodiny, informačný systém mesta a cenu vstupov do pamiatkových objektov.

S ubytovacími službami boli respondenti prevažne len spokojní (45,3 %). 20,6 % návštevníkov Bardejova bolo s ubytovacími službami čiastočne spokojných, veľmi spokojných s nimi bolo len 17 % a nie veľmi veľkú spokojnosť vyjadrilo 1,3 % opýtaných. Hodnotenie stravovacích služieb dopadlo lepšie ako hodnotenie ubytovacích služieb. Až 43,9 % návštevníkov sa vyjadrilo, že sú s týmito službami úplne spokojní a zároveň takmer taký istý počet opýtaných (43 %) bolo so stravovacími službami spokojných. Čiastočnú spokojnosť vyjadrilo 12,6 % a iba 0,5 % neboli so stravovacími službami veľmi spokojní. Služby turisticko-informačnej kancelárie boli podľa návštevníkov mesta ohodnotené nasledovne: najviac respondentov vyjadrilo s týmito službami len spokojnosť (43,9 %), veľmi spokojných bolo 42,6 %, čiastočne spokojných bolo 11,2 % a 2,4 % návštevníkov bolo nie veľmi spokojných. Ďalšie služby, ktoré návštevníci mesta hodnotili, boli služby dopravné. S týmito službami nebola až taká spokojnosť ako s doteraz spomínanými službami. Najviac respondentov (39,5 %) bolo s dopravnými službami len čiastočne spokojných, 31,8 % bolo spokojných a 4,5 % sa vyjadrilo, že sú s týmito službami nespokojní. Najlepšie obstálo hodnotenie prívetivosti miestneho obyvateľstva. Až 57,4 % respondentov bolo veľmi spokojných s miestnym obyvateľstvom a jeho ochotou a prístupom, spokojných bolo 38,1 % a iba 4,5 % opýtaných sa vyjadrilo, že s prívetivosťou miestnych obyvateľov sú iba čiastočne spokojní. Čo sa týka otváracích hodín, 55,2 % je s nimi spokojných a 12,6 % dokonca veľmi spokojných. Iba 0,8 % respondentov nie je veľmi spokojných s otváracími hodinami pamiatkových objektov a zariadení cestovného ruchu. Informačný systém a s ním súvisiace smerové tabule alebo orientačné mapy v meste boli podľa ohodnotenia návštevníkov nasledovné: 40,8 % bolo s ním len čiastočne spokojných, 39 % bolo s informačným systémom spokojných a 2,7 % vyjadrilo nespokojnosť s informačným systémom, veľmi spokojných bolo 10,8 % respondentov. Ako posledná zo služieb, ktoré hodnotili návštevníci mesta Bardejov, bola cena vstupov do pamiatkových objektov. 55,2 % návštevníkov je s cenou spokojných, 17,5 % je veľmi spokojných a 23,3 % sa vyjadrilo, že sú s cenou vstupov do pamiatkových objektov čiastočne spokojní.

1.6. Spokojnosť s pobytom v meste a nedostatky cestovného ruchu v meste

Spokojnosť s pobytom návštevníkov v meste sme zisťovali otázkou „Odporučili by ste návštevu UNESCO pamiatok mesta Bardejov svojim známym?“. Na túto otázku odpovedalo jednoznačne až 99,6 % respondentov kladne. Zvyšných 0,4 % odpovedalo záporne. Zaujímavé je, že všetci zahraniční návštevníci by návštevu pamiatok svojim známym odporúčali. Jednou z posledných otázok, ktoré sme kládli respondentom, bola otázka týkajúca sa nedostatkov cestovného ruchu v meste. Za najväčší nedostatok rozvoja cestovného ruchu v meste považujú návštevníci zlú dopravnú dostupnosť mesta (31,9 %). Druhým najväčším nedostatkom je podľa 20,6 % návštevníkov nedostatočný informačný systém v meste. Chýbajúce doplnkové služby považuje za najväčší nedostatok 17 % opýtaných. Zaujímavosťou je, že podľa 26,5 % respondentov je mesto dostatočne vybavené a nič nie je podľa nich nedostatkom cestovného ruchu.

Záver

Mesto Bardejov, nachádzajúce sa na severovýchode Slovenska, má významné kultúrno-historické bohatstvo, ktoré predstavuje pre rozvoj cestovného ruchu v regióne horný Šariš veľký potenciál. Veľkou devízou pre ďalší rozvoj cestovného ruchu v meste znamená aj fakt, že v roku 2000 boli pamiatky mesta zapísané do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. To znamená, že tieto pamiatky predstavujú historickú hodnotu, ktorou sa mesto môže právom pyšiť. O medzinárodnom význame kultúrneho dedičstva Bardejova

svedčí aj skutočnosť, že návštevníci zo zahraničia takmer výlučne prichádzajú do Bardejova kvôli historickým pamiatkam a sú s produktom Bardejova veľmi spokojní, pretože sú ochotní odporúčať návštevu aj svojim príbuzným a známym. Na dobrom imidži mesta sa v očiach návštevníkov podieľa aj domáce obyvateľstvo, ktoré prívetivo víta návštevníkov svojho mesta a tým spríjemňuje ich pobyt. Pri využití svojich silných a odstránení slabých stránok má mesto Bardejov veľmi dobré šance uspieť na trhu cestovného ruchu.

Použitá literatúra

1. TVRDOŇOVÁ, K., HROMKOVÁ, B., STRAKOVÁ, I. 2007. Tvorba produktov cestovného ruchu v Banskobystrickom samosprávnom kraji – prípadové štúdie. In: Tvorba regionálneho produktu cestovného ruchu. Zborník z 10. konferencie cestovného ruchu. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2007. ISBN 80-8083-473-9
2. KMECO, Ľ. 2003. Sociálno-ekonomické účinky mestského cestovného ruchu na Slovensku. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, 2003. ISBN 80-8055-765-9

Kontakt :

Doc. Ing. Ľubomír Kmeco, PhD.

adresa: Ekonomická fakulta UMB, Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica

mail: lubomir.kmeco@umb.sk,

telefon: 048/4462218

Ing. Andrea Slivová, Ekonomická fakulta UMB

Ing. Katarína Holúbeková, PhD., Ing. Petra Šeligová :

TVORBA SPOLOČNÝCH PRODUKTOV PRÍRODNÉHO A KULTÚRNEHO DEDIČTVA UNESCO KRAJÍN V4

Aim of the paper is to analyze the potential of UNESCO natural and cultural heritage in the V4 countries and to propose common UNESCO products in these countries with respect to different target groups of visitors. We analyze the current offer of common products of UNESCO natural and cultural heritage in the V4 countries of national and international organizations, as well as the selected incoming travel agencies in the V4 countries, demand after visiting these sites. Based on the findings, we propose new common products of UNESCO natural and cultural heritage in the V4 countries.

Key words: *tourism product, product creation, UNESCO natural and cultural heritage, V4 countries.*

Úvod

Návštevníci účasťou na cestovnom ruchu uspokojujú svoje potreby súvisiace s odpočinkom, poznávaním, zdravím, rozptýlením, zábavou, kultúrnym a športovým vyžitím ap. Predmetom ich spotreby je produkt cestovného ruchu. Produktom cestovného ruchu z vecného hľadiska rozumieme súbor (balík, reťaz) služieb, ktoré tvorí primárna ponuka a produkujú a ponúkajú ich podniky a inštitúcie cestovného ruchu (sekundárna ponuka).

V podmienkach globalizujúceho sa trhu je preto dôležité, aby sa cieľové miesto ponúkalo ako balík služieb. Tvorba balíkov služieb predpokladá spájanie čiastkových ponúk zariadení cestovného ruchu, stredísk, mikroregiónov, regiónov a krajín do komplexných produktov tak, aby výsledné produkty mali nielen vzájomne zosúladenú druhovú štruktúru služieb, ale aj primeranú kvalitu a úžitok.

Cieľom príspevku je preskúmať potenciál prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO krajín V4 pre cestovný ruch a navrhnúť spoločné produkty UNESCO v týchto krajinách s ohľadom na rôzne cieľové skupiny návštevníkov.

1. Východiská tvorby spoločných produktov prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO krajín V4

Pri tvorbe spoločných produktov prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO krajín V4 sme vychádzali z týchto skutočností:

- a) v krajinách Vyšehradskej štvorky sa nachádza 40 objektov zapísaných do Zoznamu svetového prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO, z toho 36 kultúrnych pamiatok a 4 prírodné pamiatky (tabuľka 1). Najviac objektov sa nachádza v Poľsku (13), nasleduje Česko (12), Maďarsko (8) a Slovenská republika (7);
- b) národné a medzinárodné organizácie nevytvárajú produkty cestovného ruchu, ich úlohou je informovať o ponuke cestovného ruchu. Propagácia pamiatok prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO v krajinách V4 je hlavným cieľom iniciatívy European Quartet – One Melody. Čiastočne sa propagáciou pamiatok prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO v krajinách V4 zaoberá aj Európska komisia pre cestovný ruch (ETC), Asociácia cestovného ruchu stredoeurópskych krajín (CECTA) a organizácia Zázitok zo strednej Európy (CEE);
- c) skúmané príjazdové cestovné kancelárie (Supravia, Slovenská republika; Martin Tour Prague, Česko; Poland Tour, Poľsko; Aktiv Tours, Maďarsko) ponúkajú jednoduché výlety, víkendové a týždňové poznávacie zájazdy zahŕňajúce návštevu pamiatok prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO. Z geografického hľadiska sú zostavené produkty určené pre návštevníkov z krajín V4, Nemecka, Rakúska, Japonska, Číny, USA, z demografického hľadiska pre žiakov a študentov, mladých a slobodných ľudí, obchodných cestujúcich a seniorov. Ich modifikáciou však cestovné kancelárie získajú produkt vhodný pre široký okruh potenciálnych zákazníkov;

- d) prieskum dopytu realizovaný vo Vlkolínci a vo Wieliczke na vzorke 179 respondentov ukázal, že najviac návštevníkov pricestovalo z krajín V4 (63,7 %). Respondenti z ostatných európskych krajín tvorili 26,8 %, zo vzdialených krajín (Japonsko, Čína, USA) 6,7 %. Najpočetnejšiu skupinou boli osoby staršie ako 56 rokov (31,9 %), nasledovali návštevníci vo veku 18 až 35 rokov (30,7 %). 44 % opýtaných pricestovalo individuálne, 28 % organizovane. O možnosti navštíviť pamiatku sa 32 % respondentov dozvedelo prostredníctvom internetu, 22 % prostredníctvom cestovnej kancelárie. 27 % respondentov uviedlo ako motív návštevy skutočnosť, že pamiatka je zaradená do Zoznamu svetového prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO. Najviac nespokojní boli návštevníci so sprievodnými podujatiami a aktivitami.

Tabuľka 1: Objekty zapísané do Zoznamu svetového prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO v krajinách V4

Krajina	Charakter pamiatky	Pamiatka
Slovenská republika	kultúrna	Mesto Banská Štiavnica a technické pamiatky v jeho okolí; historické jadro mesta Bardejov; Vlkolíneec; Levoča, Spišský hrad a asociované kultúrne pamiatky; drevené kostoly Karpatského oblúka.
	prírodná	Jaskyne Slovenského a Aggtelekského krasu; Karpatské bukové pralesy.
Česko	kultúrna	Historické centrum mesta Praha; Telč; Český Krumlov; Pútnický kostol sv. Jána Nepomuckého na Zelenej hore v Žďári nad Sázavou; Stĺp Najsvätejšej Trojice v Olomouci; Kutná Hora – historické centrum s chrámom sv. Barbory a katedrálou Panny Márie v Sedlci; Lednicko – valtický areál; Holašovice; zámocký areál a záhrady v Kroměříži; zámocký areál v Litomyšli; Vila Tugendhat v Brne; židovská štvrť a bazilika sv. Prokopa v Třebíči.
	prírodná	-
Maďarsko	kultúrna	Budapešť, hradný areál, nábregie Dunaja a Andrásyho trieda; Hollókő; benediktínske opátstvo v Pannonhalma a jeho okolie; Národný park Hortobágy – Puszta; nekropola v Pécsi; Neziderské jazero – Fertő; vinárska oblasť Tokaj.
	prírodná	Jaskyne Slovenského a Aggtelekského krasu.
Poľsko	kultúrna	Historické centrum mesta Krakov; soľná baňa vo Wieliczke; nemecký nacistický koncentračný tábor Auschwitz - Birkenau (1940 – 1945); historické centrum mesta Varšava; historické centrum mesta Zamość; hrad v Malborku; stredoveké mesto Toruň; Kalwaria Zebrzydowska; Kostoly mieru vo Swidnici a Jawore; drevené kostoly v južnom Malopolsku; Park Muzakowski; Hala Stulecia vo Wroclawe.
	prírodná	Belovežský les.

Prameň: www.unesco.org.

2. Návrh spoločných produktov prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO krajín V4

Na základe výsledkov analýzy ponuky spoločných produktov UNESCO krajín V4 národných a medzinárodných organizácií, vybraných príjazdových cestovných kancelárií, prieskumu dopytu po návšteve pamiatok UNESCO navrhujeme spoločné produkty prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO krajín V4.

Produkty odporúčame rozdeliť do troch skupín: jednodňový výlet, víkendový poznávací zájazdy, okružný poznávací zájazd. Priradenie skupín produktov k cieľovým trhom uvádzame v tabuľke 2.

Tabuľka 2: Cieľový trh skupín produktov prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO krajín V4

Produkt/Cieľový trh	A.	B.	C.	D.	E.	F.	G.
jednodňový výlet	1			1		1	2
víkendový poznávací zájazd	1	3		2	1		2
okružný poznávací zájazd		3	1				1

Prameň: Vlastné spracovanie.

Poznámky: A – návštevníci z krajín V4, B – návštevníci z ostatných európskych krajín, C – návštevníci z Japonska, Číny, USA, D – žiaci a študenti, E – mladí a slobodní ľudia, F – obchodní cestujúci, G – seniori, 1 - vysoká priorita, 2 - stredná priorita, 3 – nízka priorita, – produkty nie sú pre cieľový trh strategicky významné.

Jednodňové výlety k pamiatkam UNESCO sú určené pre návštevníkov z krajín V4. Z demografického hľadiska ide prioritne o skupinu žiakov a študentov, obchodných cestujúcich. So strednou prioritou odporúčame ponúkať jednodňové výlety seniorom.

Podobne víkendové poznávacie zájazdy považujeme za vhodné organizovať najmä pre návštevníkov z krajín V4, ďalej pre návštevníkov z ostatných európskych krajín. Významnou je skupina mladých a slobodných ľudí. So strednou prioritou odporúčame zostaviť víkendové poznávacie zájazdy pre seniorov, žiakov a študentov (tabuľka 3).

Produkty v skupine okružný poznávací zájazd sú kvôli časovej náročnosti primárne určené návštevníkom zo vzdialených krajín, s nízkou prioritou návštevníkom z ostatných európskych krajín. Hlavnou cieľovou skupinou sú seniori.

Tabuľka 3: Charakteristika produktu „Krakov a okolie“

<p>Základné informácie o produkte Druh produktu: poznávací zájazd Dĺžka trvania: 3 dni Doprava: autokarová Cieľová skupina: žiaci a študenti</p>
<p>Program 1. deň: Odchod zo Slovenska v skorých ranných hodinách, v poludňajších hodinách príchod do Osvienčimu, prehliadka koncentračného tábora Auschwitz - Birkenau, odchod na ubytovanie v blízkom okolí Krakova, večera. 2. deň: Raňajky, prehliadka historického centra mesta Krakov (Mariánsky kostol s gotickým oltárom od Vita Stvoša, Múzeum Czartoryských s obrazom Leonarda Da Vinciho „Dáma s hranostajom“, nádvorie Collegium Maius – najstaršia univerzitná budova v Poľsku, hlavné námestie – Rynek Główny, kráľovský zámok Wawel s návštevou Katedrály sv. Václava a sv. Stanislava), vo večerných hodinách prehliadka židovského mesta Kazimierz, návrat do hotela, večera. 3. deň: Raňajky, odchod na prehliadku soľných baní vo Wieliczke s podzemnými jazierkami so slanou vodou, ťažobnými komorami, banskými strojmi a zariadeniami ako aj úžasnými podzemnými kaplnkami so sochami a reliéfmi zo soli. Návrat na Slovensko vo večerných hodinách.</p>

Prameň: Vlastné spracovanie.

Ďalej považujeme za nevyhnutné zostaviť tematické produkty, napr.: historické mestá UNESCO, hrady a zámky UNESCO, náboženské pamiatky UNESCO, prírodné pamiatky UNESCO ap. Odporúčame ich ponúkať návštevníkom, ktorí majú záujem len o určitý typ pamiatok zapísaných do zoznamu UNESCO. Nevýhodou tematických produktov je však vzdialenosť jednotlivých atraktivít. Za vhodné považujeme prihliadať pri tvorbe produktov na geografickú blízkosť pamiatok, napr. Spiš – klenotnica Slovenska.

Na základe prieskumu dopytu odporúčame do programu produktov zaradiť napr. účasť na podujatiach, aktivity zdravotného, kúpeľného, ekologického cestovného ruchu, prvky národnej kultúry (folklor, gastronómia).

Uvedené produkty môžu byť súčasťou ponuky cestovných kancelárií a cestovných agentúr, informácie o nich môžu slúžiť ako návrh pre individuálnych návštevníkov.

Pre individuálnych návštevníkov odporúčame tiež vytvorenie tzv. cestovateľského pasu. Cestovateľský pas by bolo možné zakúpiť v pokladnici ktorejkoľvek pamiatky UNESCO, bol by neprenosný, mal by obmedzenú platnosť (týždeň, mesiac, polrok, rok) a návštevníkovi by umožňoval zľavnený a prednostný vstup do pamiatky. Súčasťou pasu by bola brožúra, ktorá by obsahovala informácie o pamiatkach prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO v krajinách V4, držiteľ by si mohol na mapke označiť pamiatky, ktoré navštívil ap. Pre finančnú náročnosť manažmentu cestovateľských pasov navrhujeme do projektu zapojiť aj ďalšie podniky cestovného ruchu, napr. ubytovacie a stravovacie zariadenia.

Záver

Cieľom príspevku bolo preskúmať potenciál prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO krajín V4 pre cestovný ruch a navrhnúť spoločné produkty UNESCO v týchto krajinách s ohľadom na rôzne cieľové skupiny návštevníkov.

Na základe výsledkov analýzy ponuky spoločných produktov UNESCO krajín V4 národných a medzinárodných organizácií, vybraných príjazdových cestovných kancelárií, prieskumu dopytu po návšteve pamiatok UNESCO odporúčame pre vybrané cieľové skupiny vytvoriť produkty diferencované z hľadiska času, tematického zamerania a geografickej blízkosti pamiatok. Produkty môžu byť súčasťou ponuky cestovných kancelárií a cestovných agentúr, informácie o nich môžu slúžiť ako návrh pre individuálnych návštevníkov. Pre individuálnych návštevníkov odporúčame tiež vytvorenie tzv. cestovateľského pasu.

Považujeme za dôležité zdôrazniť, že umiestnenie produktu na trhu podmieňuje vhodné uplatnenie nástrojov cenovej, komunikačnej a distribučnej politiky.

Kľúčové slová: produkt cestovného ruchu, tvorba produktu, prírodné a kultúrne dedičstvo UNESCO, krajiny V4.

Použitá literatúra

1. World Heritage. Dostupné na internete: www.unesco.org (10. 7. 2009).

Kontakt :

**Ing. Katarína Holúbeková, PhD., Ekonomická fakulta UMB;
Katedra cestovného ruchu a spoločného stravovania
katarina.holubekova@umb.sk**

Ing. Petra Šeligová, Ekonomická fakulta UMB

Ing. arch. Eva Vojteková, PhD.:

SKLO – MODERNÝ MATERIÁL PRE PAMIAŤOVÚ OBNOVU OBJEKTOV

1. Úvod

Sklo ako materiál sa veľkej miere uplatňuje nielen v opláštení súčasnej architektúry v podobe jednoduchých a dvojítych transparentných fasád a zastrešení, ale aj pri obnovách pamiatkových objektov. Pri revitalizáciách pamiatkových objektov, ktoré si z funkčného hľadiska častokrát vyžadujú dostavbu, resp. nadstavbu pamiatkového objektu býva nová časť realizovaná so skleneným plášťom resp. sklenenou strechou. Dôvodom pre použitie skla je jasná odlišiteľnosť skla od tradičných materiálov a tým realizácia jednoznačnej a zrozumiteľnej hranice medzi pôvodným a novým.

Na rozdiel od historickej architektúry, ktorá využívala sklo ako výplňový materiál v okenných otvoroch je jeho súčasné využívanie ako veľkoformátového prvku vo zvislých zasklených stenách, transparentných fasádach alebo vodorovných zastrešeniach hlavným prvkom opláštenia určitej časti objektu. V rámci doplnenia historického kontextu niektorých území o chýbajúcu architektúru je sklo využívaným materiálom pre architektúru novotvaru, ak sa upúšťa od realizácie kópie pôvodného objektu. Sklo pri pamiatkových obnovách objektov nachádza uplatnenie aj v doplnkových prvkoch, ako sú zábradlia, markízy, deliace steny, prepojovacie mostíky, alebo vložené sklenené schodiská. Použitie veľkoformátových bezpečnostných tabúl skla, ktoré sa začali vyrábať v 2. polovici 20. storočia vyjadruje v historických objektoch mieru architektonického zásahu do historického resp. pamiatkového objektu.

2. Stenové sklené konštrukcie v zvislej rovine

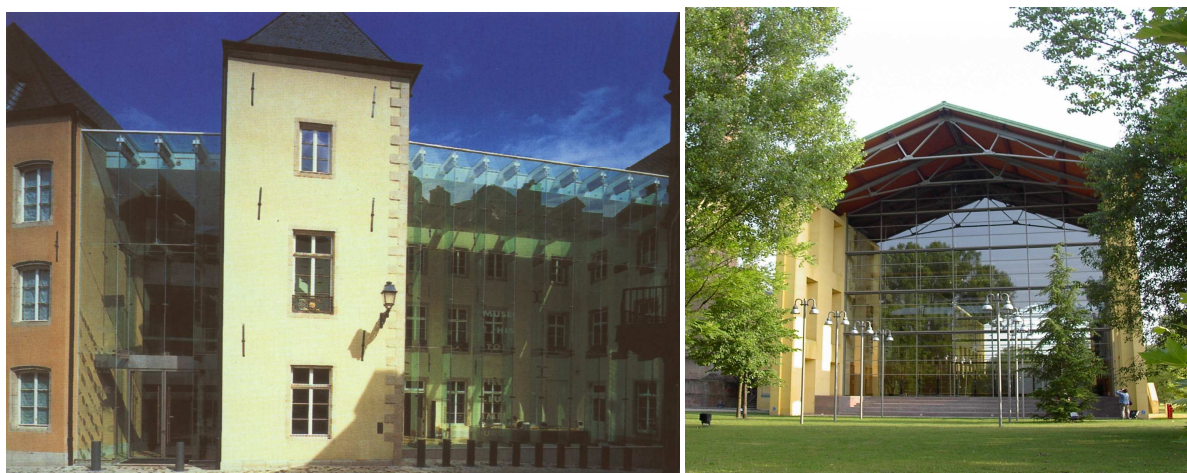
Pri prístavbách k pamiatkovým objektom sa používajú typizované fasádne, ale atypické stenové konštrukčné systémy. Typizované konštrukčné systémy sa vyznačujú viditeľným rastrom, ktorý je prejavom uplatnenia prefabrikovanej fasády. Raster s uložením sklenených tabúl do rámov je odrazom konštrukčného systému, ktorý je tvorený nevyhnutnou podpornou najčastejšie stĺpkovo-priečnikovou konštrukciou, ktorá vytvára rámec pre líniové uloženie sklenených tabúl.

Sklené tabule sa v dostavbách pamiatkových objektov kotvia aj bodovo, v tomto prípade ide prevažne o atypické fasády, resp. zasklené steny, aj keď výrobcovia už v súčasnosti ponúkajú typizované detaily pre bodové kotvenia sklenených tabúl. Pri bodovom kotvení sklenených tabúl sú sklené tabule spájané špeciálnymi silikónovými tesneniami, ktoré zvyšujú celkový dojem z transparentnosti steny a jej oddelenia od konštrukcie. Bodové kotvenie sklenených tabúl so silikónovými spojmi sa najčastejšie uplatňuje pri zvislých zasklených stenách.

Iným prípadom sú jednopodlažné dostavby celosklených objektov, kde je sklo kotvené do subtílnych oceľových, alebo sklenených stĺpkov a do základovej a strešnej konštrukcie, ktorá je najčastejšie zo železobetónu. V prípade použitia sklenených stĺpov je možné sklené tabule spájať silikónovými spojmi, teda bezrámovo na výšku celého podlažia a potlačiť konštrukciu na minimum. Výber typovej, alebo atypickej konštrukcie transparentnej fasády závisí od zvolenej metódy obnovy, charakteru pamiatky, celkovej hmoty dostavby a od samotnej voľby architekta. [1]

Obr. 1, 2 Auer + Weber + Partner: Dostavba radnice v Pforzheime – použitie typizovanej stĺpkovo-priečnikovej konštrukcie na transparentnej fasáde dostavby s priznaním rámov

Obr. 3 Conny Lentz a Repérages Architects: Luxemburg City History Museum – zasklená stena s konštrukciou so sklenými stĺpmi

Obr. 4 Renzo Piano: Auditórium Nicola Paganiniho, Parma – vložená zasklená stena do pôvodného objektu skladov s priznaním rámového rastra

3. Sklené konštrukcie ako náhrada zastrešenia

Pri zastrešeniach ide najmä o atypické konštrukcie zastrešení, pretože tvar zastrešení zvyčajne názakovo kopíruje tvar pôvodnej strechy, ktorá sa nezachovala, alebo ide o vloženie novotvaru ako výrazne tvarovaného zastrešenia.

Pri rovinných zastrešeniach sa používa klasický systém paralelných nosníkov, kde možno uložením nosníkov na podpory dosiahnuť jednoduchým spôsobom požadovaný sklon pultovej alebo sedlovej strechy. Pomocou systému paralelných nosníkov oblúkového tvaru je možné dosiahnuť požadovaný tvar valcovej klenby. Tvar kupoly ako sklený novotvar nad kruhovým pôdorysom je možné dosiahnuť v podstate dvoma spôsobmi. Prvý spôsob kopíruje konštrukčný systém používaný pri klasických historických klenbách pozostávajúci z kruhového nosníka v päte kupoly a vrcholového kruhového nosníka, ktoré sú spojené pomocou meridiánových nosníkov, čím sa vytvorí nosný konštrukčný raster pre uloženie sklenených tabúl.

Obr. 5 Jutta a Wilhelm Betsch: Átrium obchodnej a priemyselnej komory v Mníchove, 2002

Obr. 6 Robert Danz: Zasklené nádvorie ruiny hradu Juval

Druhým spôsobom, ktorým možno vytvoriť nosný raster pre zastrešenie v tvare kupoly, alebo časti guľového vrchlíka je systém oceľovo-sklenej škrupiny, ktoré pôsobia zo statického hľadiska ako tenkostenné železobetónové škrupiny. Kupola je z priestorového hľadiska povrchom polgule, resp. časti guľového povrchu. Kupoly je možné riešiť aj s použitím štvorcového, resp. trojuholníkového rastra, ktorý vytvára sieť pre nosnú oceľovú konštrukciu. Podmienkou pre použitie takéhoto konštrukčného systému je vzopätý tvar zastrešenia a použitie priestorového tvaru definovaného matematickými krivkami. Pri použití štvorcového rastra je nutné zo statického hľadiska použitie diagonálnych lán v spodnej úrovni oceľovej siete, aby sa kupola správala ako škrupinová konštrukcia.

Tvary presklených zastrešení v pamiatkových objektoch sú riešené aj nad nepravidelnými pôdorysnými útvarmi, kedy nie je možné vystačiť s guľovým povrchom. Oceľovo-sklené škrupiny ako konštrukčný systém s použitím oceľového roštu s trojuholníkovým alebo štvorcovým rastrom sa používajú aj pri priestorových povrchoch, ktoré sú tvorené časťou elipsy, paraboly, alebo iného priestorového povrchu, ktorý je matematicky definovaný. Požadovaný priestorový povrch sa delí pomocou trojuholníkového alebo štvorcového rastra do rovinných útvarov, ktoré sa vyskladajú z presne narezaných sklenených tabúl. Ako nosná konštrukcia je pri týchto zastrešeniach využívaná oceľ, ktorá vytvára nosnú sieť konštrukcie, na ktorú sa kladú sklené tabule. Jednoduchšia je vždy aplikácia trojuholníkového rastra, pretože je vždy možné použiť tabule izolačných dvojskiel presných rozmerov, ktoré sa kladú na oceľový raster. Počítačové programy dokážu s požadovanou presnosťou rozdeliť priestorový povrch rôznych vankúšových tvarov zastrešení a vytvoriť raster nosnej konštrukcie preskleného zastrešenia. Tieto vankúšové sklené strechy je možné realizovať aj nad úplne

nepravidelnými pôdorysmi. Počítačový softvér sa využíva pri navrhovaní konštrukcií a tiež aj pri rezaní skiel presných rozmerov. [2]

Obr. 7 Hochbauamt Augsburg - Günter Billenstein: Maximiliánovo múzeum, Augsburgu

Obr. 8 Conny Lentz: Flámsky parlament Brusel

4. Sklené konštrukcie dostavieb

Pri dostavbách historických objektov sa používajú celozasklené dostavby vo forme jednoduchých kubusov, tak aby čo najmenej narušili pôvodný objekt a popritom splnili účel zabezpečenia nového priestoru, ktorý si vyplýva z nového funkčného využitia pamiatky. Využívané sú nadstavby resp. prístavby, kde je pôvodná väčšinou perforovaná zvislá fasáda objektu ponechaná a v jej úrovni (teda v tej istej rovine) sa pokračuje s novodobou fasádou. Pri revitalizácii historických objektov je niekedy nutné pristavať vstupné zádverie, foyer, alebo prepojovaciu chodbu. Pri realizácii jednopodlažných dostavieb s celosklenými fasádami býva ako ich nosný systém použitý oceľový jednopodlažný skelet, ktorý ako subtilná konštrukcia nenaruší pôvodný objekt.

Obr. 9 Spanenberg + Braun: Budova banky - dostavba vstupu, Erfurt

Obr. 10 Wörner + Partner: Kultúrne centrum Salmen - revitalizácia objektov, Offenburg

5. Samostatne stojace sklené solitéry v historickom prostredí

Okrem použitia skla ako materiálu pre zásahy do tektoniky objektu sa sklo používa aj ako oplášťovací materiál pre nové architektúry vkladané do historických urbanistických kontextov. Použitie opláštenia a jeho konštrukcie je závislé od tvaru novostavby. V prípade, že sa jedná o novotvar s rovinnými plochami je možné použitie typizovaných roštových konštrukcií s priznaním rámov na vonkajšej fasáde, alebo typizovaných roštových konštrukcií s použitím štruktúrovaných transparentných fasád, pri ktorých sa sklené tabule lepia k roštu a dodatočne kotvia skrytými kotvami. Škáry medzi tabuľami dvojskiel sa prekrývajú špeciálnymi silikónovými pruhmi. V prípade sklených solitérov s guľovým, eliptickým, prípadne iným translačným povrchom sa konštrukcia plášťa vyrába z ocele, do ktorej sú kotvené tabule z izolačných dvojskiel príslušného tvaru ako vopred vyrobené prvky s veľkou presnosťou.

Obr. 11 Gottfried Böhm: Knižnica v Ulme – novostavba s celosklenou fasádou v historickom prostredí s priznaným rámovým rastrom

6. Doplnkové prvky

Pri pamiatkovej obnove dochádza na základe zmeny funkcie k situáciám, kedy je z funkčného hľadiska potrebné prepojiť priestory, prípadne interiér a exteriér typom komunikácie, ktorá v pôvodnom objekte nebola z hľadiska prevádzky potrebná. Nové komunikačné prepojenia pri revitalizácii objektov si vyžadujú vyjadriť konštrukciou a materiálom prevedením dobu svojho vzniku a jasne sa odlíšiť od pôvodnej podstaty objektu. Konštrukcie vložených komunikačných prvkov sú navrhované najčastejšie ako drevené, alebo oceľové v kombinácii so sklom. Pri zmene funkcie pamiatky v budúcnosti je možné ich odstrániť a dať objekt do pôvodného stavu. Z ocele a skla sa v pamiatkach uplatňujú lávky, premostenia, vložené schodiská a zábradlia, ktoré sa ako nové vložené prvky do historických objektov odlišujú od pôvodnej stavebnej podstaty.

Obr. 12 AllesWirdGut Architektur ZT GmbH: Rekonštrukcia renesančného hradu Lackenbach v rakúskom Burgenlande

Obr. 13 Kraft + Kraft Architekten: Budova poisťovne so skleneným premostením v Schwabisch Hall

7. Záver

Prudký rozvoj, ktorý nastal v technológii výroby skla a konštrukciách sklenených opláštení ku koncu 20. storočia sa prejavil aj ich širším uplatnením v oblasti pamiatok. Vývoj v konštrukčných systémoch spolu s uplatňovaním simulačných programov pri statických výpočtoch konštrukcií smeruje k čoraz subtilnejším netransparentným prvkom konštrukcií a väčšiemu podielu transparentných, teda sklenených plôch. Možnosť dostavby alebo vloženia transparentnej časti v pamiatkových objektoch funkčne dopĺňa, rozširuje, uzatvára alebo sprístupňuje pamiatkový objekt a pritom ho necháva odkrytý, čitateľný a pôvodný. Transparentnosť alebo priehľadnosť skla ako jeho výsostná vlastnosť medzi materiálmi používanými v architektúre mu práve preto dáva osobité postavenie aj v pamiatkovej oblasti.

Literatúra:

- [1] Krewinkel, H.W.: Glass Buildings, Birkhäuser - Publishers for Architecture, 1998
- [2] Knaack, U. – Führer, W. – Wurm, J.: Konstruktiver Glasbau 2, Verlagsgesellschaft Rudolf Müller GmbH & Co. KG, Köln 2000
- [3] foto – archív autorky

Kontakt :

Vojteková, Eva, Ing. arch., PhD., Slovenská technická univerzita v Bratislave, Fakulta architektúry, Ústav konštrukcií v architektúre a inžinierskych stavieb, Námestie slobody 19, 812 45 Bratislava,
e-mail : vojtekova@fa.stuba.sk

Mgr. Zuzana Varechová, Ing. arch. A. Hrabinská :

VYUŽITIE HISTORICKÝCH BUDOV PO OBNOVE – PRÍKLADY Z KOŠÍC

V našom príspevku, by sme Vám chceli priblížiť konkrétne obnovy pamiatok v Mestskej pamiatkovej rezervácii v Košiciach a oboznámiť Vás s výsledkami nového využitia a prezentácie po ich rekonštrukcii. V mnohých prípadoch už nie je možné využívať budovy na ich pôvodný účel a nájsť novú, navyše vhodnú funkciu, zodpovedajúcu pamiatkovej hodnote a technickému stavu, je mnohokrát náročné. Na základe našich skúseností je výsledok obnovy v prvom rade závislý od prístupu vlastníka k svojmu majetku, či je jeho zámer podriadený komerčnému využitiu, alebo či ide skutočne o dedičstvo vyžadujúce si starostlivosť, trpezlivosť a citlivý prístup.

Prvým príkladom je obnova mestského paláca na Hlavnej ulici s číslom 72.

(obr. 1 pohľad na hlavnú uličnú fasádu – dnešný stav).

Tento dom, nazývaný tiež „Csákyho palác“ alebo aj „Dessewffyho palác“ je trojkrídlovou dvojpodlažnou stavbou s vnútorným dvorom a ďalším zadným dvorom s dvojpodlažnou pôvodne hospodárskou stavbou, slúžiacou na odstavenie kočov a ustajnenie koní. Táto budova má stredoveké základy z poslednej tretiny 15. storočia. Pôvodne na tomto mieste stáli dva domy, ktoré boli zlúčené v roku 1789 do jedného celku – mestského šľachtického sídla vo vlastníctve rodu Csákyovcov (k spojeniu parciel došlo už o niečo skôr v rozmedzí rokov 1760-1767). Gróf Anton Csáky dal prestavať budovu v barokovo-klasicistickom slohu s reprezentačným a na tú dobu moderným charakterom. Interiér bol ovplyvnený štýlom francúzskeho empíru. V polovici 19. storočia došlo k ďalším úpravám dispozície, fasád a ich tvaroslovia. V tom čase už objekt patril grófovi Ferenczovi Dessewffymu. Fasády boli zbavené veľkej časti dekoratívneho tvaroslovia a vymenili aj okenné výplne – okná boli osadené do líca fasády a boli zmenené na dvojité. V 20. rokoch 20. storočia budova stratila štatút paláca, vznikali v nej postupne obchodné prevádzky a v roku 1928 sa stala vlastníctvom rodiny Majorovcov, ktorej bola budova vrátená aj v reštitúcii v 90. rokoch 20. storočia a patrí jej dodnes.

(obr. 2 historická fotografia budovy z konca 19. storočia).

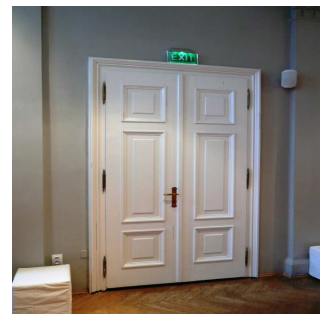
V 60-tych rokoch 20. storočia bol palác vystavený nevhodným interiérovým a dispozičným úpravám pri adaptácii na galériu, no zároveň došlo aj ku korektnej obnove fasády v zmysle priblíženia sa k jej vzhľadu a členeniu z poslednej štýlovej prestavby. V 90. rokoch 20. storočia sa stal mestský palác sídlom Ústavného súdu. Keď sa Ústavný súd po roku 2005 premiestnil do inej budovy na Hlavnej ulici, vlastníci začali hľadať nové využitie. V tomto prípade však nešlo o najjednoduchšie riešenie – prenajať priestory za čo najvyššiu cenu bez ohľadu na stavebné zásahy. Naopak, prípravnou fázou obnovy bolo zrealizovanie pamiatkových architektonicko-historických výskumov, ktoré spresnili vývojové etapy budovy ako aj odpovedali na otázky možných zásahov.

Na základe pamiatkového výskumu tak bolo možné odstrániť druhotné priečky na prvom a druhom nadzemnom podlaží ako aj vytvoriť otvory s výkladmi a vstupmi v mieste okenných otvorov v parteri uličnej fasády orientovanej do Poštovej ulice.

(obr. 3. - uličná fasáda orientovaná do Poštovej ulice pred obnovou, obr. 4. - uličná fasáda orientovaná do Poštovej ulice po obnove).

Archívny výskum dokonca objavil dobový návrh výplní z roku 1925 vypracovaný Gejzom Martončíkom. Podľa pôvodného projektu boli vyhotovené aj terajšie výplne, rešpektujúce členenie a tvar. Výsledkom obnovy bolo vytvorenie veľkorysého dvojpodlažného kníhkupectva ponúkajúceho komfort nakupovania spolu so zachovaním pôvodného charakteru aj remeselno-umeleckých detailov - okenných výplní s kazetovými okenicami na druhom nadzemnom podlaží hlavnej fasády, drevených parkiet, dverných výplní, kachľových pecí v interiéri.

(obr. 5 – interiér kníhkupectva, 6. obnovené zábradlie balkóna, 7. zachované dvojkrídlové dvere).

Kníhkupectvo nesie názov Palác kníh, čím sa nepriamo pripomína primárna funkcia stavby. Obnovenie vstupov a výkladov na uličnej fasáde smerujúcej do vedľajšej Poštovej ulice a vytvorenie nových obchodíkov navrátilo uličke atraktivnosť.

Celkovou obnovou a reštaurovaním uličných fasád prešiel i dom na Hlavnej ulici s číslom 42, situovaný na nároží Hlavnej a Mlynskej ulice.

(obr. 8 pohľad na nárožný dom).

Pre Košice typickým spôsobom aj táto budova vznikla spojením a prestavbou dvoch stredovekých meštianskych domov, ktorých pôvod sa dá datovať od konca 14. storočia až do 15. storočia. Domy sa nachádzali na jednej z najlukratívnejších polôh stredovekého jadra mesta – v tesnej blízkosti Dómu sv. Alžbety, čo napovedá o vplyve a bohatstve majiteľov. V ďalšej etape – od druhej polovice 16. storočia až do 17. storočia bolo na konci parcely postavené priečne dvorové krídlo a bolo dostavané aj severné krídlo. V roku 1870 boli domy spojené do jedného. Z tejto prestavby sa zachovala aj dobová fotografia zachytávajúca dom s historizujúcou úpravou fasády v duchu vtedajšieho stavebného trendu s parterom využívaným na obchodné prevádzky a poschodiami využívanými na bývanie.

(obr. 9 – dobová fotografia zo začiatku 20. storočia).

V roku 1907 bol dom adaptovaný na sídlo Maďarskej všeobecnej úverovej banky. Dvorové krídla boli nadstavané o jedno podlažie. V 30. rokoch 20. storočia bola upravená uličná fasáda južného krídla. Poschodia domu ostali aj naďalej obytné. To sa zmenilo až v druhej polovici 20. storočia, keď sa meštiansky dom stal na poschodiach sídlom polikliniky a na prízemí „Sovietskej knihy“, vo dvore bola postavená jednopodlažná prístavba značne poškodzujúca vzhľad dvorových fasád.

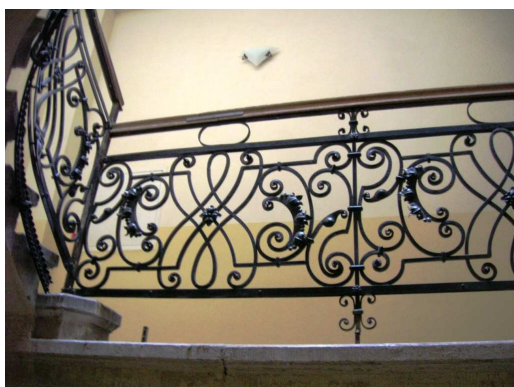

(obr. 10 dvor domu pred obnovou,

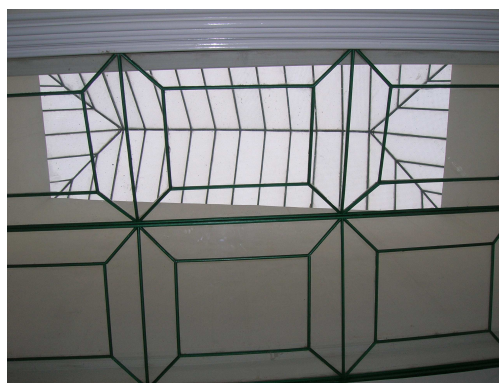

11. dvor domu po obnove).

Aj v tomto prípade bol podkladom pre spracovanie projektu zrealizovaný pamiatkový architektonicko-historický výskum, ktorý upresnil stavebný vývoj domu a zdokumentoval hodnotné remeselno-umelecké prvky. Po obnove sa do domu mala opäť vrátiť obytná funkcia. Prízemie malo byť využívané na obchodné prevádzky – kníhkupectvo, banku..., čo sa aj naplnilo. Projektová dokumentácia dokonca predložila návrh obnovy parteru s náznakovou rekonštrukciou dreveného výkladca, od realizácie ktorého vlastník bohužiaľ upustil. Po prvotnej fáze stavebných prác, kedy došlo k odstráneniu niektorých pôvodných okien, dverí a podláh, nastúpila do procesu obnovy pamiatky nová stavebná firma. Predovšetkým vďaka nej dnes môžeme hodnotiť výsledok rekonštrukcie ako pozitívny. Dvorové krídla majú obnovené zachované dvere, okná, drevené parkety, svoj niekdajší vzhľad získalo aj hlavné reprezentačné schodisko a svetlík.

(obr. 12 obnovené schodisko,

obr. 13. obnovený svetlík).

Na obnovu čakajú aj originálne okenné výplne z prestavby v roku 1870. Po kolaudácii časti luxusných veľkometrážnych nájomných bytov sa však do domu nevrátil život, a to z dôvodu absencie dopravného vstupu a parkovania vo dvore. Nájomné byty tak dočasne slúžia na administratívne účely.

Historickú štruktúru mesta Košíc, vymedzenú mestskou pamiatkovou rezerváciou, obohacujú i menšie urbanistické a hmotové areály, lokality, ktoré vznikli v postupnom historickom vývoji sídla mesta.

Na ich vzniku okrem iného participovalo i usadenie náboženských menšín v meste a čiastočné búranie a prestavovanie stredovekej fortifikácie mesta v rozpätí rokov 1803 - 1854, ktoré si vynútili nové dynamické urbanistické a architektonické premeny mesta. Vznikal nový dopravný komunikačný systém, mesto sa začalo otvárať do krajiny a postupne sa bývalé okolie pred hradbami stalo jeho súčasťou. Charakteristickými komplexmi, ktoré vznikali za takýchto okolností boli najmä areály, ktoré budovalo židovské obyvateľstvo mesta, z dôvodu vytvorenia potrebných podmienok pre naplnenie náboženského a spoločenského života obyvateľstva.

V juhovýchodnej časti mesta, v bývalej záhrade Viliama Malétera, vzniká v rozpätí rokov 1932 až 1935 podľa projektu architekta E. Oelschlägera a jeho spolupracovníka Boska projekt postavenia komplexu ortodoxnej synagógy a školy *Talmud Tóry* (dnes budova na Puškinovej ulici číslo 3). Areál na južnej strane dopĺňa menší jednopodlažný objekt (pravdepodobne užívaný ako administratívne zázemie). Stavby sú medzi sebou pevne prepojené krytými arkádami s kovovými bránami. Kompaktnosť stavieb areálu umocňuje i jednotné historické farebné riešenie. Projekt nesie charakteristické znaky rannej tvorby významného architekta. Staviteľom komplexu bola ďalšia známa staviteľská osobnosť Košíc - Hugo Kaboš. Zaujímavosťou je, že počas celej doby zostala funkcia synagógy zachovaná, vrátane mobiliáru. Komplexu prislúcha i dvor, ktorý vzhľadom na situovanie vstupov vytváral príjemné zázemie i plochu na rozptyl členov komunity. Po druhej svetovej vojne objekt nebol adaptovaný na žiadnu novú funkciu. Trochu iný osud mala škola, ktorá bola v roku 1960 (projekt spracovaný v roku 1959) dostavaná. Dostavba prekvapivo citlivo nadväzuje na historickú dispozíciu a hmotu pôvodnej stavby. Nová hmota akceptovala historické fasády, dodnes jasne rozpoznateľné. Zachovaný zostal i historický krov, hlavné schodisko, drevené parkety, svetlík s historickými oknami. Uličná fasáda je doposiaľ nositeľom primárneho slohového architektonického riešenia. Výnimkou sú len okenné výplne nadzemných podlaží (vymenené v roku 1960). V areáli bola postavená aj telocvičňa na severozápadnej hranici parcely, napojenej v úrovni 1.NP na školu prechodovým krčkom. Dvor bol využívaný študentmi na hry a šport. Synagóga stojaca v tesnej blízkosti školy ako charakter parciel zostal nedotknutý. Škola *Talmud Tóry* bola i po prestavbe užívaná ako škola, slúžila Gymnáziu Jána Amosa Komenského.

Vlastník areálu, v roku 2007 pristúpil na odpredaj školy a časti parcely, ktorá prešla do vlastníctva novej spoločnosti, pričom postupoval v súlade so zákonom a dodržal predkupné právo štátu na kúpu kultúrnej pamiatky. Kupujúca spoločnosť mala značný záujem i o plochu dvora, ktoré zamýšľala využívať na parkovacie miesta. Funkčná náplň objektu sa mala zo školskej zmeniť na administratívnu, čo sa v rozsahu zámeru javilo ako akceptovateľné. Bol spracovaný pamiatkový architektonicko-historický výskum, ktorý bol jedným z podkladov ochrany pamiatkových hodnôt objektu pre nového vlastníka z čoho vychádzala aj projektová dokumentácia. Všetky zmeny, ktoré nový vlastník zamýšľal realizovať sa boli sústredené v dostavanej časti objektu z roku 1960. Objekt ostal navonok hmotovo nezmenený, s výnimkou menších úprav. Nad dvorovým krídlom bola podľa historického projektu regenerovaná sedlová strecha s tradične užívanou ľahkou krytinou z cementovláknitých šablón. Výsledná uniformita obnovených interiérových priestorov v celom rozsahu

potlačila historický charakter. Zásahy sú v značnej miere reverzibilné, avšak v tejto pamiatke úplne cudzorodé a násilne zakomponované do historickej hmoty.

Pri obnove fasád boli použité farebné nátery, ktoré nekorešponovali s farbami odsúhlasenými metodikom, čo podporilo vizuálne odčlenenie domu od synagógy a jej areálu. Z dôvodu zabezpečenia potrebných parkovacích miest využíva nový vlastník celú plochu dvora na parkovanie (a to aj ostatné prenajaté časti dvora). Autá dnes parkujú vo vnútornom priestore areálu v tesnej blízkosti synagógy, na ktorú ani počas verejne prístupných návštevných hodín nie je možný korektný vizuálny vnem. Nevhodne je využívaná, ba priam zneužívaná plocha chodníka pred synagógou, ktorá je mierne ustúpená od uličnej čiary. Aj na tejto ploche sa parkuje, dokonca i pred samotným vstupom do synagógy. Výsledkom obnovy nie je ani tak zánik pamiatkových hodnôt ako nevhodné prezentovanie a potlačenie genia loci a intimity sakrálneho priestoru.

(obr. 14 dvor školy a ortodoxnej synagógy pred obnovou obr. 15. dvor novo využívaný na parkovanie obr. 16. uličná fasáda synagógy)

Literatúra:

- Haberlandová, Helena: Hlavná 72, Košice. Pamiatkový výskum. Bratislava 1992. Nepochybne rukopis. Uložené v archíve Krajského pamiatkového úradu Košice.
- Mihóková Mária: Slovník košických osobností. Košice 1995.
- Urbanová, Norma: Košice, NKP Mestský palác, ÚZPF 1098/0 časť: Hospodárska budova. Bratislava 2006. Nepochybne rukopis. Uložené v archíve Krajského pamiatkového úradu Košice.
- Urbanová, Norma: NKP Mestský palác Košice – Hlavná 72. Doplnujúci pamiatkový architektonicko-historický výskum. Bratislava 2006. Nepochybne rukopis. Uložené v archíve Krajského pamiatkového úradu Košice.
- Zvarová, Zuzana: Hlavná ul. č. 41 - Mlynská ul. č. 2 Košice. Architektonicko-historický a archívny výskum. Bratislava 2005. Nepochybne rukopis. Uložené v archíve Krajského pamiatkového úradu Košice.
- Halássová, Anna – Schmiedlová Martina: Pamiatky židovskej architektúry v Košiciach. In. Košické historické zošity č. 12, 2002, Košice, 2002, s. 1 – 13.
- Borský, Maroš: Jewish communities and their Urban context: a case study of Košice, Prešov and Bardejov (Židovské komunity a ich urbánny kontext: prípadová štúdia Košíc, Prešova a Bardejova), In: Architektúra a urbanizmus, ročník XXXVIII, číslo 3 – 4, s. 115 – 138.
- Barkány, Eugen – Dojč, Ľudovít: Židovské náboženské obce na Slovensku. Bratislava 1991. s. 371 – 380.

Kontakt :

Mgr. Zuzana Varechová
Ing. arch. Alena Hrabinská
Krajský pamiatkový úrad Košice, Hlavná 25, 040 01 Košice
tel. 055/ 24 55 829 055/ 24 55 830

Ing. Alica Chovanová :

SÚČASNÉ TENDENCIE OCHRANY A OBNOVY INDUSTRIÁLNEHO DEDIČSTVA NA ÚZEMÍ SPIŠA

V prvej časti je potrebné zadefinovať význam pojmu industriálne dedičstvo (ďalej len i.d.).

Na základe predchádzajúcich pracovných skúseností a prebiehajúceho terénneho výskumu i. d. autorky sa budú interpretovať 2 smery ochrany / obnovy i.d, v rozsahu: nevidenie a videnie hodnôt i.d.

V poslednej časti sa budeme venovať potrebe vzdelávania v oblasti i. d. a založenia Interdisciplinárneho vedecko-výskumného centra i. d. na Slovensku.

Podľa Charty industriálneho dedičstva, TICCIH, jún 2003, Nižný Tagil pri Moskve sa v kapitole Definícia i. d. uvádza: „*Industriálne dedičstvo tvoria pozostatky industriálnej kultúry, ktoré majú historickú, technologickú, sociálnu, architektonickú alebo vedeckú hodnotu. Sú to rôzne stavby a strojové zariadenia, dielne, továrne, mlyny, skladištná, obchody, bane, miesta, kde sa spracúvajú a čistia suroviny a objekty, kde sa vyrába, prenáša a využíva energia. Patria sem aj dopravné stavby a všetka infraštruktúra, miesta, ktoré majú vzťah k priemyslu, vrátane objektov, ktoré slúžia na bývanie, bohoslužbu a vzdelávanie. Industriálna archeológia je interdisciplinárna metóda, štúdiá všetkých hmotných a nehmotných dokladov, t. j. dokumentov, artefaktov, stratigrafie a stavieb, ľudských sídiel a prírodných alebo urbanizovaných krajín /ďalej lokalita/, ktoré vznikli pre účely industriálnych procesov alebo ako ich dôsledok.*

Industriálna archeológia využíva také postupy, ktoré najvhodnejším spôsobom prehĺbujú poznanie minulosti a prítomnosti priemyslu. Ťažiskom nášho záujmu je historické obdobie od počiatkov priemyselnej revolúcie v druhej polovici 18. storočia až do súčasnosti. Zároveň sa skúmajú aj preindustriálne a protoindustriálne korene tohto obdobia. Ďalšie poznatky sa čerpajú z odborných štúdií o práci, o výrobných postupoch a vývoji techniky.“ (1)

Prvým smerom ochrany/obnovy i. d. je nevidenie jeho hodnôt. Citujem všeobecne platné výroky odborníkov, ktorí sa danej problematike dotýkajú: „*Napriek hodnotám, ktoré sú zachované v dielach industriálnej architektúry, patrí tento najmladší pamiatkový druh k najohrozenejším. Podlieha nedostatočnej údržbe, opustené stavby rýchlo chátrajú. Vidno i prípady, keď ustupujú dravému podnikateľskému úsiliu, kde bez tradície je pre nových majiteľov len majetkovým bremenom. Účinná ochrana, okrem iného je sťažená i tým, že iba niektoré sú pamiatkovo chránené, pričom veľký počet industriálnych pamiatok je zatiaľ nepoznaných. Doteraz sa dejiny výroby sledujú a bádajú len ako dejiny technologických procesov a preto odborná literatúra neposkytuje dostatočný celkový pohľad na túto oblasť, najmä z hľadiska architektonických, urbanistických či krajinných hodnôt. Aj preto priemyselné pamiatky, najmä architektúra, zostávajú odsunuté na pokraji verejného záujmu. Kultúrne povedomie o nich je hriechne slabé. Nie je zvlášť príjemné stretnúť sa so zahraničným odborníkom a vypočuť si poznámku: „Vy neviete, čo tu máte!“ Ak sa v súčasnej situácii podstatne nezmení prístup k industriálnym pamiatkam, nasledujúce generácie nebudú mať vo vyprázdnenom priestore v tejto oblasti čo robiť – konštatujú aj naši blízky zahraniční kolegovia. A ľudská pamäť, bez hmotných dôkazov o našom industriálnom dedičstve, je krátka.“ (2b)*

„*V našej krajine sa v ostatnom čase dejú radikálne čistky. Systematicky sa likvidujú dôležité doklady o určitej etape našej histórie, o priemyselnom rozvoji v 19. a v prvej polovici 20. storočia. ..Na to, čo sa tu deje, platí jednoznačná definícia – je to urbicída. Ak je genocída vyhladzovanie národov či etnických skupín, urbicída, napr. podľa sociológa S. Grahama je zámerné demolovanie alebo zabíjanie mesta, najmä búraním obydli a infraštruktúry. Ďalší sociológ M. Coward hovorí, že urbicída je fundamentálnym útokom proti histórii a identite. Urbicída je metóda, ako zničiť historické kultúrne vrstvy, zabiť genia loci, vymazať pamäť. Dobyvatel si nastolí vlastnú históriu.“ (3)*

Druhým smerom ochrany/obnovy i. d. je videnie jeho hodnôt. Napriek skutočnosti, že na Slovensku nie je presne jasné, aký je rozsah i.d. sú jeho hodnoty videné a zároveň chránené. Konkrétne v krajine Spiša, na základe terénneho výskumu autorky možno povedať, že i.d. skôr čaká. Čaká na videnie svojich hodnôt. Ukázkovým príkladom sú mestá: Poprad, ktorý v spolupráci VÚC Prešov sa podieľajú na priebežnej úprave

Popradskej elektrárne. Oproti Popradskej elektrárni JZ smerom vzniklo maličké námestie, kde osadili vstupnú bránu bývalej slovenskej vozovky, predchodkyne a.s. Vagónka Poprad. Na polyfunkčný objekt, v ktorom bola pôvodne Popradská papiereň, osadili tabuľu s nápisom - zmienka o papierni. V pôvodne Baťovom meste Svit prebieha od r. 1934 nepretržite pôvodná prevádzka - Chemosvit, Tatravit a Výskumný ústav. K diskusii treba položiť otázku úprav pôvodne baťovej robotníckej kolónii. V júli 2008 bola na malom námestí vo Svite osadená busta Jána Antonína Baťu.

Veľký význam má vzdelávanie na laickej úrovni v oblasti i. d. Vzdelávanie môže prebiehať v rôznych formách – školy (predovšetkým ZŠ), médiá, workshopy, stromy života. Je nevyhnutná potreba, aby sa medzi ľuďmi dostali správne informácie s poukázaním na úspešné konverzie i. d., aby sa ľuďom otvorili oči, aby sa vrátili k zachovaniu historickej kontinuity i.d. Na odbornej úrovni chýba na Slovensku Interdisciplinárny vedecko-výskumný ústav spojený s poskytovaním odbornej pomoci pri ochrane/obnove i.d.

„Je prirodzené, že historická industriálna architektúra nemusí hneď každého oslovovať. Vypovedá totiž svojim vlastným jazykom, ktorému sa treba snažiť porozumieť. Fénomén tohto javu inžinierskej kultúry je „spojený na jednej strane s odvekou túžbou človeka poznašať sa ideálom krásna – podľa toho ako sa v priebehu storočí menil, všetko čo bolo súčasťou jeho pozemskej existencie a na druhej strane vplyvom kultu technického pokroku v dobe priemyselnej revolúcie. Pôvab, ktorým na nás dnes tieto stavby pôsobia, spočíva predovšetkým v spojení technického účelu a jeho architektonického vyjadrenia, ktoré vypovedá o dobe svojho vzniku celkom osobitým spôsobom a emotívne nás oslovuje svojim skrytým napätím, tak blízky práve dnešnej dobe.“ (2a)

V predmetnej prednáške sa k zadefinovaniu pojmu i. d. použila definícia z Charty industriálneho dedičstva, Nižný Tagil, 2003, ktorá je platná medzinárodne. Autorka t. č. spracováva terminológiu a prvotný register i. d. v krajine Spiša, ktorá nadviaže na platné medzinárodné dokumenty.

Ekonomicky slabšia situácia na Spiši vďaka tomu, že okrem väčších mestských centier Spiša je v skúmanej oblasti pomerne zachovaná druhová skladba i. d. Ak by sa ekonomická situácia na Spiši mala zmeniť k lepšiemu, mali by sme byť na to pripravení.

Prameň:

(1) Charta industriálneho dedičstva TICCIH, jún 2003, Nižný Tagil pri Moskve, kapitola 1. Definícia industriálneho dedičstva

(2a), (2b) Husák, V.: „Industriál_Nová pamiatka – nová príležitosť“, Stavba, III. Ročník, č. 4, 2000, str. 22, 23

(3) Droppová, Z.: „Industriál v temnotách“, Designum 5/2008, roč. XIV, str. 42

Príklady ochrany / obnovy a urbicídy i.d. na Spiši

Margecany_NKP_tunnel železničný_pred obnovou_ obnova sa realizuje pomocou Nórskeho fondu_ po ohliadke sme zistili, že tunnel bol cestný a po obnove sa bude používať na športové účely.

Žakarovce_robotnícka kolónia_t. č. je obývaná

Rudňany_NKP_ťažná veža so šachtovou budovou_ pred obnovou_otázka k diskusii – prečo nie je vyhlásený areál ťažnej veže

Rudňany_NKP_ťažná veža so šachtovou budovou po obnove

Poprad_elektrárň_v priebežnej úprave

Poprad_maličké námestie JZ od elektrárne_vstupná brána bývalej slovenskej vozovky_predchodkyňa a. s.Vagónka Poprad

Červený kláštor_zvonica kláštora kartuziánov_slnčné hodiny_pred ochranou

Červený kláštor_zvonica kláštora kartuziánov_detail slnečných hodín

Spišský Hrhov_pôvodne liehovar grófa Vidora Csáky_neskôr sklad osiva

Levoča_NKP_liehovar z r. 1893 od levočského arch. Antona Mullera_pred obnovou

Spišská Nová Ves_konzerváreň_stav pred urbíciďou

Spišská Nová Ves_konzerváreň_po urbíciďe

Prameň:

Celá fotodokumentácia je súkromným archívom autorky.

Kontakt:

Ing. Alica Chovanová, Kvetná 61, 059 14 Spišský Štiavnik, chovanovaster@gmail.com

Ing. arch. Vladimír Institoris

PROBLEMATIKA OBNOVY LOKÁLNYCH VYKUROVACÍCH TELIES

Základný náhľad

Pec možno ponímať ako pamiatkový architektonický detail, na dielko drobnej architektonickej pamiatky, mobilnú pamiatku, technickú pamiatku, bezcenný kus technického zariadenia budov na úrovni vodovodného kohútika... V demontovanom či torzálnom stave je pec nefunkčný komplex. Dielce jestvujú ako holé artefakty.

Stavaná pec ako samostatný architektonický detail, drobná architektúra, samostatný artefakt.

Pec možno chápať ako architektonický detail. Detail je súčasťou celku, je funkčný a pevne spojený s budovou. V okamihu odstránenia detailu, tu pece, je budova naďalej síce obmedzene, ale funkčná. Prenesením a znova postavením pece na novom pôsobisku už pec nenesie znaky pôvodného archtít. detailu. Pec je samostatne funkčný celok. Funguje a pracuje bez ohľadu na pôvodné, prvotné miesto postavenia. Pec je môže byť chápaná ako architektonický detail, no zložený z množstva ďalších prvkov dielcov, detailov. Kým architektonický detail v pôvodnom chápaní už nemožno obvykle ďalej bez nevratnej deštrukcie deliť, kachľová pec je demontovateľná, rozobrateľná. Táto vlastnosť sa využívala a dodnes využíva. Napríklad dvere možno vyvesiť, rám treba vybúrať. Keramické obklady stien, nástenné maľby je už veľmi obtiažne preniesť a znovu osadiť. Celý objekt, budovu, dom, je možné preniesť, no obvykle sa deštruuje, (pokiaľ nepoužijeme drahé a špeciálne metódy.)

Pec nesie elementárne znaky detailu, no svojimi vlastnosťami sa blíži už architektonickému celku alebo i samostatnému architektonickému dielu. Z rozdielných tu vedených vlastností pece vzniká i rôzny výklad jej zadelenia do architektúry. Uvedený rozpor a nevyjasnenosť definície je zrejmä aj v pamiatkovej ochrane.

Stavaná pec ako mobiliár.

Pri zariaďovaní interiérov je možné mokrymi stavebnými procesmi pec montovať alebo demontovať. Pece sa pri prestavbách prenášali znovu stavali podľa potrieb. Z tohto pohľadu je pec nábytkom, čiže prenesiteľným mobiliárom.

Pec ako pevná súčasť budovy.

Stavané pece sú postavené mokrym procesom a nemožno ich zpremiestniť bez porušenia alebo straty funkčnosti daného prvku, u nás pece. Podobne ako ďalšie pevné súčasti stavby. Napríklad okná, schodiská, sanita, strešná krytina, krov, prvky TZB. Odstránením týchto prvkov sa už stráca funkčnosť budovy Protichodne, budova bez pecí môže jestvovať alebo obmedzene fungovať.

Z hľadiska vzťahu pece a budovy, nesie pec znaky mobiláru i stavebného prvku súčasne.

Protichodné pohľady majú právny dosah. V inventároch a zoznamoch nachodím niekde pece ako mobilár, inde ako zvláštnu súčasť inventára. Častejšie pece vôbec nie sú evidované, alebo definované, podobne ako okenné rámy krídla dverí apod., ktoré sú pevnou súčasťou celku budovy. V praxi sa pece aj dnes demontujú a likvidujú ako nepotrebné dožitie technické zariadenie budov. Najviac boli zničené pece vyrobené po r 1900. Podľa pôvodných definícií neboli definované ako starožitnosti. Z množstva druhov vyrábaných od r 1900 – 1948 sa nezachovalo adekvátne množstvo.

V zmysle par. 22 zákona o ochrane pam. fondu.č. 49/2002 Máme register pamiatok hnutel'nych a nehnuteľných. Pec možno zaradiť do obidvoch skupín.

Pravdepodobne z uvedených dôvodov dodnes nemáme na území Slovenska spracovaný komplexný zoznam vykurovacích telies v pamiatkových objektoch, prípadne pecí spadajúcich pod pamiatkový zákon.

Pamiatkový výskum vykurovacích telies.

Počas pamiatkového výskumu nachodíme množstvo prvkov a zvyškov vykurovacích sústav. Dnes nemáme často už poznatky ako fungovali. Mnohokrát ich zvyšky nie sú považované za vykurovacie sústavy. Pece boli naviazané aj na dispozície budov a vnútorné detaily napr. nad svetlíky, vetracie otvory, šachty a pod. Objekty

boli stavané s veľkým dôrazom na prežitie zimy a teda i vykurovanie. Vykurovacie možnosti výrazne ovplyvňovali dispozíciu i architektonický detail. V súčasnosti prebieha vlna obnovy vykurovacích sústav na tuhé palivo. Vykurovacie pece sa montujú do nových a rekonštruovaných budov. Po 40 rokoch nezáujmu sa začíná obracať záujem aj o muzeálne kusy.

Ochrana a rekonštrukcie stavaných pecí.

Problematika ochrany rekonštrukcií vykurovacích pecí nesie v sebe množstvo rozporov a problémov. Hlavným rozporom je zachovanie vonkajšieho plášťa pece a zároveň funkčnosti.

Doposiaľ sa pece opravovali zväčša muzeálne konzervátorskými metódami.

Ďalším problémom funkčnej obnovy vykurovacích sústav na tuhé palivo je množstvo nových bezpečnostných predpisov. Je možné v týchto predpisoch nájsť spôsob ako legálne prevádzkovať spotrebiče.

Nedostatok remeselníkov a neznalosť zadávateľov prác, vedú často k pseudo opravám pecí. Používajú sa syntetické pryskyrice a cementové pojivá. Tieto majú dlhú životnosť cca 20 rokov, no po jej ukončení už nie je možné pec nedeštruktívnymi metódami rozobrať na novú opravu. Firmy zaoberajúce sa kachliarstvom používajú už tieto nové materiály a nie sú vždy schopné vykonať opravu náležitej kvality. Kachliarstvo ako učebný odbor bolo zrušené asi v r. 1961 a začalo sa opätovne vyučovať v externej forme až r 2001. V súčasných osnovách nie je povinná časť o obnove a repasii pecí v pamiatkových objektoch.

V obrazovej časti popisujeme realizácie opráv pecí v novšom ponímaní. Novšie koncepcie múzejníctva a energetická situácia vyžadujú funkčné a užívané exponáty. Týmito exponátmi sú aj pece.

2. časť:

Výstavnícka zostava pece z dielcov.

Pri rekonštrukcii Aponyiho paláca v Bratislave r. 2008 boli využité aj zvyšky kachľovej pece.

Zo zvyškov pece je zostavené torzo jej telesa. Na peci v porovnaní s inými kusmi chýba časť ohnisko, medzokusy tzv. stredové rímky. Viditeľný je nesúlad ornamentu hornej a dolnej časti. Tu tiež chýba medzi kus. V dolnej časti je dorobený soklový dielec z plastov, výšky cca 15 cm. Stojan s nožičkami je nepôvodný vyrobený technikou zvarovania evidentne po r. 1930. Dovtedy sa uprednostňovalo v zámočníctve nitovanie a kovanie. Prvý dolný keramický dielec je vytvorený z kusu väčšieho priemeru. Kus bol narezaný na segmenty a vložený do kovového stojanu.

Pec v mierne odlišnej polohe bola umiestnená ako dekoratívny prvok v budove radnice v priestoroch regionálnej knižnice. Priestory knižnice vznikli v 30 - tých rokoch 20. storočia. Sem pec nainštalovali ako dekoratívny prvok. Pri premiestňovaní a rozobratí bolo zistené, že pôvodne bola glazovaná na modro. Pre účely vystavenia v knižnici bola prestriekaná zelenou farbou.

Pre potreby novej inštalácie bola upravená na bielo, zlatená. Doplnený bol vrcholový dielec z nálezov v depozite. Doplnený bol plastový medzi kus v dolnej časti, aby sa teleso pece čiastočne zvýšilo do jestvujúcej niky. Medzi kus odstránil výraznú disproporciu v dolnej časti pece. Pec je nefunkčná, nepôvodná, upravená.

Vykonané práce možno hodnotiť z rôznych pohľadov.

Z pohľadu múzejného :

Na artefaktoch neboli vykonané nevratné zmeny. Použité farby možno odstrániť žíhaním črepu na 400°C. Postupy už boli vyskúšané dizertantom na repasii pece v kaštieli Brunovce r.1991. Kusy z pece neskončili v depozite, ale sú vystavené. Kompletáciou dielcov sa zabránilo ich roztrateniu v skladoch.

Postup dokumentuje aj spôsob múzejníckej práce. Pec už bola v inej podobe osadená v priestoroch múzea. Na korpuse sú dokumentované metódy múzejnej práce z obdobia vzniku regionálnej knižnice.

Z pohľadu výstavníckeho.

Nie sú známe už pôvodné pece v paláci. Zachované sú iba miesta - niky na ich uloženie. Pec je inštalovaná demontovateľným spôsobom. Pec imituje alebo naznačuje divákovi že v tomto mieste bývala pec. Pôvodnú niku nie je reálne využiť na iný exponát. V miestnostiach sú inštalované zbierky múzea dokumentujúce bytovú kultúru. K bytovej kultúre patrili i pece.

Z pohľadu architektonicko - technického:

Pec je nefunkčná, nepravdivá, nepôvodná. Možno ju klasifikovať ako gýčový kus podobný disneylandu, vytvárajúci klamlivú nepravdivú ilúziu. Nie je dôkaz pre ani proti. Z puristického stanoviska by mala byť opätovne uložená v depóniách.

Z pohľadu koncepčne - výtvarne – architektonického.

Vzniklo nové architektonicko- výtvarné dielo. Využilo pôvodný materiál. Pec sa stala odrazom pre ideu, náznak očakávaný od výtvarného diela. Náznak umocnil celkovú atmosféru výstavného priestoru. Priestor je divákovi, blízky, zrozumiteľný. Umožní divákovi pochopiť celkovú koncepciu i spôsob bývania v období ktoré inštalácia predstavuje. Odborník spozná primárnu nepravdivosť diela. Pre potreby celku je táto nepravda irelevantná. Pec sa dostala do polohy výtvarnej inštalácie.

Realizácie prác: Ing. arch Institoris a rešt. Združenie Villard

Konzultant: Dr.Štefan Holčík

Pec zostavená z dielcov.

3. časť:

Rekonštrukcia pece z kaštieľa Liptovský Hrádok a jej prenesenie do skanzenu Lipt. dediny v Pribyline.

Úvod.

Pec bola pôvodne postavená v objekte hradu – kaštieľa v Liptovskom Hrádku. Pri generálnej oprave objektu bola demontovaná a deponovaná. V pôvodnom objekte nebola už funkčná. Do funkčnej poohy bola inštalovaná v replike kaštieľa z Parížoviec nachádzajúcom sa v múzeu liptovskej dediny v Pribyline.

Objekt kaštieľa sa pôvodne vykuroval elektrickou energiou. Pri náraste cien energií už posledné roky priestory nebolo možné ani len temperovať. Počas zimy bola v miestnostiach teplota aj -12°C . Trpeli exponáty nábytku i konštrukcia budovy. Vykurovanie drevom je cenovo prístupnejšie. Dreva je dostatok aj zo samotného skanzenu zo záhradníckych prác. Múzeum je prístupné aj v zime. Funkčná pec je atraktívny exponát.

Pôvod pece.

Kachlice sú najväčšou pravdepodobnosťou sú vyrobené vytlačením do formy, možno iba ba do jednoduchého prípravku, nie kompletnej formy. Kachlice sú nepresné s odchýlkami až 3 cm na kuse pri veľkosti 57/30cm. Rímsovú kusy sú evidentne kratšie, ako im náležiacie kachlice. Celkový dojem z kachlíc je akoby obhrublý menej dokonalý výrobok provinčného charakteru. Pec pochádza asi z rokov 1800 – 1820. V tomto období bola uskutočnená prestavba kaštieľa.. (Prameň: múzeum lipt. Hrádok) Možno je pec staršia, na kachliciach nie je datovanie, iba výrobné a kompletačné značky, no bez signatúry.

Iné kusy pecí, napr. v sv. Antone cca 1730 sú na dokonalejšej úrovni vypracovania i presnosti dielcov. Možno sa prikloniť k záveru, že sa jedná o zvláštny výrobok miestnej dielne. Miestne keramické výrobné neboli vybavené na realizáciu väčších kachľových kusov. Nedokonalosť remeselného spracovania nie je na úkor umelecko-remeselnej hodnoty diela. Naopak, neurčitosť tvaru mu dáva napätie a dynamiku, ktoré už dokonalé diela postrádajú.

Postupy a zásady rekonštrukcie.

Pri rekonštrukcii boli použité zásady: Nevykonať nevratné zmeny na historickom materiáli a zároveň ho chrániť pred účinkami priameho plameňa a deštrukcií spôsobených teplom. Pôvodná pec bola obsluhovaná z pomocného priestoru – chodby. Pri jej znovu postavení už tento princíp nebolo možné použiť s ohľadom na dispozíciu objektu. Použil sa preto spôsob prikladania z miestnosti, ktorá je vykurovaná. Tento spôsob nie je cudzorodý. Asi po r. 1850 sa u nás postupne prechádzalo na úspornejšie tzv. ťahové a roštové spaľovanie. Obsluha vykurovacieho telesa sa už vykonávala z miestnosti kde vykurovacie teleso stálo. Mnohé staršie pece boli takto upravené. Zároveň sa pôvodné tzv. prielezné komíny menili na užšie, do podoby, ako ich poznáme dnes. Zmena usporiadania vnútorných častí pece nie je nesúlade s dobovým vývojom.

Postup prác.

Rozbité kachlice boli lepené zmesou vodného skla, kaolínu a erosilu. Táto hmota po vysušení je neutrálna a odstrániteľná plavením alebo vyžíhaním. Vnútro kachlíc bolo vyplnené hlinou a šamotovými plátkami. Hmota je za sucha i za mokra odstrániteľná. Veľmi poškodené kusy boli zvnútra vymazané tenkou separačnou vrstvou hliny. Následne boli vyliate žiarobetonom. Betónová zmes sa nespojila s pôvodným materiálom. Po odstránení bočných zálevov z hliny betón vypadne. Tiež boli použité klasické drôtovacie kachliarske techniky.

Pôvodný zámer repasovať kachlice metódou druhotného vypálenia (revýpalu) sa nakoniec neuskutočnil z časovo- finančných dôvodov ako i veľkého rizika tejto metódy že príde k nevratným deštrukciám.

Dvierka pece sú už úplne nové. Z bezpečnostných i časových dôvodov sa nedala realizovať hypotetická replika. Tiež nie je možné jednoznačne určiť ako by bola bývala vyzerala pec, ak by ju prestavovali na uvedený systém už v minulosti.

Hmota sokla je pravdepodobne väčšia ako bol na pôvodnej peci. Fotografie ani kótované rozmery sa nenašli. Vychádzame iba z porovnania náčrtov podobných kusov. Usporiadanie vnútra sokla, ohnisko i rošt si vynútili zväčšenie rozmerov. Masívna konštrukcia soklovej časti dokáže absorbovať aj zvýšené tepelné namáhanie, ktoré by mohlo vzniknúť pri neodbornej manipulácii. Pri pohľade na pec v porovnaní s výškou miestnosti je proporcia primeraná. Podarilo sa zladit' veľkosť pece s veľkosťou miestnosti. Ak by bola postavená v danom priestore v období cca 1820 bývala mala asi takúto veľkosť.

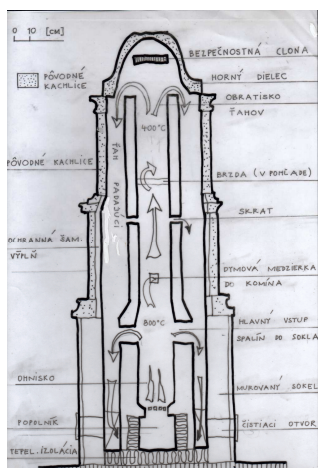
Oprava popísaným spôsobom je prvá svojho druhu na Slovensku.

Obr. Pec v skanzene Lipt. dediny v Pribyline. Stav po dokončení. Vrchný ozdobný dielec bude vyhotovený ako hypotetický kus. Zo snímky badateľná proporcia pece a miestnosti.

Priečný schematický rez pecou kaštieľ Pribylina – Parížovce

Ohnisko je najviac tepelne namáhaná časť. Je situované v samostatnom sokli. Hlavné množstvo spalín prechodí bočným otvorom do soklového dvojitého plášťa. Asi 30% spalín pokračuje do hornej časti. Tu prebieha dohorenie a spaliny nie sú v priamom kontakte s kachlicami. Ako je vidieť na reze, až v hornej časti sa spaliny otočia do dvojitého plášťa. Tu odovzdávajú teplo do plášťa a plášť vyhrieva miestnosť. Kachľový plášť je chránený výplňou a zároveň nie je namáhaný tepelnými šokmi z priameho plameňa horenia. Konštrukcia pece umožňuje jednorazové spálenie až 17 kg dreva bez extrémneho tepelného namáhania historického materiálu. Obsluhu tak zvládnu aj zaškolení zamestnanci. Riziko poškodenia pece nadmerným zahriatím je minimalizované. Pri skúškach s nadmernou dávkou paliva sa kachľový plášť neprehrial nad 50°C zvyšné teplo pohltila masívna konštrukcia sokla a výplní. Naopak akumulácia schopnosť telesa je cca 12 hodín. V extrémnych mrazoch pri vonk. teplote -5°C a nižšej, sa v objekte kúri raz za 2 dni. Teplota nepoklesne vnútri pod bod mrazu, čo postačuje.

Autor je externý doktortant na FA STU Bratislava, kde spracováva tému architektúra lokálnych vykurovacích telies. Súbežne pôsobí ako lektor vo výučbe remesla kachliar .

Kontakt :

Ing.arch. Vladimír Institoris,
 atelier Senec Jazerá juh 3999, Pobox 149, 90301 Senec
vladimir.institoris@mail.t-com.sk t. 0903 544138

Doc. Ing. arch. Jara Lalková, PhD.:

METODIKA KONCEPČNÉHO ZHODNOTENIA KULTÚRNYCH A PRÍRODNÝCH HODNÔT HISTORICKÝCH CINTORÍNOV – PROJEKT VEGA

Overovaná na príklade cintorínov v lokalite ZVONOVÝ VRŠOK v Banskej Štiavnici

„ Každý cintorín je unikátnym pamätným miestom z ktorého sa dá vyčítať história mesta, jeho prosperita i úpadok prejavujúca sa v architektonických i výtvarných prejavoch pohrebných kaplniek, zvoníc, krypt, náhrobníkov i krížov. Na cintorínoch je jasne čitateľná etnická, konfesná, profesná i demografická skladba obyvateľstva i s ňou spojený život mesta v tom ktorom období. Neoddeliteľnou súčasťou hodnôt cintorínov je i ich zeleň umocňujúca pietne prostredie. Napriek tomu všeobecne sa týmto pamätihodnostiam v odbornej praxi nevenuje dostatočná pozornosť. Zanedbávané sú predovšetkým historické cintoríny na ktorých sa už nepochováva. Celé lokality sú odsúdené na postupnú devastáciu a zánik.

/ Lalkova, J. In: HISTORICKÉ CINTORÍNY V KONTEXTE KULTÚRNEHO DEDIČSTVA , Zborník BARDKONTAKT 2009 ,

Projekt VEGA č. 2008-2010 –1/3292/06 Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva SR pod názvom „ Metodika výskumu, hodnotenie a zásady prezentácie kultúrno-historických hodnôt nekropolnej architektúry“, si stanovil za cieľ pripraviť odborný metodický podklad pre koncepčné multidisciplinárne zhodnotenie tohto druhu opomínaného kultúrneho a prírodného dedičstva, hodnotiace kritéria a zásady rehabilitácie a jeho prezentácie. Súbežne v rámci projektu KEGA č.2007-2010 -3/6269/08 Kultúrnej a edukačnej grantovej agentúra MŠ SR prebieha výskum konkrétnej lokality areálu cintorínov „ ZVONOVÝ VRŠOK“ ako pilotného projektu s vyústením do komplexného návrhu kultúrnej a technickej rehabilitácie vybranej lokality a jej zapojenia do plánov hospodárskeho i sociálneho rozvoja regiónu.

Súčasný stav riešenia predmetnej problematiky

Metodikou „Rozpisu objektivej skladby cintorínov“ sa už v roku 1999 zaoberalo Oddelenie výtvarných pamiatok, Pamiatkového ústavu Bratislava na príklade Ondrejského cintorína v Bratislave. Hlavným faktorom pre zaradenie tejto úlohy do plánu hlavných úloh ústavu bola skutočnosť, že problematika cintorínov sa u nás komplexne nesppracovala. Cieľom úlohy bolo vniesť do spracovania tejto témy jednotný systém v rámci evidencie pamiatkového fondu. Už táto metodika poukazuje na široko spektrálny rozmer problematiky cintorínov, ako predmetu záujmu viacerých odvetví vedy, ako sú kultúrna história, dejiny umenia, religionistika, archeológia, etnografia, folkloristika, sociológia, demografia. Metodika je zameraná na objektívnu skladbu cintorínov, chápanú ako systém a súhrn všetkých objektov nachádzajúcich sa na území cintorína, teda nejedná sa len o hroby a náhrobky, ako sa cintorín zvykne v užšom zmysle slova chápať.

Napriek výraznému pokroku vyhodnocovania cintorínov, oproti predchádzajúcemu hodnoteniu iba solitérov s nárokom na zápis do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu, v rozsahu kultúrnohistorických hodnôt všetkých objektov cintorína, metodika však dostatočne nevystihuje všetky hodnoty z hľadiska ochrany kultúrneho a prírodného dedičstva chápaného vo vzájomných súvislostiach a prepojení, teda koncepčnej komplexnosti. Takéto komplexné zhodnotenie si za cieľ kladie predstavovaný VEGA projekt riešený v duchu Dohovoru o ochrane kultúrneho a prírodného dedičstva na národnej a regionálnej úrovni prijatého v Paríži už v roku 1972, a ktorého nedostatočné uplatnenie u nás dlhodobo pretrváva v dôsledku rezortného chápania problematiky / kultúrne dedičstvo – Ministerstvo kultúry, prírodné dedičstvo — Ministerstvo životného prostredia /.

Metodika koncepčného zhodnotenia kultúrnych a prírodných hodnôt

Pre preukázanie kultúrno - historických a prírodných hodnôt skúmaného cintorína je popri pamiatkových hodnotách hmotného i nehmotného charakteru nutné sa zaoberať i širšími vzťahmi a lokalizáciou cintorína v rámci sídelného útvaru, jeho krajinným zázemím, morfológiou terénu, stavom zelene, pôsobením v rámci panorámy sídla ako i vzájomným vzťahom cintorína s urbanistickou štruktúrou rámci sídla. Je nutné vyhodnotiť i potenciál cintorína z hľadiska jeho budúceho využitia nielen ako miesta odpočinku – mesta mýtvyh, ale i jeho dokumentačných, edukačných, ale i relaxačných hodnôt, ale i ako rozšírenia možnosti turistického ruchu realizáciou náučných trás s výpovednou hodnotou o živote mesta a socio-ekonomických

vzťahoch a samozrejme i z hľadiska jeho esteticko-výtvarných hodnôt. Návšteva každého cintorína je i miestom silných emočných zážitkov, miestom zkludnenia a zamyslenia sa, ktoré obohacuje duchovný život každého jednotlivca. Územie cintorínov si jednoznačne vyžaduje hlbšie poznanie, vytvorenie informačného systému, ale i jeho ochranu ako celku formou zápisu do fondu kultúrnych pamiatok, respektíve zápisom do pamätihodností obce. Predkladaná metodika vyhodnotenia cintorínov je podkladom pre ďalšie zhodnotenie skúmanej lokality v rámci územného plánu i ďalších stupňov dokumentácie pre konkrétnu rehabilitáciu týchto mimoriadne cenných území.

Overovanie metodiky v lokalite ZVONOVÝ VRŠOK v Banskej Štiavnici

Areál cintorínov Zvonový vršok je lokalizovaný v juhovýchodnej časti mesta. Jeho založenie v lokalite zvanej Katzenhübel sa datuje do prvej polovice 19. storočia, kedy po vypuknutí cholery v roku 1831 bol akútny nedostatok miest na pochovávanie v starších cintorínoch. Pozostáva z troch cestami oddelených cintorínov. Dva z nich sú rímskokatolícke s označením Predný a Zadný. Tretí je evanjelický nazývaný „Brána pokoja“. Názov Zvonový vršok je novotvar, vyjadrujúci novú situáciu po vybudovaní dvoch klasicistických zvoníc, ktoré sa výrazne uplatňovali v obraze mesta. V čase založenia bol cintorín mimo historického jadra mesta a patrilo do lokality nazývanej Schindelberg kde sa za mestom nachádzala aj nemocnica /špitál sv. Hieronyma/. Kostol tohto špitála teda slúžil za miesto obradov predmetných cintorínov. Konfigurácia cintorínov je typická pre Banskú Štiavnicu, kde sú využívané extrémne svahové pomery pre výstavbu a teda i pre pochovávanie. Na prednom katolíckom i na evanjelickom cintoríne vo vrcholovej polohe boli realizované zvonice. Cintoríny majú prírodný charakter s typickým porastom Štiavnických vrchov, s doplnením o vzácne dreviny, ktorých výskyt je ovplyvnený činnosťou Banskej a lesníckej akadémie a jej botanickej činnosti. Rozvojom mesta a najmä rozšírením južným smerom sa areál cintorínov dostáva do polohy centrálnej mestskej zóny. Na Zvonovom vršku sa prestalo pochovávať v 70 rokoch minulého storočia na základe nezmyselného plánovaného estakádového premostenia nad bývalou Tabákovou továrňou, znehodnocujúceho krajinný obraz celej banskoštiavnickej lokality. Prípravou územia bola i rozsiahla exhumácia týkajúca sa vojenských hrobov. Od tých čias boli cintoríny vystavené devastácii a chátraniu. Mnohé z náhrobkov boli poškodené. Cintoríny z prebujnelou náletovou zeleňou sa stali domovom bezdomovcov a vandalov. Takýto stav bol až do zahájenia nášho výskumu. V miestnych archívoch, ani na správe cintorínov sa nepodarilo nájsť ani zoznamy pochovaných, ani situačné plány cintorínov. O takmer zabudnutí cintorínov svedčia i ankety študentov Filozofickej fakulty, ktoré u obyvateľov Banskej Štiavnice po štyridsiatych rokoch sú takmer nepoznané. Od roku 2000 po rozšírení hranice pamiatkovej rezervácie / Nariadením vlády SR o pamiatkovej rezervácii Banská Štiavnica a Kalvária zo dňa 9. augusta 2000 / sa Predný rímskokatolícky a evanjelický cintorín stal súčasťou pamiatkovej rezervácie. Zadný rímskokatolícky cintorín sa nachádza v ochrannom pásme pamiatkovej rezervácie / Ochranné pásmo PR Banská Štiavnica vyhlásené rozhodnutím Pamiatkového úradu SR v Bratislave, číslo rozhodnutia: PU-05/462-7/5830/Hra, zo dňa 13.6.2005. / Pre územie pamiatkovej rezervácie boli v roku 2004 aktualizované zásady / Zásady ochrany Pamiatkovej rezervácie Banská Štiavnica - historické jadro a Pamiatková rezervácia Banská Štiavnica – Kalvária autorov: doc. Ing. arch. Jana Gregorová, PhD., PhDr. Magdaléna Kvasnicová, PhD. , Ing. arch. Oľga Kľáková /, ktoré navrhli cintoríny - Predný rímskokatolícky a evanjelický cintorín na zápis do ÚZPF ako pamiatkové územie a zvonice na zápis za národné kultúrne pamiatky. Cintorínom na Zvonovom vršku sa tak dostalo i legislatívnej ochrany, ako súčasť celku, ale i na základe ich individuálnych urbanistických a krajinárskych hodnôt. Konkrétne podrobné vyhodnotenie je predmetom nášho KEGA projektu, ktorý sa realizoval v teréne za spolupráce študentov Filozofickej fakulty ÚK a študentov našej Fakulty architektúry v rámci edukačných činností. Výrazný podiel na úspešnosti výskumu má i pochopenie vedenia mesta, ktoré cintoríny oslobodilo od nehodnotnej náletovej zelene, takže sa v minulom roku mohlo započat' s geodetickým zameraním, identifikáciou hrobov a dendrologickým a krajinárskym prieskumom. Poslucháči Filozofickej fakulty v rámci archívnych výskumov a terénnym výskumom, ako i uskutočnenými anketami s miestnym obyvateľstvom sa zaoberali témami: „Vznik a genéza cintorína Zvonový vršok / archívno - etnologický výskum /“, „Sociálny život cintorína Zvonový vršok“, „Texty, náhrobníkový folklór, ako odraz jazykovej, resp. etnickej diferenciácie obyvateľov mesta“, „Obraz cintorína na Zvonovom vršku v Banskej Štiavnici v rozprávaniach miestnych obyvateľov“. Pre výskum – identifikáciu hrobov sme pripravili presné zameranie cintorína, jeho rozdelenie do sektorov, radov a očíslovanie hrobov ako i IDENTIFIKAČNÚ KARTU s 31 bodmi doplnenú o fotodokumentáciu. Celkovo bolo vyhodnotených 860 hrobov, včítane hrobových miest, ktoré reprezentuje neoznačené hrobové miesto zamerané geodeticky. Údaje identifikačnej karty predstavujú ucelený súbor po stránke identifikačnej, hodnotovej, výtvarnej, slohového zaradenia, stavebno-technickej, materiálovej, údaje

o sprievodnej zeleni, osobné údaje o pochovaných, náhrobníkové texty. Identifikačné karty sú výsledkom práce viacerých špecializácií – architektov, historikov etnografov, kunshistorikov, záhradných architektov. Výskum bol realizovaný na základe METODICKÉHO POKYNU PRE VYPLŇOVANIE ZBERNÝCH HÁRKOV IDENTIFIKÁCIE HROBOV. Metodický pokyn sa podrobne zaoberá terminológiou a bližšou špecifikáciou, tak aby v budúcnosti mohol byť použitý všeobecne pre všetky cintoríny, i tie ktoré nie sú predmetom pamiatkového záujmu, ale v rámci regiónu a obce majú svoju hodnotu pamätihodnosti. Od pripravovanej metodiky komplexného vyhodnotenia cintorínov sa očakáva kvalitnejšia príprava v rámci prieskumov a rozborov územnoplánovacej dokumentácie a zvýšenie pozornosti pri tvorbe územných plánov, ich dôstojné zapojenie do funkcie sídla. Hodnoty našich cintorínov si to plne zasluhujú.

Spolupracujúce pracoviská a účastníci pilotného projektu pre overenie komplexnej metodiky výskumu cintorínov

Komplexnosť identifikácie, vyhodnotenia kultúrno-historických hodnôt a následný spôsob ochrany a obnovy – regenerácie a kultivácie cintorínskych areálov si vyžaduje multidisciplinárny tím. Do projektu pod vedením Ústavu dejín a teórie architektúry a ochrany pamiatok Fakulty architektúry STU v Bratislave / Ambrušová, P., Gressnerová, L., Kráľová, E., Lalková, J., sa zapojili aj Ústav záhradnej a krajinej architektúry / Putrova, E., Gécová, K./ - pre vyhodnotenie krajinárskych a sadových hodnôt, Ústav dizajnu / Illešová - Gáspárová, G., Lukáč, M., / a výtvarný teoretik Bachratý, B. - pre vyhodnotenie výtvarných a dizajnových hodnôt. Pre geodetické práce sa zapojila Katedra geodézie Stavebnej fakulty STU pod vedením prof. Sokola / Sokol, Š., Ježko, J., Bajtala, M., Lipták, M./ Spoluriešiteľom projektu je i Filozofická fakulta, Univerzity J. A. Komenského – Katedra etnológie a kultúrnej antropológie pod vedením doc. Mlynku / Mlynka, L., Botíková M., Nadaská K., Bobáková M./ - ekologický aspekt ochrany, kultúrna a duchovná dimenzia pamätihodnosti, prvky štruktúry historického sídla a jeho identita.

Vybraná lokalita – pilotný projekt je spracovávaný v súčinnosti s miestnou samosprávou – Banská Štiavnica. Konkrétna spolupráca je realizovaná pod záštitou prednostky Mestského úradu Mgr. Nadeždou Babjakovou.

Príloha: Identifikačná karta
 Historická veduta so zvoncami na Zvonovom vršku
 Dokumentačné fotografie

Zvonový vršok
 projekt ochrany a rehabilitácie
 historických cintorínov

Identifikačná karta

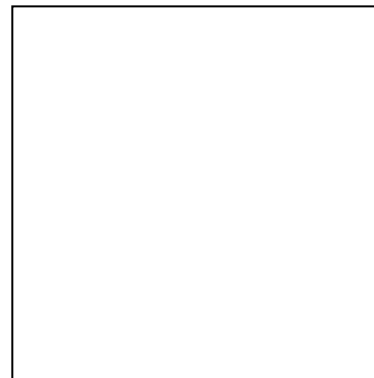
1. Lokalita časť: A - katolícky – „Predný,,
 B – evanjelický „Brána pokoja,,
 C - katolícky – „Zadný,,

2. Číslo hrobu : zodpovedná FA STU- ÚDTA OP

3. Umiestnenie v cintoríne/číslo hrobu:
 zodpovedná FA STU- ÚDTA

4. Unifikovaný názov objektu: zodp. FA STU ÚDTA OP

5. Bližšie určenie: zodpovedná FA STU- ÚDTA OP
 (napr. na vršku, za bránou,...)

Identifikačná fotka
 (označiť číslom hrobu napr. A II/1/42)

6. Číslo ústredného zoznamu PO: zodpovedná FA STU- ÚDTA OP

7. Návrh do ÚZPF: zodpovedná FA STU- ÚDTA OP

8. Dátum vyhlásenia za NKP: zodpovedná FA STU- ÚDTA OP

9. Zaužívaný názov: zodpovedná FA STU- ÚDTA OP
 (napr. Rodina Schwarczových...)

10. Doba vzniku: zodpovedná FA STU- ÚDTA OP

11. Autor: - uviesť meno
 - neuvedený

12. Datovanie: zodpovedná FA STU- ÚDTA OP

13. Prevládajúci sloh: zodpovedná FA STU- ÚDTA OP

14. Kultúrno –historické hodnoty: zodpovedná FA STU- ÚDTA OP

I. Architektonická A			II. Urbanistická U			III. Historická H			IV. Výtvarná V		

Bližšia špecifikácia hodnôt: zodpovedná FA STU- ÚDTA OP

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21

1.Hodnota autenticity, 2.Hodnota veku /vek /, 3.Hodnota integrity / ucelenosti diela /, 4.Hodnota architektonická, 5.Hodnota umelecká, 6. Hodnota umelecko – remeselná, 7.Hodnota technická, 8.Hodnota vzťahu s prostredím, 9.Hodnota jedinečnosti, 10.Hodnota typičnosti, 11.Hodnota symbolu, 12.Hodnota emocionálnej pôsobnosti, 13.Hodnota vzťahu k významným osobnostiam, 14.Hodnota vzťahu k významným udalostiam. 15.Hodnota historického dokumentu, 16.Hodnota kultúrnej tradície, 17.Hodnota miestnych názvov, 18.Hodnota ideová, 19.Hodnota ekonomická, 20.Hodnota edukačne – výchovná, 21.Hodnota dokumentačná

15. Výtvarné hodnoty : zodpovedná FA STU – Ústav dizajnu – doc. Gaspárová v spolupráci s PhDr. Bachratým

16. Tvar a rozmery : : zodpovedná FA STU- ÚDTA OP

17. Popis objektu : : zodpovedná FA STU- ÚDTA OP

18. Údaje o historickej zeleni dotvárajúcej prostredie vo väzbe na konkrétne hrobové miesto: zodpovedná FA STU – Ústav krajinskej a záhradnej architektúry

19. Zmeny: zodpovedná FA STU- ÚDTA OP

20. Materiál: zodpovedná FA STU- ÚDTA OP
(betón, mramor,.....)

21. Stavebne technický stav: zodpovedná FA STU ÚDTA OP

dobrý	vyhovujúci	narušený	dezolátny	v obnove

22. Poznámka:

(Je určené pre akýkoľvek postreh - poznámku ktorú nie je možné zaradiť do bodov 1 – 30)

23. Druh nápisu: zodpovedný doc. Mlynka FF UK

24. Jazyk nápisu: zodpovedný doc. Mlynka FF UK

25. Znenie nápisu: zodpovedný doc. Mlynka FF UK

26. Preklad nápisu: zodpovedný doc. Mlynka FF UK

27. Osobné údaje: zodpovedný doc. Mlynka FF UK

28. Osobnosti : zodpovedný doc. Mlynka FF UK

29. Majetko - právny vzťah:

Vlastník:

Správca :

30. Pramene a literatúra: zodpovedný doc. Mlynka FF UK

31. Identifikačnú kartu spracoval: (spracovatelia s uvedením bodov, ktoré spracovali)

Dátum:

Podpis:

POZN:

Prílohou karty budú i ďalšie fotozábery so zameraním na prostredie hrobu a jeho plasticitu. V prípade významných hrobov i ich výtvarné stvárnenie – pocitové zachytenie atmosféry očami našich dizajnerov.

Poznámky k vyplňaniu dotazníka:

Zberné karty vyplňajú študenti pod odborným dohľadom v teréne:

bod 1 – 22 FA STU

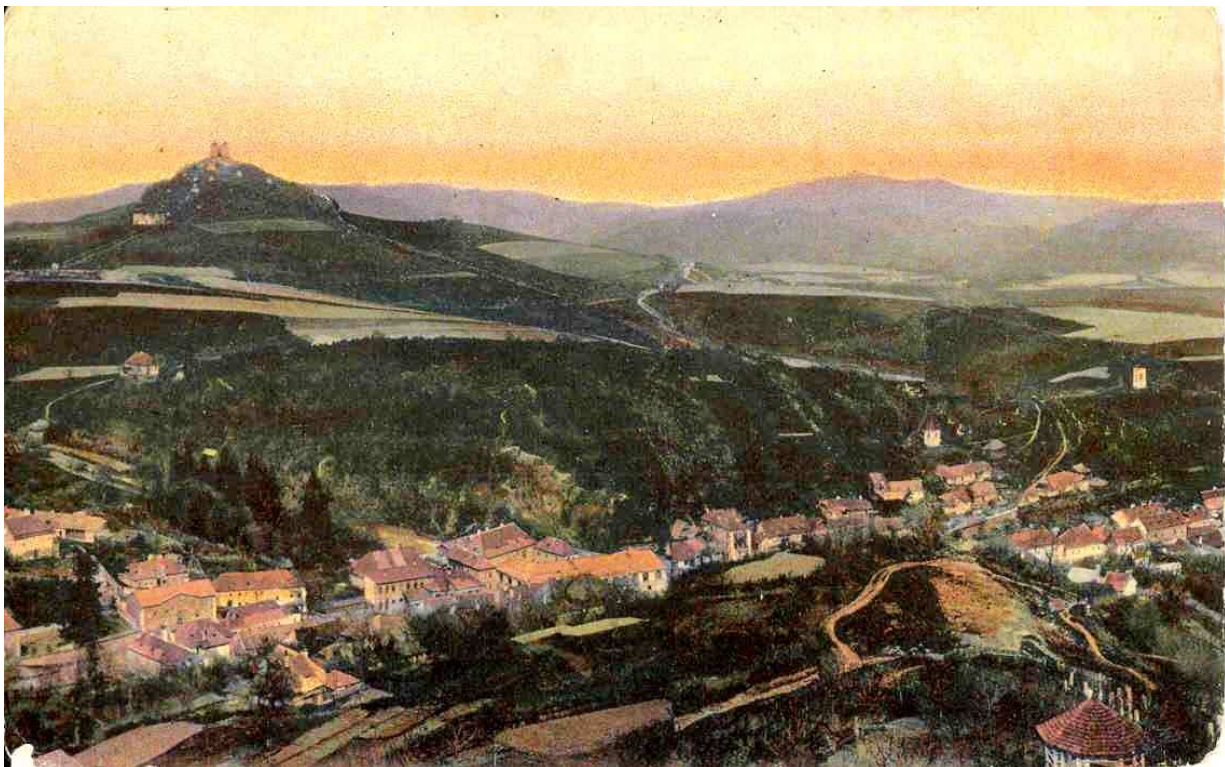
bod 15 – výtvarný teoretik

bod 18 – Ústav záhradnej a krajinného architektúry

bod 23 – 30 FF UK

bod 22 (postrehy) je spoločný pre obidve skupiny

Vzájomná koordinácia je potrebná a dôležitá !

Historická veduta so zvonnicami na Zvonovom vršku

Dokumentáčné foto súčasného stavu – zvonica a jeden z výtvarne stvárnených náhrobníkov na Prednom rímskokatolíckom cintoríne

Kontakt :

Doc. Ing. arch. Jara Lalková, PhD., FA STU Bratislava

Ing. Kristína Pompurová, Petra Vicianová :

PROPAGÁCIA SLOVENSKÝCH KULTÚRNYCH PAMIAJKOVÝCH UNESKO – ČINITEĽ OVPLYVŇUJÚCI ATRAKTÍVNOSŤ SLOVENSKA AKO CIEĽOVÉHO MIESTA CESTOVNÉHO RUCHU

Úvod

Úspech cieľového miesta cestovného ruchu závisí od jeho schopnosti vzbudiť záujem. Pravdepodobnosť, že zaujme pozornosť potenciálnych návštevníkov je pritom väčšia, ak disponuje objektmi mimoriadneho významu. Medzi ne patria lokality zapísané do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO, ktorých zachovanie je v záujme celého ľudstva.

Ide o pôvodné výnimočné diela univerzálnej hodnoty, ktoré sú jedinečné svojou architektúrou, resp. stavebnou technológiou a reprezentujú vieru, kultúrnu a tradíciu alebo spolupôsobenie človeka a prírody. K unikátnym lokalitám zo Zoznamu UNESCO patria aj dve prírodné lokality (Bukové pralesy Karpát, Jaskyne a priepasti Slovenského a Aggteleckého krasu) a päť kultúrnych lokalít Slovenska (mesto Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia; historické centrum mesta Bardejov; Levoča, Spišský hrad a asociované kultúrne pamiatky - Spišská Kapitula, Spišské Podhradie, kostol sv. Ducha v Žehre; pamiatková rezervácia ľudovej architektúry Vlkolínec; Drevené kostoly v slovenskej časti Karpatského oblúka - rímskokatolícky kostol svätého Františka z Assisi v Hervartove, rímskokatolícky kostol Všetkých svätých v Tvrdošíne, evanjelický artikulárny kostol Najsvätejšej Trojice v Kežmarku, evanjelický drevený artikulárny kostol v Leštínach, evanjelický drevený artikulárny kostol a zvonica v Hronseku, gréckokatolícky chrám svätého Mikuláša v Bodružaly, gréckokatolícky chrám svätého Michala Archanjela v Ladomirovej, chrám Prenesenia ostatkov svätého Mikuláša v Ruskej Bystrej). V rámci nehmotných pamiatok UNESCO je od roku 2005 zapísaný aj slovenský ľudový drevený dychový hudobný nástroj - fujara.

Ich využitie v kultúrnom cestovnom ruchu umožní zvyšovať povedomie o Slovensku ako o atraktívnom cieľovom mieste pre domácich a zahraničných návštevníkov.

1. Teoretické východiská skúmania

Atraktívnosť cieľového miesta cestovného ruchu, resp. vyjadrenie jeho príťažlivosti vo vzťahu k rozhodovaniu návštevníkov možno skúmať z viacerých hľadísk. Prezentačný prístup sa pri skúmaní atraktívnosti cieľového miesta orientuje na ponuku subjektívne prezentovanú na relevantnom trhu. Hodnotí počet, frekvenciu a dostupnosť jednotlivých nástrojov komunikácie, ako aj rozsah informácií sprostredkovaných vybranými nástrojmi komunikácie cieľového miesta. Ponuka cieľového miesta sa na potenciálnom trhu pritom sprostredkúva najmä prostredníctvom katalógov, prospektov, plagátov, knižných turistických sprievodcov, reklamy v televízii, rozhlase, novinách, časopisoch, na webových stránkach, pomocou prezentácií na výstavách a veľtrhoch, prostredníctvom workshopov, informačných ciest pre novinárov a touroperátorov ap.

2. Cieľ, materiál a metodika skúmania

Cieľom príspevku je preskúmať atraktívnosť slovenských pamiatok UNESCO podľa prezentačného prístupu. Zameriame sa na propagáciu vybraných kultúrnych lokalít zo Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva - Banskej Štiavnice a technických pamiatok jej okolia, historického centra mesta Bardejov, pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry Vlkolínec a drevených kostolov v slovenskej časti Karpatského oblúka. Vychádzame zo sekundárnych a primárnych zdrojov dát. Sekundárne informácie získame štúdiom dostupnej literatúry, webových stránok a propagačných materiálov. Pri získavaní primárnych zdrojov využijeme metódu opytovania prostredníctvom štruktúrovaného rozhovoru so zamestnancami Slovenskej agentúry pre cestovný ruch, orgánov miestnych samospráv v Banskej Štiavnici, Bardejove a Ružomberku, ako aj neziskovej organizácie PETRA so sídlom v Prešove, zaberajúcej sa prezentáciou drevených chrámov.

3. Propagácia vybraných kultúrnych lokalít UNESCO

Marketing a štátnu propagáciu cestovného ruchu Slovenska na národnej úrovni má vo svojej pôsobnosti Slovenská agentúra pre cestovný ruch. Prostredníctvom svojej edičnej činnosti, webovej stránky www.slovakia.travel, účasti na veľtrhoch a výstavách, workshopov, infociest a aktivít zahraničných zastúpení poskytuje informácie o možnostiach cestovného ruchu na Slovensku a propaguje Slovensko ako cieľovú krajinu cestovného ruchu. Propagáciu slovenských lokalít zapísaných v Zozname svetového dedičstva UNESCO realizuje predovšetkým prostredníctvom brožúry UNESCO dostupnej v slovenskej, anglickej, nemeckej, ruskej, maďarskej a poľskej jazykovej mutácii, ako aj prostredníctvom ďalších (všeobecných alebo tematických publikácií), ktoré distribuuje na vybraných medzinárodných výstavách a veľtrhoch cestovného ruchu. Na webovej stránke informuje (v slovenskom, anglickom, nemeckom, maďarskom a poľskom jazyku) o lokalizácii a charakteristike lokalít UNESCO na Slovensku, ako aj o možnostiach trávenia voľného času v ich okolí. Workshopy ani infocesty Slovenskej agentúry pre cestovný ruch nie sú primárne zamerané na oboznámenie účastníkov o pamiatkach UNESCO, sú však súčasťou ich programu. V roku 2009 sa v Česku Slovenska agentúra pre cestovný ruch spolupodieľala na organizovaní výstavy fotografií s názvom Slovenské dedičstvo UNESCO v Galérii Slovenského inštitútu v Prahe.

Na miestnej úrovni sa o propagáciu lokalít UNESCO stará miestna samospráva, prípadne iné organizácie.

Z výsledkov analýzy vyplynulo, že vybrané slovenské lokality zapísané do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO sú na miestnej úrovni propagované predovšetkým prostredníctvom webových stránok a veľtrhov a výstav. Propagačné materiály a spoluprácu s partnerskými mestami využíva menej skúmaných lokalít, organizovanie seminárov a konferencií len jedna z nich. Ani jeden z oslovených miestnych subjektov nespolupracuje s vydavateľstvami knižných turistických sprievodcov s cieľom propagovať pamiatky UNESCO ako faktor ovplyvňujúci atraktivnosť Slovenska v cestovnom ruchu.

Webové stránky majú za cieľ zvýšiť informovanosť potenciálnych návštevníkov a motivovať ich k návšteve. Dodnes neexistuje webová stránka spájajúca všetkých sedem slovenských lokalít UNESCO, ktorá by uľahčila orientáciu a ponúkla spoločný komplexný tematický produkt cestovného ruchu. Lokality Banská Štiavnica, Bardejov, Vlkolínec v spolupráci so Spišským podhradím vytvorili spoločný projekt Cesta UNESCO, na základe ktorého vznikla aj rovnomenná spoločná webová stránka v slovenskej, anglickej, nemeckej, francúzskej a poľskej jazykovej mutácii. Jej nedostatkom je najmä neprehľadnosť, chýbajúca fotogaléria, prípadne možnosť virtuálnej prehliadky, ktoré by umožnili vytvoriť si komplexnejší prehľad o lokalitách UNESCO, neexistencia sekcie mapy s prípadnou možnosťou plánovania trasy, chýbajúce prepojenie na webové stránky umožňujúce vyhľadanie ubytovania, podujatí organizovaných v okolí ap. Existujú aj webové stránky, ktoré o lokalitách UNESCO informujú parciálne. Ich kvalita, prehľadnosť, obsah a množstvo jazykových mutácií sa rôzni.

Informácie o Banskej Štiavnici a technických pamiatkach jej okolia možno nájsť na stránke www.banskastiavnica.sk. V rubrike mesto je samostatná časť UNESCO dostupná v slovenskom, anglickom a maďarskom jazyku, ktorá opisuje pamiatky mesta a jeho okolia zapísané do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva.

Záujemcovia o návštevu historického centra Bardejova nájdu komplexné informácie na oficiálnej webovej stránke mesta (v slovenskom, anglickom a poľskom jazyku), ako aj na webovej stránke turistickej informačnej kancelárie v Bardejove.

Webová stránka Vlkolínca existuje v slovenskej, anglickej a nemeckej jazykovej mutácii. Je jednoducho spracovaná, obsahuje však všetky informácie, ktoré potenciálni návštevníci potrebujú.

Webová stránka drevených kostolov sa nachádza na adrese www.drevenechramy.sk. Je dostupná v slovenskom, anglickom a nemeckom jazyku. Primárne nie je určená len na informovanie o kostoloch zapísaných do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO.

Zástupcovia miestnej samosprávy v Banskej Štiavnici, Bardejove a Ružomberku (ktorý je zodpovedný za propagáciu Vlkolínca) sa s cieľom propagovať kultúrne lokality UNESCO zúčastňujú medzinárodných veľtrhov a výstav cestovného ruchu. Spolupracujú pritom so Slovenskou agentúrou pre cestovný ruch ako nositeľkou štátnej propagácie a marketingu cestovného ruchu Slovenska.

Základným prostriedkom propagácie sú propagačné materiály (prospekty, brožúry, letáky ap.), ktoré majú byť k dispozícii v turistických informačných kanceláriách.

Turistická informačná kancelária v Banskej Štiavnici má k dispozícii propagačné materiály v slovenskom, českom, anglickom, nemeckom, maďarskom a poľskom jazyku. Majú jednotný dizajn a sú tematicky zamerané (všeobecné informácie o možnostiach návštevy mesta, aktívny oddych, zábava a kultúra,

baníctvo a história, Slovenské banské múzeum). Praktickým propagačným materiálom je mapa historického centra a okolia Banskej Štiavnice s vyznačenými atraktivitami.

Turistická informačná kancelária v historickom centre Bardejova poskytuje návštevníkom brožúry, letáky, knižných turistických sprievodcov a mapy v slovenskej, anglickej, nemeckej a poľskej jazykovej mutácii, čo korešponduje s jazykovou štruktúrou návštevníkov.

Turistická informačná kancelária v Ružomberku ponúka dvojjazyčný propagačný leták o Vikolínci v slovenskom a anglickom jazyku, letáky v maďarskej a poľskej jazykovej mutácii, ako aj fotokatalóg Cesta UNESCO I, ktorý vznikol v rámci projektu Cesta UNESCO.

Drevené kostoly zapísané v Zozname svetového kultúrneho dedičstva UNESCO sú rozmiestnené na viacerých miestach stredného a východného Slovenska, propagačné materiály majú len turistické informačné kancelárie v ich okolí.

Zisťovali sme tiež, či miestne subjekty propagujúce lokality UNESCO organizujú infocesty pre novinárov alebo zamestnancov cestovných kancelárií, aby tak zvýšili záujem o návštevu pamiatok zapísaných do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva. Kladnú odpoveď sme dostali len od mestského úradu v Banskej Štiavnici a Bardejove. Infocesty organizujú pre zahraničných novinárov z krajín V4.

Obe lokality rovnako s cieľom propagovať pamiatky UNESCO spolupracujú so svojimi partnerskými mestami v zahraničí. V rámci kultúrnej výmeny spolupracuje mesto Banská Štiavnica s partnerskými mestami v Maďarsku, Bardejov v Poľsku, Česku, Francúzsku a Taliansku.

Zamestnanci mestského úradu Bardejov príležitostne organizujú konferencie a semináre s tematikou UNESCO.

Záver

Atraktivnosť cieľového miesta možno hodnotiť aj na základe subjektívnej prezentácie jeho ponuky. Primeraná propagácia zlepší informovanosť potenciálnych návštevníkov a stimuluje ich k návšteve. Čím je efektívnejšia, tým je cieľové miesto prítiažlivejšie. Záujem návštevníkov vzbudia predovšetkým lokality mimoriadneho významu, akými sú aj pamiatky zapísané do Zoznamu kultúrneho svetového dedičstva UNESCO. Ich propagácii je nevyhnutné venovať zvýšenú pozornosť. Doterajším aktivitám zameraným na propagáciu slovenských kultúrnych pamiatok UNESCO chýba systematický a koordinovaný prístup založený na spolupráci medzi jednotlivými subjektmi na miestnej úrovni. Len tak možno dosiahnuť úspech a zviditeľniť Slovensko ako atraktívne cieľové miesto s pamiatkami výnimočnej spoločenskej a kultúrnej hodnoty.

Príkladom môže byť Česko, kde v roku 2001 vytvorili združenie České dedičstvo UNESCO ako dobrovoľný zväzok českých miest a obcí, na ktorých území sa nachádzajú pamiatky zapísané do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO. Cieľom združenia je presadzovanie záujmov svojich členov, osveta, vzdelávanie a v neposlednom rade spoločná propagácia českých pamiatok UNESCO. Lokality UNESCO sú prezentované spoločne na komplexne a prehľadne spracovanej webovej stránke www.unesco-czech.cz v jedenástich jazykových mutáciách. Jej súčasťou je sekcia poskytujúca vysvetlenie, čo znamená stať sa pamiatkou UNESCO, sekcia Novinky, Organizované podujatia, Súťaže, UNESCO mestá, UNESCO pamiatky, Fotogaléria, Video galéria, Virtuálne prehliadky, Mapa, E-shop - obchod so suvenírmi UNESCO, sekcia Na stiahnutie umožňujúca prístup k niektorým propagačným materiálom a sekcia s prepojeniami na webové stránky partnerov. Webovú stránku spolufinancovala Európska únia.

Kľúčové slová: propagácia, kultúrne pamiatky UNESCO, atraktivnosť.

Grantová podpora: Príspevok je súčasťou riešenia výskumného projektu VEGA 1/0548/08 Využívanie slovenského prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO v cestovnom ruchu.

Použitá literatúra

1. České dědictví UNESCO. [cit. 2009-07-01]. Dostupné na internete: <<http://www.unesco-czech.cz/sdruzeni/>>.
2. Levoča v zozname UNESCO pamiatok. [cit. 2009-07-01]. Dostupné na internete: <<http://new.sacr.sk/sacr/novinky/levoca-v-zozname-unesco-pamiatok/>>.
3. Pamiatky v zozname svetového dedičstva. [cit. 2009-06-02]. Dostupné na internete: <http://www.mzv.sk/servlet/content?MT=/App/WCM/main.nsf/vw_ByID/ID_A50D8FD8D00EC4>

D5C125705A00345844_SK&TG=BlankMaster&URL=/App/WCM/main.nsf/vw_ByID/ID_95C0B5E5443E3767C12573AE0035E0A4_SK&OpenDocument=Y&DS=Y&HM=70-kultura&OB=4&LANG=SK>.

4. POMPUROVÁ, K. 2009. Teoreticko-metodologické aspekty skúmania atraktívnosti cieľového miesta. In *Ekonomická revue cestovného ruchu*, roč. 41, 2009, č. 2. ISSN 0139-8660, s. 67 – 79.

Kontakt :

Ing. Kristína Pompurová
Katedra cestovného ruchu a spoločného stravovania
Ekonomická fakulta UMB
Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica
Tel 048/ 446 22 16
e-mail: kristina.pompurova@umb.sk

Petra Vicianová, Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela

Mgr. Edita Kušnierová

PROBLEMATIKA EVIDENCIE A PAMIAJKOVEJ OBNOVY HNUTEĽNÝCH NÁRODNÝCH KULTÚRNYCH PAMIAKOV

V Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR (ďalej len ÚZPF) evidujeme v súčasnosti niekoľko desiatok druhov hnutel'nych NKP. V prevažnej väčšine ide o pamiatky sakrálne – aspoň ja som sa počas svojej dlhoročnej praxe nestretla so žiadnymi inými hnutel'nými pamiatkami. Pritom je nesporné, že mnoho vzácnych umeleckých artefaktov nachádzajúcich sa v súkromných zbierkach alebo aj v bežných domácnostiach, ktoré spĺňajú úroveň zápisu do ÚZPF, nemáme nijako evidované, tobôž nie zdokumentované. Príčina tkvie v skutočnosti, že v 60. rokoch 20. storočia, kedy sa tvoril ústredný, vtedy ešte štátny zoznam pamiatok, najjednoduchší prístup k hnutel'ným pamiatkam bol práve prístup do kostolov všetkých cirkví, v tom čase pod prísnu kontrolou štátu. Horšie to už bolo so sprístupnením sídiel cirkevnej hierarchie – teda biskupských rezidencií. V týchto historických objektoch sa nachádzalo a dodnes nachádza množstvo umeleckých diel rôznej kvality, medzi nimi aj výnimočné diela (spomeňme si na prípad banskobystrického neskorogotického oltára), ktoré nikdy neboli sprístupnené pracovníkom štátnej pamiatkovej starostlivosti a preto ani zapísané do ÚZPF. Aj socialistické štátne zriadenie rešpektovalo súkromie predstaviteľov vysokej cirkevnej hierarchie, ktorí v žiadnom prípade nesúhlasili so sprístupnením svojich pracovní, modlitební a spální pamiatkarom. No aj pri evidencii prístupných artefaktov ako hnutel'nych pamiatok sa urobilo mnoho chýb, ktoré sú prekážkou, niekedy neprekonateľnou, pri zabezpečovaní ich pamiatkovej obnovy. Uvediem aspoň dva príklady: jeden zo skupiny bohoslužobného riadu, druhý zo skupiny mobiliáru, resp. zariadenia kostola.

Základná bohoslužobná nádoba – kalich, je vyhotovený prevažne zo strieborného alebo medeného plechu. Skoro vždy má pozlátený povrch kvôli zabezpečeniu hygienického odpíjania kňazom, u protestantských cirkví aj početnými veriacimi. Ak sa takýto kalich denne, resp. týždenne používa, logicky sa tenká zlátená vrstva po čase zošúcha a kalich je potrebné znovu prezlátiť. Ak je kalich národnou kultúrnou pamiatkou, v zmysle pamiatkového zákona by mal byť odborne reštaurovaný kvalifikovaným reštaurátorom – to znamená: nie prezlátený zlatníkom. Odborné reštaurovanie gotického alebo barokového kalicha však takéto prezlátenie nepripúšťa. Napriek platnému zákonu silne pochybujem, žeby pamiatkari akýmkoľvek spôsobom mohli zabrániť takémuto prezláteniu kalicha každodenne potrebného pri liturgii. Vo veľkej väčšine prípadov takéto rutinné remeselné zlátenie úplne zotrie jemnú rytú alebo nízku reliéfnu ornamentiku na vonkajšej strane kalicha, ktorá je mnohokrát jediným určujúcim slohotvorným znakom pri jeho identifikácii ako umeleckého artefaktu a pamiatkovú hodnotu predmetu značne zníži. To isté sa týka monštrancií, relikviárov, cibórií, kadidelnic, navikúl a iného riadu vyhotoveného z drahých kovov, ak sa denne používa pri cirkevných obradoch. Napokon, z praxe poznám niekoľko príkladov takéhoto nešetrného prezlátenia. Tu by pomohla jedine veľmi úzka spolupráca so zodpovednými a na tieto účely určenými cirkevnými funkcionármi s príslušným svätením (ak by takí boli; samozrejme, zatiaľ nie sú), pre ktorých by manipulovanie s posvätenými nádobami nebolo takým tabu, akým tabu je pre úradníkov štátnej pamiatkovej starostlivosti. Takíto spolupracovníci pamiatkarov by mohli byť nápomocní aj pri návrhoch dosiaľ neevidovaných umeleckých diel (obrazy, sochy, mobiliár a i. nachádzajúcich sa v biskupských sídlach) na zápis do ÚZPF. Okrem toho množstvo bohoslužobných nádob, najmä u protestantských cirkví (hlavne cínové kanvice na víno, ale aj pokály, taniere, džbány a dózy) dnes už neslúži svojmu účelu. Viackrát sme u zodpovedných zástupcov jednotlivých cirkví iniciovali zriadenie vlastného depozitára, kde by mohli byť tieto predmety uschované a evidované s vyhladkou na budúce exponovanie v cirkevnom múzeu. Záujem o takýto vlastný depozit, prípadne budúcu expozíciu hnutel'nych pamiatok, ktoré už neslúžia svojmu účelu, prejavili dosiaľ rímskokatolícki biskupi banskobystrický a rožňavský a biskup reformovanej cirkvi – dosiaľ však zostalo iba pri záujme a desiatky cenných artefaktov dokumentujúcich bohatú históriu cirkví na našom území naďalej ležia zabudnuté v zaprášených skrinách a starých škatuliach na farách a v kostoloch nijako nezabezpečených proti vlámaniu.

Druhý príklad sa týka zariadenia kostola, ktoré je pevne zabudovanou súčasťou stavby, čo sú napríklad drevené emporie a kazetované drevené stropy. Ak sú maľované alebo zdobené umeleckou rezbou, sú evidované v ÚZPF ako hnutel'né pamiatky napriek tomu, že to nie je mobiliár. Táto evidencia sa udiala s veľkou pravdepodobnosťou z toho dôvodu, aby bolo jasné, čo konkrétne zo zariadenia kostola je chránené a čo nie.

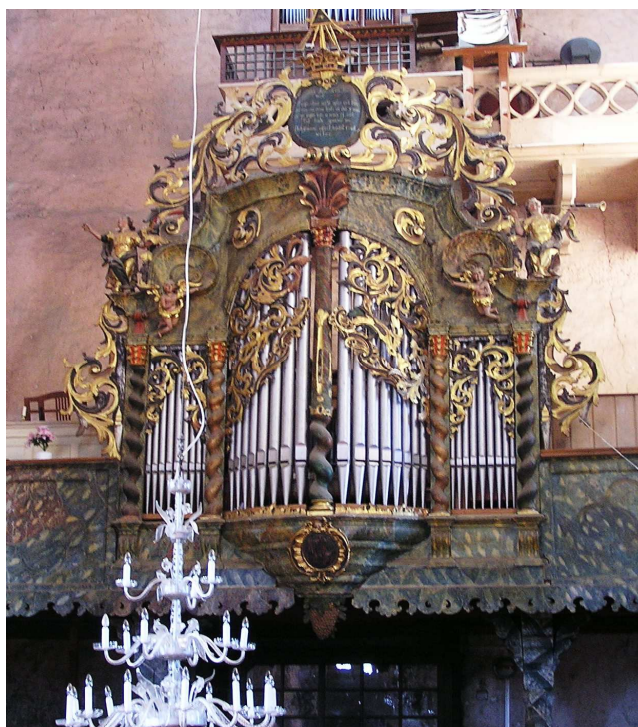

Lebo pod nehnuteľnou pamiatkou – kostolom sa rozumie holá stavba z muriva. Stáva sa však, že pamiatkarovi prichodí vyjadriť sa k obnove zariadenia kostola, ktoré je pevnou súčasťou stavby, ale nie je zapísanou hnuťnou pamiatkou – sem patria okrem stropov a empor aj umelecky bezcenné murované oltáre, murované rečniská kazateľníc spravidla bez zaujímavejšej výzdoby alebo slohotvorných znakov, ktoré nie sú osobitne evidované ako hnuťné pamiatky. Tu nastáva problém: ako riešiť, a či vôbec riešiť metodiku obnovy týchto artefaktov, ak de facto, ani de iure nie sú pamiatkami napriek tomu, že sú konštrukčne pevne spojené so stavbou samotnou?

Dokladám ešte tretí príklad, ktorý je najzaujímavejší a pre riešenie metodiky pamiatkovej obnovy najkomplikovanejší, lebo jeho základná problematika je veľmi špecifická: týka sa reštaurovania slohových drevených organových skriň, ktoré bývajú zvyčajne bohato zdobené rezanou ornamentikou, figurálnymi plastikami, polychrómiou a zláténím. Väčšinou sú vyrobené z mäkkého dreva, takže sú vďačným sústom pre drevokazný hmyz. Drevo architektúry organovej skrine však nemá len dekoratívnu funkciu ako napríklad drevo oltárnej architektúry a oltárnych sôch, pre ktoré základným reštaurátorským úkonom, ktorý má navždy zamedziť jeho ďalšie poškodzovanie larvami červotoča, je petrifikácia. Oltárne skrine poškodené navŕtanými otvormi, z ktorých sa sype žltá múčka, nemožno petrifikovať, lebo nasýtené petrifikačným roztokom značne naberú na váhe. Ich barokové alebo renesančné dekorácie sú síce zachránené, ale ich hlavná funkcia tým značne utrpí, ak sa ne Stratí úplne. Organová skriňa totiž nie je len výtvarným dielom, ale hlavne rezonančnou skriňou, reproduktorom hudobného nástroja, ktorej materiál – drevo si musí aj po reštaurovaní zachovať rovnakú hustotu aj váhu ako pred ním. Dosiaľ máme v ÚZPF zapísaných množstvo organových skriň a v nich množstvo organov – hudobných nástrojov – teda technických diel, pre reštaurovanie ktorých nielen že nemáme spracovanú platnú odbornú metodiku, ale toto reštaurovanie nemáme nijako ošetrované ani v novom pamiatkovom zákone. Keďže v súčasnosti, v ére elektronických hudobných nástrojov, pozorujeme v mnohých prípadoch návrat k tradičnej organovej hudbe (a to nielen v sakrálnych objektoch) a všeobecne veľký záujem o starú hudbu reprodukovánú na historických hudobných nástrojoch, mali by sme v čo najkratšom čase legislatívne ošetriť aj pamiatkovú obnovu historických organov, ktorých sa nám na slovenskom vidieku zachovalo požehnané. Pripomínam, že len malá časť z nich je zapísaná v ÚZPF.

Zásadným opatrením by malo byť tiež vyňatie pevne zamurovaných kamenných epitafov a náhrobných kameňov v hrobkách a svätyniach kostolov zo zoznamu hnuťných NKP a evidovať ich ako súčasť stavby kostola. Naopak, rozšíriť zoznam hnuťných NKP o cenné dvere, vráta a otváracie mreže dverí, okien a svätostánkov kostolov a obohatiť zoznam o cenné kované kríže kostolných veží, ktorých máme v ÚZPF mimoriadne poskromne.

Ako vidno, aj napriek viac ako polstoročie trvajúcej štátnej pamiatkovej starostlivosti na Slovensku, máme ešte čo robiť, aby sme aspoň časť kultúrneho dedičstva, ktoré, vytvorené za nesmierne ťažkých podmienok, nám zanechali naši predkovia, zachovali aj pre tých, ktorí prídu po nás.

Obr. č.1 Šitník, kostol ev.a.v., baroková organová skriňa

Obr. č. 2 Turňa nad Bodvou, kostol rím. kat., klasicistický epitaf zamurovaný v severnej stene svätyně

Kontakt :

**Mgr. Edita Kušnierová,
Krajský pamiatkový úrad Košice, pracovisko Rožňava; purv.smelkova@stonline.sk**

Doc. Ing. Eva Kráľová, PhD.

INTERDISCIPLINÁRNY TRANSFER INFORMÁCIÍ A INOVÁCIÍ – KĽÚČ K UDRŽATEĽNOSTI PAMIAJKOV

Pamiatková starostlivosť, či už v polohe teórie alebo v polohe praktickej realizácie, je disciplínou výrazne interdisciplinárneho charakteru. Jej interdisciplinarita je natoľko podmieňujúca, že v štruktúre vedných disciplín dosiaľ nemá postavenie samostatnej vedy, resp. vedného odboru³⁸. Napriek tomuto formálnemu „handicapu“, pamiatková starostlivosť má vlastnú operačnú vedeckú výbavu i špecificky vlastnú vedeckú produkciu. Jej opodstatnenosť a zrejme vedecká profilácia sa všeobecne uznáva³⁹. Z dôvodu systemizácie sa jej postavenie definuje ako interdisciplinárna hraničná veda.

Rovnako, ako v oblasti teoretickej vedeckej produkcie, aj v oblasti praktickej realizácie pamiatková starostlivosť má „zmiešaný“ charakter: predstavuje spoločenský jav – súbor aktivít, v ktorom sa interaktívne prevádzajú vstupy i dosahy mnohých vedných disciplín, spoločenských a výrobných procesov. Objektom záujmu je hmotné aj nehmotné dedičstvo. Jeho hodnotová kategorizácia i kvalifikácia sú náplňou vied o umení, sociológii, etnografii a kulturológii, jeho materiálny status skúmajú a podporujú technické disciplíny rôzneho zamerania (podľa materiálu a skladby pamiatky), potenciál a limity jeho spoločenskej využiteľnosti materializujú ekonomické vedy a procesy. Výsledné pôsobenie pamiatok i pamiatkovej starostlivosti, ako zámerného riadeného spoločenského procesu v záujme zachovania pamiatok v skutočnosti prekračuje interdisciplinárny rozmer a nadobúda multidisciplinárny charakter. Ich postavenie a fungovanie v spoločnosti sa dá porovnať s problematikou výskumu a ochrany životného prostredia (v podstate – pamiatky sú subsystémom životného prostredia a pamiatková starostlivosť subsystémom starostlivosti o životné prostredie).

Pamiatková starostlivosť, ako samostatná špecifická disciplína, sa vyčlenila zo skupiny vied o umení koncom 19. storočia. Odvtedy sa vnútorne profiluje, rozsahovo multiplikuje systémovo vstupuje do interaktívnych vzťahov s rôznymi „cezhraničnými“ disciplínami a sektormi. Táto multidisciplinarita je na jednej strane prínosná – obohacuje výstupy a zvyšuje ich kvalitu. Na druhej strane je limitujúcim faktorom – kvantita vstupov a interakcií stúpa tak závažným spôsobom, že vyvoláva funkčnú neschopnosť všetky tieto vstupy reálne vnímať, integrovať a aplikovať. V súčasnosti dochádza k takému pretlaku informačných vstupov, že v dôsledku ich nedostatočného vyhodnotenia aj pozitívne vstupy (napr. technologické inovácie) ich nesprávnym nasadením vyvolávajú poruchy a stávajú sa pre pamiatky zdrojom škodlivých procesov až deštrukcie.

Problémom nášho hmotného kultúrneho dedičstva a starostlivosti oň (v tom sa vníma jeho identifikácia, dokumentácia, konzervácia a primerané využívanie) v súčasnosti je izolovaná fragmentácia aktivít vstupujúcich do zákonných procesov starostlivosti o pamiatkový fond. Izoláciu z veľkej časti podmieňuje forma a pôvod financovania: financovanie z verejných zdrojov sa „na miesto určenia“ (k objektu kultúrneho dedičstva, pamiatke) dostáva rôznymi rezortnými, resp. sektorovými „kanálmi“. Poskytovatelia spravidla sledujú dosiahnutie len tých charakteristík, ktoré obsahovo patria do ich nomenklatúry a nevnímajú alebo nechcú vnímať, (t.j. komplikovať si situáciu) synergicky súvisiacimi, resp. potrebnými náležitosťami spadajúcimi do nomenklatúry iného rezortu, alebo odboru. Podobne sa správajú súkromní investori, pre ktorých jediným sledovaným hľadiskom spravidla býva ekonomický zisk. Dôsledkom je situácia (naša súčasná realita), keď:

- výskumné pracoviská (vrátane univerzitných) skúmajú jednotlivé úkazy a faktory v rámci „svojich“ vedných odborov izolovane a navzájom nekoordinovane,
- spravovacie a užívateľské inštitúcie nepoznajú relevantné aktuálne výsledky výskumu a vývoja z oblasti vedeckej chemickej, morfolologickej a technickej analýzy a ochrany materiálov a objektov (nie sú k tomu nútené ani vedené), alebo ich ignorujú

³⁸Pozri: Číselník odborov vedy a techniky podľa §6 ods. 3 zákona č. 172/2005 Z. z. o organizácii štátnej podpory výskumu a vývoja a Smernice č.27/2006-R z 21.12.2006 o sústave odborov vedy a techniky.

³⁹ Kultúrne a umelecké dedičstvo Slovenska je zaradené medzi 12 vecných priorit výskumu a vývoja definovaných v Dlhodobom zámere štátnej vednej a technickej politiky do roku 2015.

- metodická a realizačná prax nepozná, resp. nevyužíva dostupné know-how,
- Slovensko sa nedostatočne presadzuje v medzinárodnej kooperácii výskumu, technologického rozvoja v oblasti ochrany pamiatok,
- pamiatkový fond a kultúrne dedičstvo celkovo sa nedostatočne (resp. neefektívne) využíva v procesoch lokálneho a regionálneho rozvoja, a to napriek jeho nesporným kvalitám a využiteľnému potenciálu.

K tomu, aby kultúrny, sociálny a ekonomický potenciál kultúrneho a umeleckého dedičstva Slovenska sa efektívne zapojil do rozvoja hospodárstva a spoločnosti, treba ho saturovať permanentným výskumom najmä v oblastiach, ktoré kľúčovým spôsobom umožňujú aktivovať jeho využiteľnosť. Sú to najmä:

- identifikácia hodnôt a kapacít dedičstva,
- vývoj technológií pre jeho stabilizáciu a dlhodobé zachovanie,
- vývoj špecifického manažmentu pre aktívne využívanie pamiatkového fondu.

Tieto procesy, tak ako bolo už vyššie konštatované, pokrývajú vedecky širokospektrálnu oblasť s výrazne multidisciplinárnymi vstupmi a interakciami. Vzhľadom na kvantitatívne

zastúpenie jednotlivých zložiek hmotného kultúrneho dedičstva na Slovensku a jeho kvalitatívny stav je nevyhnutné orientovať sa na technologické⁴⁰ zvládnutie procesov jeho ochrany, resp. obnovy, ako aj jeho technického manažmentu. K tomu však v súčasnosti chýba uzlový informačno-komunikačný bod, ktorý by umožnil priamy a koordinovaný prenos výsledkov výskumu rôznych disciplín navzájom medzi sebou, ďalej do praxe i do medzinárodnej spolupráce.

Slovenská technická univerzita je jednou z mála výskumných a vývojových inštitúcií na Slovensku, kde sa problematika hmotného kultúrneho dedičstva a kultúrnych pamiatok aktívne skúma, študuje a kde sa tiež produkujú vedecky podložené odporúčania, resp. vstupy do realizačnej praxe v naozaj širokospektrálnom zábere. Teória, história a metodika pamiatkovej starostlivosti (v tom aj obnovy a využiteľnosti pamiatok) má svoje miesto na Fakulte architektúry, podmienkami praktickej stavebnej údržby a obnovy sa zaoberajú viaceré pracoviská Stavebnej fakulty i jej Ústav súdneho zneuctva. Ich odborníci participovali na realizácii obnovy viacerých významných pamiatok Slovenska vrátane pamiatkových rezervácií (napr. hrady: Bratislavský, Spišský, Strečno, Devín a ďalšie, takmer všetky mestské pamiatkové rezervácie a mnohé izolované pamiatky, vymenovanie ktorých by naplnilo rozsah samotného príspevku.). Otázky príčin pôsobenia degradačných činiteľov na materiálovú substanciu pamiatkových objektov (predmetov) sledujú a vyhodnocujú prostredníctvom špičkových analytických metód na Fakulte chemickej a potravinárskej chémie. Z jej pracovísk vyšlo už nejedno technologické riešenie na praktickú konzerváciu pamiatok, ktoré dosahuje najvyššiu medzinárodnú úroveň a je patentovo chránené. Z posledného obdobia tu za zmienku stoja výsledky projektu „KNIHA“, čo je akronym pre Konzerváciu nosičov informácií historických artefaktov⁴¹. Je to projekt, výsledkom ktorého je unikátne vlastné technologické riešenie konzervácie historických písomností a papierových dokumentov, vrátane historickej plánovej dokumentácie. Riešenie sa už implementuje do praxe v rámci štátneho programu. Strojnícka fakulta prispieva výsledkami výskumu vplyvu a eliminácie vibrácií na historické objekty i ďalšími parciálnymi výsledkami z poznania a kvalifikácie historických strojních zariadení (najmä v oblasti dopravy a energetiky) ako aj z materiálového inžinierstva. Na tomto poli inšpiratívne aktivity realizuje Materiálovo-technologická fakulta so sídlom v Trnave. Fakulta elektrotechniky pamiatkovú starostlivosť podporuje optimalizáciou elektrotechnickej vybavenosti v rámci modernizačných zásahov. Verejnosti prístupné prejavy ich participácie sú napríklad projekty „prezentačného“ osvetlenia pamiatkových objektov a súborov. Z prostredia Fakulty informatiky a informačných technológií vyšlo niekoľko informačných projektov a realizácií, ktoré prostredníctvom najmodernejších informačných technológií umožňujú efektívnejšie spracovanie, manažment i prezentáciu nášho kultúrneho dedičstva. Celouniverzitný Ústav manažmentu problematiku aktívneho využitia kultúrneho dedičstva i pamiatkového fondu aktívne implementuje do programov a projektov lokálneho a regionálneho rozvoja prostredníctvom priestorového plánovania.

Uvedený stručný prehľad potvrdzuje spomenutú širokospektrálnu (prakticky komplexnú) profiláciu STU využiteľnú v prospech aktívneho a trvalého zachovania nášho pamiatkového fondu i širšieho kultúrneho dedičstva. Napriek reálnej existencii všetkých spomínaných aktivít, organizačnej i priestorovej blízkosti

⁴⁰ Pojmom „technologické“ sa tu, popri zvládnutí výrobných technológií, myslí najmä veľkokapacitné zvládnutie realizačných postupov a procesov údržby, resp. obnovy,

⁴¹ Projekt KNIHA bližšie pozri na: <http://kniha.chtf.stuba.sk/>

menovaných pracovísk, aj tu sa prejavuje fragmentárna izolovanosť – tak v polohe výskumných aktivít, ako aj v polohe uplatnenia jednotlivých výsledkov výskumu (i vývoja) z partnerských pracovísk do konkrétnych realizačných projektov záchranu kultúrneho dedičstva.

Uvedomiac si túto nevyhovujúcu situáciu, dosiaľ občasne kooperujúce pracoviská zo štyroch fakúlt STU sa rozhodli spojiť sily a postavili projekt Interdisciplinárny transfer poznatkov na skvalitnenie ochrany hmotného kultúrneho dedičstva a VŠ vzdelávania, ktorým vstúpili do súťaže o grant MŠ SR na podporu projektov rozvoja vedy a techniky na rok 2009. Projekt bol úspešný, grant získal a tak sa práce mohli rozbehnúť. Zámerom projektu je vytvoriť technické podmienky na koncentráciu a integráciu výskumu existujúcich výskumných a vývojových pracovísk STU, ktoré aktívne vstupujú do procesov identifikácie, konzervácie a efektívneho využívania hmotného kultúrneho dedičstva Slovenska. Pracoviská z vedných disciplín architektúry, stavebníctva, chemickej technológie, informatiky a praxe koncipujú a konštruujú podmienky na realizáciu operatívneho kooperačného transferu výsledkov svojho výskumu a vývoja medzi sebou navzájom a spoločne aj do spoločenskej praxe a hospodárstva.

Konkrétne výstupy projektu majú dvojakú úlohu:

- a) zlepšiť materiálno-technickú vybavenosť participujúcich pracovísk, keď z projektu zakúpenú techniku budú môcť kooperačne využívať aj riešiteľské kolektívy z partnerských fakúlt
- b) vytvoriť podmienky na vznik a fungovanie interdisciplinárneho databázového centra na sústredovanie a transfer výsledkov výskumu, vývoja a na tvorbu dátových a znalostných databáz z vedných odborov, ktoré aktívne – ale v súčasnosti izolovane – pôsobia v procesoch zachovania hmotného kultúrneho dedičstva.

Jestvujúci park technickej vybavenosti STU sa rozširuje o Termofyzikálny testér RTB 102, a o príručné prístroje svetelnej techniky. Termofyzikálny testér bude slúžiť na experimentálny výskum fyzikálnych procesov v materiáloch, konkrétne na sledovanie vlhkostných prúdov v materiáloch v závislosti od teploty. Jasometer a luxmeter (vrátane podporných programov svetelnej techniky) zlepšia podmienky navrhovania a objektívneho rozhodovania v procese architektonickej tvorby – pri optimalizácii osvetľovacích pomerov v architektúre a architektonickom prostredí. Všetky tieto prístroje, rovnako ako aj ostatné prístrojové vybavenie univerzity, popri svojej „službe“ výskumným a vzdelávacím aktivitám univerzitných pracovísk, na požiadanie môžu poskytnúť expertné služby aj externým inštitúciám a individuálnym žiadateľom.

Ďalšiu rozsiahlu časť projektu tvoria produkty informačného charakteru. Nadväzuje sa pritom na výsledky a skúsenosti z doteraz riešených projektov výskumu a vývoja, resp. z projektov medzinárodnej spolupráce. Produkt Vývoj algoritmov a softvéru UniScancel ESK bude podporným softvérom na objektívne hodnotenie rozpoznateľnosti zmien na kultúrnom dedičstve využívajúci nedeštruktívne metódy vyšetrovania. Nadväzuje na skúsenosti z projektu KNIHA a pôsobisko bude mať na Fakulte chemickej a potravinárskej technológie. Ďalší produkt – Projekt dátového informačného systému pre technické aspekty zachovania kultúrneho dedičstva – predstavuje úvodnú fázu prípravy a fungovania inter- a multidisciplinárneho dátového informačného uzla pre potreby procesov v oblasti kultúrneho dedičstva. Aj v tomto prípade sa nadväzuje na skúsenosti získané v predošlých projektoch, najmä v projektoch postavených na multidisciplinárnej medzinárodnej spolupráci: Smart History (2005)⁴² a Rescuing the hidden European wooden church heritage (2006). Skúsenosti z týchto projektov, ako aj dátové súbory údajov získané zapojenými riešiteľmi aj v ďalších projektoch sa využívajú ako pilotné dátové zdroje na overenie fungovania zamýšľaného informačného uzla. Tento produkt predpokladá pokračovanie a ďalší vývoj a mal by byť prístupný v rámci STU, perspektívne aj pre mimouniverzitné pracoviská.

Projekt dátového informačného systému pre technické aspekty zachovania kultúrneho dedičstva je pripravovaný vo forme otvorenej štruktúry, s možnosťou pripájania ďalších špecifických odborných modulov. Za pilotne sledovanú oblasť boli zvolené pamiatky z dreva. K zachyteniu šírky a interdisciplinarity ich problematiky sa spracúva štúdiá Expertízne hodnotenie vhodnosti technológií pre ochranu a konzerváciu objektov kultúrneho dedičstva (špecifikované na bázu dreva), ktorá sa realizuje v spolupráci expertov z praxe

⁴² http://www.parconazionale5terre.it/smart_history_2.asp?id_lingue=2

a spoločnosti Lignoprojekt Slovensko. Pamiatkový fond (rovnako celé kultúrne dedičstvo) je však rôznorodý, obsahuje rôzne špecifiká, ktoré by sa prostredníctvom pripravovaného informačného systému mali dať uplatniť a identifikovať. Overenie takýchto čiastkových aspektov sa pripravuje pre problematiku farebnosti v pamiatkovej starostlivosti a pre oblasť hodnotovej analýzy cintorínov⁴³. Všetky tieto overujúce oblasti vychádzajú z vlastných výskumných prameňov univerzity, resp. sú s nimi aktuálne previazané.

V štádiu prípravy i rozbiehania projektu sa riešitelia často stretli s otázkou – či takýto informačný systém má zmysel a komu má slúžiť, či nejde o samoučelnú konkurenciu informačným kapacitám Pamiatkového úradu SR. V následných analýzach sa ukázalo, že v žiadnom prípade nejde o konkurenciu Pamiatkovému úradu, ale o komplementárne rozšírenie dátových zdrojov v službe pamiatkam. Riešitelia projektu sú v úzkom kontakte s informačným strediskom Pamiatkového úradu SR – práve z dôvodu vylúčenia potenciálnej duplicity. Zámerom projektu je totiž podpora aktívnej integrácie jestvujúcich výskumných kapacít orientovaných na otázky pamiatok a hmotného kultúrneho dedičstva (bez ohľadu na inštitucionálne zaradenie) formou sieťovej spolupráce.

Prostredníctvom predstaveného projektu sa môže výrazne skrátiť a zefektívniť cesta výsledkov výskumu, prenosu technológií a inovácií nielen do vzdelávacieho procesu študentov všetkých fakúlt Slovenskej technickej univerzity, ale aj do reálnej praxe zachovania a využívania pamiatok. Projekt tak umožní rozšíriť okruh študentov (budúcich profesionálnych odborníkov), cielene pripravených na špecifické požiadavky multidisciplinárnej pamiatkovej starostlivosti. Rozšíria sa rady špecialistov – kvalifikovaných odborníkov na výkon činností v procesoch zachovania a využívania pamiatkového fondu, eliminujú sa bariéry medzi vedou a spoločnosťou.

Perspektívne je možné, že týmto projektom overená multidisciplinárna kooperácia rôzne profilovaných výskumných pracovísk by mohla prerásť do účelového informačného pracoviska – centra – ktoré by informačné služby uvedeného charakteru poskytovalo v regulárnom režime aj širšej odbornej verejnosti. V tomto štádiu riešenia projektu je to však ešte len hudba budúcnosti. Riešitelia projektu však veria, že táto hudba sa v budúcnosti bude hrať, že bude mať poslucháčov i dirigenta. Nie v záujme hráčov, ale v záujme pamiatok a celého kultúrneho dedičstva Slovenska.

Poznámka:

Príspevok vznikol na základe postupu riešenia a priebežných výsledkov projektov: „Interdisciplinárny transfer poznatkov na skvalitnenie ochrany hmotného kultúrneho dedičstva a VŠ vzdelávania“, grant na rozvoj vedy a techniky č. 006STU-8/2008, a projektu VEGA 1/0856/08 „Metodika výskumu, hodnotenie a zásady prezentácie kultúrno-historických hodnôt nekropolnej architektúry v Banskej Štiavnici ako súčasť svetového kultúrneho dedičstva“, FA STU 2008-2010.

Kontakt :

Doc. Ing. Eva Kráľová, PhD., Fakulta architektúry STU, Bratislava
kralova@fa.stuba.sk

⁴³ Projekt „Metodika výskumu, hodnotenie a zásady prezentácie kultúrno-historických hodnôt nekropolnej architektúry v Banskej Štiavnici ako súčasť svetového kultúrneho dedičstva“, VEGA 1/0856/08 FA STU

Mgr. Zora Myslivcová

POŽIADAVKA APLIKÁCIE VEDECKÝCH POZNATKOV PRI ZVYŠOVANÍ POVEDOMIA VEREJNOSTI O PAMIATKACH

Cieľom príspevku je:

- poukázať prostredníctvom troch príkladov zo Zvolena na potrebu vedeckého prístupu vo všetkých fázach ochrany a starostlivosti o pamiatky a lokality s charakterom pamiatkového územia;
- upozorniť na etickú stránku potreby uplatňovania multidisciplinárneho tímového prístupu a samozrejmosti občianskej zodpovednosti kompetentných pri všetkých krokoch štátnych orgánov na ochranu pamiatok, rovnako ako orgánov verejnej správy na všetkých úrovniach v oblasti starostlivosti o pamiatky;
- informovať o skúsenostiach so zvolenským podporným a iniciačným poznávacím programom, ktorého zmyslom je umožniť všetkým obyvateľom prístup k objektívnym aktuálnym informáciám o súčastiach kultúrneho dedičstva mesta a regiónu.

Treba uviesť, že Združenie Borová hora bolo založené pre uplatňovanie dlhodobého verejného záujmu ochrany a starostlivosti o hodnoty kultúrneho dedičstva Zvolena a regiónu, na podporu aktivít smerujúcich k uchovaniu a zveľaďovaniu kultúrneho a prírodného dedičstva Borovej hory a ďalších ohrozených lokalít územia mesta Zvolena, v súlade s európskymi etickými a legislatívnymi konvenciami a zákonmi SR.

Združenie usiluje o pozdvihnutie kultúrneho, historického a ekologického povedomia občanov (s dôrazom na najmladšiu generáciu), o spoluúčasť mladej odbornej verejnosti pri ochrane hodnôt kultúrneho a prírodného dedičstva a rozvoj kultúrneho cestovného ruchu.

Na príklade troch charakteristických znakov Zvolena a mestotvorných prvkov kultúrnej krajiny Zvolena, ktoré uvádzame, budeme nazerať na uplatňovanie multidisciplinárneho vedeckého prístupu pri identifikácii, ochrane, starostlivosti a interpretácii vyhlásenej pamiatky, tiež objektov a území pamiatkového charakteru.

Príklady:

1. **Borová hora** – lokalita s charakterom kultúrnej a prírodnej pamiatky, stáročia v povedomí, so storočnou tradíciou mestských liečebných kúpeľov, so zachovanou (typologicky na Slovensku ojedinelou) budovou funkcionalistickej architektúry [viď pozn.7.], významné archeologické nálezisko [9]. Geologicky je to travertínová kopa s funkčným prameňom Jazero (z ktorého sa utvorila) so zablendovanými prameňmi Pitný a Rosenauerov, s Jaskyňou Nahaj baňa, mimoriadne citlivý a zraniteľný ekosystém [2] v hydrogeologickom súvisi s kúpeľmi Sliač a Kováčová. Lokalita bola Krajinnno-ekologickým plánom, spracovaným tímom vedcov z Technickej univerzity vo Zvolene vyzdvihnutá medzi top-lokality Zvolena [6]. Krátko predtým bola doplnkom k Územnému plánu mesta Zvolen schváleným poslancami Mestského zastupiteľstva Zvolena ohrozovaná k zániku hodnôt výstavbou víl, squashových a tenisových kurtov [10] a k vytrateniu fenoménu Borová hora z povedomia širokej verejnosti. I keď pred znárodnením areálu vzorových mestských kúpeľov štátom bola Borová hora vnímaná miestnymi obyvateľmi ako jeden z troch atribútov mesta, vedno so Zvolenským zámkom a Pustým hradom [12]. V súčasnosti je táto lokalita európskeho významu vyhlásená vlastníkom majetku areálu, Banskobystrickým samosprávnym krajom za prebytočný majetok BBSK [20] a silný, doposiaľ funkčný prameň Jazero, z ktorého sa utvorila, je označený znalcom za záhradné jazierko.
2. **Zvolenské historické námestie** – dvojnásobne chránené štátom ako NKP č. 1132 ÚZPF SR R. k. *Kostol sv. Alžbety s parkom v Pamiatkovej zóne Zvolen*. Pri neexistencii adekvátnej urbanistickej – historickej štúdie došlo počas aktuálnej rekonštrukcie námestia k fyzickej likvidácii najstaršej z cielene založených parkových dispozícií, k zániku hodnôt (i archeologických) a k následnej strate charakteru historického námestia jedného z najstarších miest na Slovensku. Pri plánovaných zásahoch likvidácie torz historických objektov je ochraňované autorstvo projektanta Ing. arch. P. Mikleša na úkor ochrany pamiatky a pamiatkového územia.

3. **Haputka** – lokalita prvotného osídlenia nielen Zvolena, ale celej Zvolenskej kotliny. Nachádza sa na úpätí Pustého hradu, Mestom Zvolen preferovanej a medializovanej NKP, pre ktorú je regulatívami ÚPN Zvolena určená Haputka ako nástupný areál. Archeologický výskum na Haputke (1999) na mieste plánovaného skladu(!) potvrdil pôvodné nálezové skutočnosti a naznačil možnosť ich prezentácie v troch etapách osídlenia s prípadnou animáciou v čase školských výletov. V urbanistickej štúdiu P. Mikleša nie sú vyznačené hranice predpokladaného chráneného územia a na jedinečnom archeologickom nálezisku významnom pre identitu kultúrnej krajiny a jej obyvateľov sa plánuje výstavba hotela, rekreačno – športového vybavenia s následkom odstránenia tisícročných kultúrnych vrstiev pre výstavbu 84 parkovacích miest. V čase tvorby ÚPN Zvolena sme na podkladoch sústredenej všetkej dovtedy publikovanej odbornej literatúry spracovali prieskumnú štúdiu [13]. Bola zostavená po konzultácii s vtedajším archeológom zvolenského múzea Róbertom Malčekom, ktorý doskúmal a zakreslil sondu s nálezovými situáciami, s nálezmi napr. i metalurgického zariadenia, tromi úrovňami podláh sídla a i. So zámerom, aby táto lokalita pravekého osídlenia pod stredovekým Pustým hradom našla uplatnenie ako miesto prezentácie bohatého osídľovania územia dnešného Zvolena od praveku, so zámerom popularizácie Haputky sme podali po dva roky projekty *Obnovme si svoj dom* [15,16]. Cieľom prvého bolo spracovanie (predbežného) návrhu urbanistického riešenia, či vizualizácie možných alternatív interpretácie a prezentácie polykultúrneho archeologického náleziska Haputka. Cieľom druhého projektu bolo upriamenie pozornosti akademickej obce na túto cennú lokalitu, ohrozovanú záujmovými skupinami na degradujúce využitie. Myšlienky usporiadania interaktívneho workshopu študentov krajinotvorby, geológie, archeológie, histórie, etnológie, manažmentu cestovného ruchu... so svojimi pedagogickými autoritami sa nevzdávame.

V dôsledku skutočnosti, že vo fáze prieskumov a rozborov plánovacieho procesu, resp. v prípravnej fáze obnovy pamiatok neboli realizované multidisciplinárne analýzy, sú účelovo dodatočne zadávané čiastkové posudky. Zdanlivo supľujú predprojektovú prípravu obnovy pamiatok. V skutočnosti posluhujú ako kamufláž záujmovým skupinám pre priblíženie vidiny momentálneho zisku. Praktiky sa dejú s ignorovaním etického hodnotového vzťahu k pamiatkam, ktorý k dedičným hodnotám u ostatnej verejnosti prirodzene pretrváva.

S možnosťami obcí aktualizovať stratégie cestovného ruchu a získať dotácie na obnovu pamiatok, ktoré sú na Slovensku po ekonomickej stránke včlenené pod kolonku cestovný ruch, sa vyrojilo množstvo problémov. Sú ťažko prekonateľné bez následkov na ničím nenahraditeľných hodnotách klenotov kultúrneho dedičstva. Najmä pri zacielení na rýchly efekt z cestovného ruchu a bez nadhľadu múdreho hospodára, bez multidisciplinárneho prístupu a bez uplatňovania občianskej a odbornej kompetentnosti. Aby vo Zvolene nedošlo k využitiu pamiatok v cestovnom ruchu „na jedno použitie“ už generáciou súčasníkov, predložili sme víziu stratégie rozvoja cestovného ruchu spočívajúcu na princípoch trvalo udržateľného rozvoja. Vízia uprednostňuje procesúalnu stránku primárneho osvojovania (nie prisvojovania) hodnôt širokou verejnosťou, s následnou ponukou nadproduktu, pred reálnym i morálnym predajom vlastných pamiatok.

Vízia zatiaľ nebola prijatá na pracovnej skupine pre aktualizáciu Stratégie cestovného ruchu vo Zvolene. Uvádžame jej znenie.

Želáme si, aby v roku 2015 Zvolen bol:

mestom, kde obyvatelia pochopili význam príležitostí pre regionálny rozvoj, aktívne chránia bohaté prírodné a kultúrne dedičstvo regiónu, s uvedomením hodnôt ho zveľaďujú a vyprodukovanú pridanú hodnotu ako efekt dobrého riadenia a hospodárenia poskytujú návštevníkom v ponuke produktov a služieb cestovného ruchu.

Skutočnosť, že dve až tri generácie vykorenené socializmom, keď všetko patrilo všetkým a zároveň nikomu, zabudli, čo im morálne patrí a čo tvorí ich identitu, naznačuje, že proces spätného osvojovania hodnôt bude zdĺhavý. Preto v každodennej praxi pripomínáme povinnosť súčasníkov uchovať hodnoty kultúrneho dedičstva pre potomkov zveľadené. Jednoduchým návodom je uplatňovať v tomto procese európske etické a zákonné normy, najmä tie, ktorých sme signatármi a stali sa záväznými prostredníctvom legislatívy SR.

Z nich napr. Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva [4] v preambule uvádza rozvojové plány ako činitele ohrozujúce spoločné európske archeologické dedičstvo v poradí ešte pred prírodnými katastrofami. Je vážnym varovaním osobností – vedcov, ktorí iniciovali tento a iné dohovory, charty ako výstupy z medzinárodných a svetových kongresov.

Zvolenský mestský poznávací program je koncipovaný ako podporný a iniciačný program pre občanov v oblasti posilňovania vzťahu k mestu a regiónu. Spočíva v poznávaní, osvojovaní a rozvíjaní hodnôt kultúrneho dedičstva mesta a regiónu. Impulzom k jeho kreovaniu boli vnútorné potreby mesta. Prejavili sa pri tvorbe rozvojových plánov, keď ich zostavovateľom neboli známe niektoré súčasti kultúrneho dedičstva. Ako neidentifikované, multidisciplinárnym prístupom neanalyzované a nezadefinované nemohli byť pojaté do plánovacieho procesu. S nepoznanými a nezahodnotenými hodnotami nebolo možné operovať, nemohli byť pojaté do plánovacieho procesu. Ostali teda mimo záujmu o adekvátnu ochranu, starostlivosť a interpretáciu, s fatálnymi následkami pre existenciu ich hmotnej a prírodnej podstaty. Nedá nám nepripomenúť, že v takomto prípade rozvojový plán nadobúda efekt zánikového plánu.

K zavedeniu a uplatňovaniu mestského poznávacieho programu nás dovedla opísaná situácia a téza: len k poznanému je možné nadobudnúť vzťah.

Zvolenský poznávací program realizujeme už šiesty rok s dobrovoľníckou podporou cca 20 lektorov – vedcov (prírodných aj humanitných vied) riešiacich tému Zvolen z aspektu príslušného vedného odboru.

Bilanciou sú dve mestské konferencie, vlastivedné prechádzky, množstvo výstav, besied, ale tiež prieskumné štúdie lokalít a objektov vyhlásených, či nevyhlásených za národné kultúrne pamiatky, vzájomné poskytovanie faktografických materiálov, rešerší a bibliografií podľa záujmu a potreby. Pozornosť venujeme aj výzvam nasmerovaným jednotlivým katedrám na zadávanie študentských prác s témou Zvolen a spätnému začleňovaniu výsledkov študentskej činnosti do toku informácií v regióne. Poznávací program sa tak stáva trvalou platformou poznatkov a iniciačným programom pre prinavracanie hodnôt kultúrneho dedičstva do povedomia verejnosti. I keď ide o ojedinelý mestský poznávací program tohoto typu na Slovensku, žiaľ, ako súčasť Konceptie rozvoja školstva v meste Zvolen na obdobie 10 rokov nebol poslancami Mestského zastupiteľstva vo Zvolene odsúhlasený.

LITERATÚRA a poznámky

1. BELJAK, J. Osídlenie Zvolena v dobe rímskej. Práca ŠVOČ na katedre klasickej archeológie Fakulty humanistiky Trnavskej univerzity v Trnave. Konzultant PhDr. Klára Kuzmová, CSc. Trnava 2000/2001
2. BURKOVSKÝ, J.: List adresovaný primátorovi Zvolena Ing. Maňkovi 23.4.2002 [apel významného slovenského ochranára prírody]
3. DOHOVOR o ochrane svetového a kultúrneho a prírodného dedičstva. Oznam. MZV SR č.59/1991 Z.z.
4. **EURÓPSKY dohovor o ochrane archeologického dedičstva (revidovaný). Oznámenie MZV SR č.344/2001 Z. z.**
5. HENSEL, J: Balneografia Slovenska. Bratislava, Slovenská akadémia vied a umení 1951
6. JANČURA, P. a kol.: Krajinný - ekologický plán k. ú. Zvolen. 2003
7. KUBIČKOVÁ, K.: Návrh na vyhlásenie za kultúrnu pamiatku - Budova ozdravovne na Borovej hore vo Zvolene – autor Ing. arch. Gustav Stadtrucker. Návrh podáva prípravný výbor občianskeho združenia Borová hora. 2002
8. KUSEIN, M.: Komplexná informácia o lokalite Borová hora predložená predsedom Komisie životného prostredia pri MsZ vo Zvolene poslancom MsZ 23.1. 2001
9. MALČEK, R.: Praveké náleziská v okolí Zvolena. In: Zvolen 1243 – 2008. Zborník príspevkov z vedeckých konferencií. Mesto Zvolen, 2008
10. MIKLEŠ, P. : Doplnok ÚPN HSA Zvolen - Borová hora. Zvolen, 2001
11. MIKLEŠ, P. : Urbanistická štúdia Pustý hrad - Haputka, nedat.
12. MYSLIVCOVÁ, Z.: Archeologická lokalita Borová hora. Európske kultúrne dedičstvo vo Zvolene. Prieskumná štúdia. Zvolen, 2002. [Rukopis odcudzený 18. 9. 2008]
13. MYSLIVCOVÁ, Z.: Lokality pravekého a včasnohistorického osídlenia vo Zvolene. Poddrahy s časťou Haputka. (Rukopis.) Zvolen, 2003
14. MYSLIVCOVÁ, Z.: Bronzové depoty zo Zvolena. Obrazová rešerš zostavená pre PhDr. M. Suru, riaditeľa KPÚ BB v marci 2004. [Adresátom rešerš neprijatá - zachovaná v archíve autorky príspevku]
15. MYSLIVCOVÁ, Z.: Žiadosť o poskytnutie dotácie (...) Obnovme si svoj dom. Názov projektu: Spracovanie (predbežného zámeru) interpretácie a prezentácie polykultúrneho archeologického náleziska Haputka vo Zvolene s účelom popularizácie záchranu archeologických hodnôt prvotného osídlenia Zvolena. 2007

16. MYSLIVCOVÁ, Z. - PAVLÍKOVÁ, J.: Žiadosť o poskytnutie dotácie (...) Obnovme si svoj dom. Názov projektu: Workshop Haputka 2009 alebo Čítanie príbehu o krajine. Odborný garant projektu: Doc. Ing. Peter Jančura, PhD. Zvolen, 2008 – 2009
17. MYSLIVCOVÁ, Z.: Fenomén parkového námestia vo Zvolene. In: Pamiatky a múzeá č. 2/2009
18. ŠICHTOVÁ : Aktualizačný list pamiatkového objektu 1132/2. Dat. X/2005. [Návrh na zmenu vyhlásenia NKP R. k. kostol sv. Alžbety s parkom zamietla komisia na posudzovanie PF a OMK toto zamietnutie podporila; informácia získaná z PÚ SR v okt. 2007]
19. ÚZEMNÝ plán Zvolena. 2004
20. <http://www.stv.sk/relacieaz/jednotka/reporteri> [jún 2009]

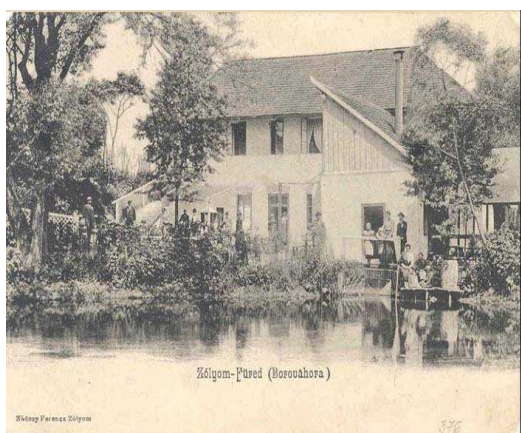
Popis fotografií:

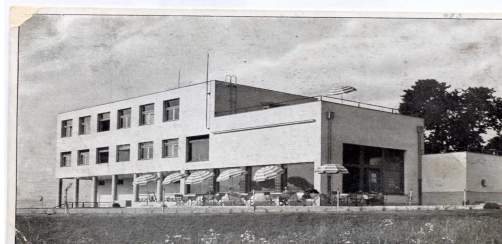
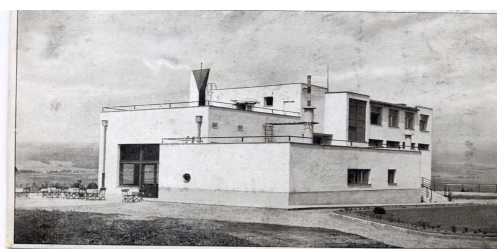
Obr. 1 : Park a rímsko-katolícky kostol, 30. roky 20. storočia

Obr. 2 : Zvolenské námestie, apríl 2008

Obr. 3 : Kúpele na Borovej hore, koncom 19. storočia

Obr. 4 : Mestské liečebné kúpele na Borovej hore, 30. roky 20. storočia, podľa projektov Ing. arch. Gustáva Stadtruckera.

Kontakt :

Mgr. Zora Myslivcová, Združenie Borova hora

